

Andy Anderson

Ungern 56 – Den beväpnade sanningen

Boken publicerades av *Arbetarpress* 1975 (engelsk originalutgåva 1964)
Översättare: Ingemar E. Nilsson

För fler publikationer från Arbetarpress, se hemsidan: www.arbetarmakt.nu

Innehållsförteckning

Översättarens anmärkningar	1
Förord	2
Inledning.....	4
Förlikningen mellan öst och väst	6
Befrielse?.....	8
(a) Rumänien	8
(b) Bulgarien	9
(c) Ungern	10
Salami och skadestånd	13
Utsugningens och underkuvandets metoder.....	16
(a) Handel.....	16
(b) Blandade företag.....	17
(c) Nationalisering.....	17
(d) Kollektivisering	17
Motståndet växer	18

En ny kurs?	20
Det polska utbrottet	22
Explosionspunkten närmar sig	25
De första kraven	28
23:e oktoberdemonstrationerna	30
Nagy kallar in ryska stridsvagnar	33
Sammandrabbningen	35
Massakrerna	38
Arbetarråden	39
Det revolutionära programmet	43
Dubbelmakt	46
Den andra ryska interventionen	49
Proletariatet fortsätter kampen	52
Bortförandet av Nagy	55
Proletariatet besegras	56
Fascistisk kontrarevolution?	60
Varför?	62
Den ungerska revolutionens betydelse	64
Appendix I – Dokument	66
(1) Budapests Tekniska Högskolas 16 punkter.	66
(2) Petöfi-sällskapets resolution (22 oktober 1956)	68
(3) Det ungerska författarförbundets resolution.	68
(4) Program för det provisoriska arbetarrådet vid de Förenade Lampfabrikerna i Budapest (24 oktober 1956).	69
(5) Resolution om bildande av arbetarråd	70
(6) Meddelande från Borsods arbetarråd och studentkommittéer	71
(7) Upprop från de ungerska intellektuellas revolutionskommitté (28 oktober 1956).	72
(8) Den principiella grunden för arbetarrådets rättigheter och verksamheter	73
(9) Beslut vid bildandet av Budapests Centrala Arbetarråd	74
(10) Deklaration från Nationella Kommittén för Sydkomáromdepartementet (19 november 1956).	74
(11) Strejkupprop från Budapests Centrala Arbetarråd (9 december 1956).	76
Appendix II – Korta biografier	76
Appendix III – Krönika över 1957	78
Appendix IV – Källor	83
Noter	85

Vi skall dra in den blodbesudlade ungerska jorden på era salongsmattor.

Förgäves tar ni oss in i era hem – vi förblir ändå hemlösa. Förgäves klär ni oss i nya kläder – vi förblir ändå klädda i trasor. Från och med nu ställs ni inför hundratusentals frågetecken.

Om ni önskar leva i den falska fredens illusion – bekymra er då inte om oss. På våra gator finns det fortfarande gatstenar att bygga barrikader med. Från våra skogar kan vi fortfarande hämta kraftiga påkar. Vi har fortfarande rena samveten att möta kanonerna med.

Men om ni bryr er om oss – lyssna då. Och förstå till sist. Vi vill inte bara vittna om det ungerska folkets lidanden i dess kamp för frihet. Vi vill rikta alla människors uppmärksamhet på den enkla sanningen, att frihet bara kan uppnås genom kamp.

Fred är inte enbart frånvaro av krig. Inget folk har längtat mer lidelsefullt efter fred än vi. Men det får inte vara överksamhetens fred. Detta innebär att man gör sig till förtryckets medbrottsling. Vi lovar världen att vi skall förbli frihetens apostlar.

Alla arbetare, socialister, t. o. m. kommunister, måste äntligen förstå att en byråkratisk stat inte har något med socialism att göra.

Nemzetör, 15 januari 1957

Översättarens anmärkningar

Andy Andersons *Hungary -56* utgavs för första gången 1964 av Solidarity i England. En andra engelsk upplaga trycktes 1968. 1966 översattes och publicerades Andersons bok i Japan. 1974 kom en fransk utgåva. Den hade försetts med en utvidgad bibliografi. Dessutom hade en ungersk kamrat, som befann sig i Budapest under revolutionen, skrivit ett nytt förord och, i notform, gjort en del rättelser av mindre felaktigheter i den ursprungliga texten. De franska noterna finns med i denna upplaga. De utmärks av en bokstav efter notnumret.

Föreliggande svenska översättning fullbordades redan våren 1972. Att utgivningen dröjt beror huvudsakligen på att det visade sig mycket svårt att hitta någon som var redo att publicera texten. Det är alltså först nu, i och med Arbetarpress' erbjudande att ombesörja en utgivning, som Andersons bok kan publiceras på svenska.

Den svenska översättningen följer Solidaritys utgåva från 1968. Den enda skillnaden är att antalet dokument i appendix I utökats. I den engelska upplagan återfinns i detta appendix bara ”Författarförbundets resolution”. I denna svenska upplaga har ytterligare tio viktiga dokument från den ungerska revolutionen 1956 lagts till. Dessa har hämtats från *United Nations: Report of the Special Committee on the Problem of Hungary* (New York 1957) och Günther Hillmans *Selbstkritik des Kommunismus* (Reinbeck bei Hamburg 1967) och Jean-Jacques Maries och Balázs Nagys *Pologne – Hongrie 1956* (Paris 1966).

De gängse svenska översättningarna av en del av de citat som inleder varje kapitel har inte kunnat letas fram. Detta har i förekommande fall markerats genom att den engelska titeln på den citerade boken eller pamfletten har lämnats översatt. Då översättningarna av citaten hämtats från svenska upplagor, har också den svenska titeln angetts

Den hemliga polisen benämnes i denna upplaga AVH. Organisationen bytte namn från AVO till AVH strax innan revolutionen.

På svenska finns följande böcker om den ungerska revolutionen: Peter Fryer – *Ungersk tragedi*, Sture Källberg – *Uppror, Budapest 56* och Ernest Mandel – *Arbetarkontroll, arbetarråd, arbetarstyre*.

Västerås 1 maj 1975 Ingemar E. Nilsson

Förord

I detta förord skulle vi vilja ta upp och sätta fingret på några saker som vi tycker Anderson behandlat alltför summariskt eller rentav glömt, bl a vad de ombildade fackföreningarna var för något, och i vilket förhållande dessa stod till råden.

Det är ingenting att förvånas över, utan snarare naturligt, att tre olika nationella representationsorgan växer fram i en revolution: ett parlament för de politiska frågorna, en demokratisk förening (i den mån man kan tala om "fackförening" i inskränkt bemärkelse i ett land som Ungern, där staten praktiskt taget har monopol som arbetsköpare och följaktligen upphävt marknadslagarna för varan arbetskraft) för arbetarklassens "anställningsförhållanden" och arbetarråd för självförvaltning av produktionen och det övriga sociala livet. Dessa tre nationella representationsorgan är till en början inte antagonistiska men utvecklar sig därefter. Detta antagonistiska förhållande har sin grund i de tre organens väsensskilda karaktär och uppgifter: parlamentet är alltid organ för en härskande klass' dominans över arbetarklassen; fackföreningarna är ett arbetarnas försvarsorgan i ett läge där arbetarklassen är en underordnad klass; alltmedan arbetarråden är arbetarnas organ som härskande klass. Rådens anspråk på den totala samhällsmakten ligger inbyggt i dess struktur, i dess egenskap av att vara självförvaltningsorgan.

Den ungerska revolutionen kan närmast karaktäriseras som ett folkligt uppror mot en auktoritär regim. Parallellerna med revolutionen i Ryssland 1905 (se Arbetarmakt 10/75) är slående. Vid bägge tillfällena var "demokrati" ett mycket framträdande krav. Och det var i bägge fallen proletariatet och dess stridsformering, arbetarråden, som gav upproret dess styrka och dess organisering.

Revolutionen speglar också väl hur artskilt olika klasser och skikt reagerar i en situation som denna. Det var arbetarna och de intellektuella som aktivast deltog i striderna; i allmänhet mycket unga personer, som saknade tidigare erfarenheter av stridsvagnsbekämpning eller väpnad strid överhuvudtaget. Kollektivbönderna kämpade för "jorden åt de som brukar den", genomförde själva kravet (ibland individuellt, ibland i kooperativa former) och understödde industriarbetarna genom att förse städerna med livsmedel. En grupp som nästan inte alls tog aktiv del i upproret var tjänstemän av alla slag.

Enligt ungerska regeringen var revolutionen ett kontrarevolutionärt uppror. Under och strax efter revolutionen förfäktade man dock *inte* åsikten att den var dirigerad från väst (en sådan version hade kontrasterat alltför skarpt mot ungrarnas egna upplevelser av revolutionen). Vi tror inte att reaktionärer, kapitalister, småborgare och superbürgerliga tjänstemän proletariserades i någon större utsträckning efter kommunisternas maktövertagande. Snarare var det så att många av dem fick nya befattningar inom statsapparaten. Följaktligen så går det inte att bortförklara det massiva arbetardeltagandet i revolten med hänvisning till sådana "deklasserade" element. Även om så skulle vara fallet, återstår det att förklara varför den stora massan av arbetare hellre lät sig ledas av personer med ett sådant skumt förflutet än av det parti som påstod sig bestå av "de mest medvetna arbetarna". För det var verkligen fråga om ett massivt arbetardeltagande. Det går inte att dra någon annan slutsats av det faktum att 80% av de sårade var arbetare, och att det var arbetarkvarteren som höll ut längst i striden.

Nästan omedelbart efter upprorets utbrott bildades arbetarråd och regionala råd. De senare hade många namn; revolutionära råd, revolutionskommittéer, nationella kommittéer osv.

Anderson placerar alla dessa råd i samma säck utan att särskilja vilka som hade valts av basen och vilka som bestod av en samling frivilliga aktivister (som s a s konstituerat sig själva). Till en början överskuggade kampen mot ryssarna och den allmänna revolutionära yran dessa fundamentala skillnader. Men de hann dock uppenbara sig. Så t ex vägrade gruvarbetarna i

Pecs den 1 november att erkänna Baranyas revolutionskommitté eftersom ”den enbart var revolutionär till namnet”. Efter den dra ryska inmarschen försvann de självutnämnda råden från scenen.

Storbudapests Centrala Arbetarråd bildades först efter den andra ryska invasionen den 4 november, och tillkom huvudsaken för att öka arbetarklassens press mot regeringen och ryssarna. Man sökte senare bilda ett Arbetarråd för hela Ungern. Men dessa försök stoppades med vapenmakt; första gången av ryssarna, andra gången av regeringen. Dock upprättades ett kontaktnät över hela landet.

Storbudapests Centrala Arbetarråd var Kadarregimens motpart långt efter det att den andra ryska invasionen krossat allt motstånd i Budapest. Den skaffade sig en egen bulletin och förde hela tiden förhandlingar med ryssarna, bl a om frigivandet tillfångatagna frihetskämpar. Ryssarna gick med på att utfärda passerkort för rådets alla medlemmar. Vidare fick dessa att bära vapen (!). Det kan tilläggas att ryska officerare, som besökte Arbetarrådets lokaler, uttryckte sin förvåning över rådets medlemmar bestod av arbetare. Någon av dem lär också ha erinrat sig att man själva haft en liknande organisationsform någon gång i den grå urtiden.

Efter den andra ryska inmarschen var det i stort sett bara arbetarråden som hade kraft att stå emot regeringen. De regionala råden förlorade sin betydelse. Dessa hade före den 4 november haft för avsikt att sammansluta sig nationellt. Därefter bröt emellertid planerna fullständigt ihop.

Nagyregeringen, som bildades den 24 oktober, intog till en början en vacklande attityd till de bildade råden. Måhända berodde på att Nagy satt i husarrest de första dagarna av sin regeringstid, varvid de övriga regeringsmedlemmarna lämnades att fatta beslut utan sin ordförandes upplysta ledning. I vilket fall som helst blev byråkratin till slut tvingad att acceptera råden, den 26 oktober lät den ombildade ledningen för fackföreningarna publicera en resolution, i vilken man uppmanade arbetarna att bilda arbetarråd. Detta hade för övrigt redan skett vid det laget på de flesta industrier (se appendix 1).

”Vänstern” inom byråkratin hade tvingats att acceptera och själv propagera för arbetarråden, men för att få ”situationen under kontroll” önskade man att ”arbetarrådets centrala uppgift skall vara att trygga ordningen och disciplinen på sina respektive arbetsplatser och att få igång produktionen”. I en kommuniké spär man på det hela med en sockerbit: ”Ju tidigare produktionen kommer igång, desto fortare kommer det att bli möjligt att höja lönerna” (vilket Nagyregeringen faktiskt också hade haft för avsikt att göra). Genom att försöka förmå arbetarna att återuppta produktionen så fort som möjligt, ville de kvarvarande myndigheterna få arbetarna att på detta sätt ge uttryck för att de trots allt ”erkände” myndigheternas auktoritet – innan de själva kände sig så starka att de kunde gå tillbaka på sina egna villkor.

Den nya ledningen för fackföreningarna hade sympatiska föresatser – ty nu skulle fackföreningarna verkligen tillvarata arbetarnas intressen, hävdades det. Detta skulle inte ske genom att fackföreningarna styrde arbetarråden, utan ”enbart” genom att kontrollera dem. En viss tankefördunkling, onekligen.

Bakgrunden till dessa tvetydiga åsikter kom upp i dagen när det politiska klimatet hårdnade efter den andra ryska invasionen. Ledningen för fackföreningarna hade utlovat nya ansikten på funktionärsposterna, men många gamla stalinister från Rakositiden satt lugnt kvar, och den 9 januari 1957 uppsköts de utlovade fackliga valen på obestämd tid. Den 11 maj samma år fördömde generalsekreteraren för de Fria Fackföreningarnas Landsråd ”kontrarevolutionen i oktober”.

De ungerska arbetarna har kritiserats och kommer att kritiseras, liksom deras ryska bröder 1917-18, för att de ville överföra förvaltningen av produktionsmedlen till sig själva i

kollektiva och demokratiska former. Många betraktar sådana "ultrademokratiska experiment" med misstro och föredrar istället statligt ägande i kombination med en förvaltningsstruktur som kalkerats på de västkapitalistiska företagen. Denna misstro härrör ur en idiotisk men seglivad dogm att statligt ägande och socialism generellt sett skulle ha något med varandra att göra, som om det vore fullständigt betydelselöst vilken samhällsklass som kontrollerar statsapparaten. Inte ens om förvaltningsstrukturen "piffas upp" genom att arbetarna tillåts välja vilka som skall besätta vissa poster i de lägre och mellannivåerna kan man tala om arbetarmakt i någon bemärkelse.

Man *kan inte* "demokratisera" företagsförvaltningen "lite i taget", hur man än hävdar att Planens och Centralismens undergörande egenskaper annars kommer att gå upp i rök. "Maktens säte" ligger inte i de lägre eller mellannivåerna utan i den absolut högsta nivån; den ligger inte i att med val kors och tvärs utse några funktionärer, direktörer och andra halvplansfigurer, i den beslutande makten över *förutsättningarna och ramarna* för de centrala besluten.

Vår kritik av Andy Anderson består huvudsakligen i att han är diffus när han beskriver relationerna mellan fackföreningarna råden, liksom – vilket vi redan påpekat – att han inte tar upp skillnaden mellan demokratiskt valda och "självutnämnda" råd. Vi kan inte heller riktigt förlika oss med hans heroiserande och ibland nästan snyftromantiska språkdräkt. Den får oss att misstänka att boken främst var avsedd för de brittiska ungar i början på sextioalet som börjat "vakna upp" genom antiatombombsrörelsen, och vars främsta drivkraft var någon icke närmare specificerad "humanism" snarare än ett socialistiskt perspektiv. I sin syn på den ryska revolutionen (som han ger en helt kort beskrivning) har vi mycket att invända, liksom hans karaktäristik av de sk socialistiska staterna som "statskapitalistiska". Hur vi själva väljer att analysera dessa staters produktionssätt har vi inte plats att utveckla här.

ARBETARPRESS' redaktion

Göteborg i december 1975

Inledning

"Socialismen är människans positiva självmedvetande." K. Marx, *De ekonomisk-filosofiska manuskripten* (1844)

Klockan tre på morgonen den 4 november 1956 drogs femton ryska pansardivisioner, bestående av 6.000 stridsvagnar, samman på nyckelpunkter i Ungern för de slutliga förberedelserna för det andra angreppet på ett i det närmaste försvarslöst folk. Det första angreppet, lite mindre än en vecka tidigare, hade varit en förvirrad affär, Moskva låtsades att man inte hade konsulterats. Man hade inte väntat sig att ungrarna skulle bekämpa stridsvagnarna med nästan bara knytnävarna. Man hade inte väntat sig att mängder av ryska soldater skulle gå över på de ungerska arbetarnas sida. Denna gång skulle inga misstag ske. Klockan fyra på morgonen skred stridsvagnarna till verket.

Det tog dem nästan två veckor att krossa det väpnade motståndets huvudcentra. En av historiens största proletära revolutioner dränktes i blod. Det är sannerligen en bitter ironi att de som gav order om denna massaker utgav sig för att vara banérförarna för den ärorika oktoberrevolutionen 1917. Trettionio år tidigare hade Ryssland för ett tag varit världsrevolutionens centrum. Därifrån hade trumpetstötarna ljudit till världens arbetande och förtryckta folk att störta sina herrar och förena sig med de ryska arbetarna i uppbygget av ett nytt samhälle. Idag är det emellertid inte revolutionens barnmorskor som sitter i Kreml, utan dess dödgrävare.

Efter andra världskriget lyckades ryssarna genomdriva sin "socialism" längs Donaus stränder och fram till Österrikes gränser. De härskade över ett område som sträckte sig från Östersjön i norr till Balkanhalvön i söder. Över hundra miljoner människor av olika nationaliteter har kommit innanför a nya "ryska björnens" revir. I många år hade dessa folk tyranniserats, förtryckts, behärskats och styrts av antingen Tsar-Ryssland eller någon av väststaterna. Deras situation blev inte bättre under den stalinistiska regimen, snarare drogs deras bojar åt ännu hårdare. För dem kom innebörden ordet "socialism" att förvandlas till sin raka motsats. I mars 1953 dog Stalin. I juni revolterade Östberlins arbetare. Revolten, anmärkningsvärd p.g.a. de framförda krass politiska karaktär, undertrycktes snart av ryska stridsvagnar. 1956 hade dessa lydriken alltmer blivit en politisk oroskälla för de ryska härskarna. Den ryska byråkratin insåg faran: på den tjugonde partikongressen avlivade Chrusjtjov själv Stalinmyten och lovade att liberalisera Stalins metoder. Men Chrusjtjov och hans anhängare fann sig snart i ett dilemma. Det är svårt att fortsätta utöva en religion sedan man störtat dess gud. Fastän de ryska härskarna försökte bryta med några av sitt förflutnas värsta synder så var (och förblir) de ur stånd att undanröja grundorsakerna till dessa synder.

Arbetarna i Poznan i Polen var de första att demonstrera vad de ansåg om denna "förändrade" väg till "socialismen". Ungrarna blev först överraskade och sedan upprymda av att hur milt dessa upproriska arbetare – och t.o.m. deras "ledare" – behandlades. Så de revolterade i sin tur och var framgångsrika – för att sedan krossas med just de metoder a Chrusjtjov fördömt bara några månader tidigare. Många över hela världen uppskakades av denna slakt. Framförallt de många ärliga arbetare och intellektuella som uppriktigt betraktat Ryssland som ett "socialismens bålverk". För dem hade högt värderat ideal, ett ideal som de kämpat och lidit för, visat sig vara ruttet.

Den ungerska revolutionen var den viktigaste händelsen i arbetarklassens historia sedan oktober 1917. Den markerade slutet på en epok och början på en ny. Den krossade oåterkalleligen vilket moraliskt företrädde Kreml och dess anhängare än må ha haft. Men den innebar mycket mer än detta. Det var en mycket positiv händelse. Från den ungerska revolutionen kan lärdomar av yttersta vikt dras för alla som eftersträvar ett klasslöst samhälle i England eller överallt annars i världen.

1956 inskrev den ungerska arbetarklassen på sitt baner kravet på arbetarförvaltning av produktionen. Den förfäktade att arbetarråd skulle spela en ledande roll på samhällets alla områden. Den gjorde detta i ett samhälle där den privata äganderätten till produktionsmedlen (och den gamla härskarklassen som var baserad på den) i stort sett hade eliminerats och där den politiska makten upprätthölls "å arbetarklassens vägnar" av ett självutnämnt arbetarklassparti. Genom att föra fram dessa två krav under dessa speciella omständigheter banade de ungerska arbetarna en ny väg. Under 1900-talets andra hälft kommer deras idéer att bli det gemensamma arvet för alla arbetare i alla länder.

Den ungerska revolutionen var mycket mer än ett nationellt uppror eller ett försök att byta ut en uppsättning härskare mot en annan. Den var en social revolution i denna terms djupaste mening. Dess mål var en grundläggande förändring av produktionsförhållandena, av relationerna mellan styrande och styrda i fabriker, gruvor och inom jordbruket. Avskaffandet av den privata äganderätten till produktionsmedlen hade inte löst några av dessa problem. Den politiska maktens koncentration till en byråkratisk "elit" hade förstärkt dem tusen gånger om.

Genom sina centrala krav, sitt heroiska exempel, och trots sin tillfälliga fördunkling, kullkastade den ungerska revolutionen alla tidigare politiska indelningar och prognoser. Den skapade nya gränslinjer, inte bara inom arbetarrörelsens led, utan inom samhället i stort. Den avslöjade den traditionella "vänsterns" teoretiska tomrum. En rad gamla frågeställningar har nu blivit irrelevanta. Gamla diskussioner visar sig vara meningslösa. Tiden är över för

terminologiska hårklyverier, för intellektuell lindans, för undanflykter och skickligt undvikande av konfrontation med verkligheten. Under kommande år kan alla viktiga frågor för revolutionärer reduceras till enkla frågeställningar: Är du för eller emot den ungerska revolutionens program? Är du för eller emot arbetarförvaltning av produktionen? Är du för eller emot arbetarrådets makt?

De flesta har bara en mycket ytlig kännedom om dessa oktober- och novemberveckor 1956. De har ännu mindre kännedom om de händelser som ledde fram till dem. Vi anser att denna bok kan bidra till en bättre kännedom om och förståelse av vad som verkligen ägde rum.

Förlikningen mellan öst och väst

”... Från segrans första ögonblick måste misstron inte längre rikta sig mot det besegrade reaktionära partiet utan mot de egna dittillsvarande bundsförvanterna, mot det parti som ensamt vill exploatera segern ... Arbetarna måste försöka organisera sig självständigt, underordnade inte statsmakten, utan av arbetarna framtvingade revolutionära kommunråd ... Vapnen och ammunitionen får man under inga förhållanden lämna ifrån sig.” K. Marx & F. Engels, *Centralledningens hänvändelse till förbundet* (1850)

Innan 1939 var alla mäktiga kapitalistiska länder, inklusive Hitlers Tyskland, överens om att SSSR var den verkliga skurken på den historiska arenan. Sedan ledde naturen hos deras ekonomiska system dem till krig med varandra. 1941 invaderade Hitler Ryssland och de västerländska kapitalistiska ”demokratierna” ingick förbund med ”skurken” SSSR. Men detta var inget äktenskap med kärleken som ledstjärna. Det var ett resonemangsparti, färgat av den innerliga förhoppningen att Ryssland och Tyskland inbördes skulle tillintetgöra varandra. Strategin planerades i enlighet med detta mål. Men denna strategi slog fel. De engelska och amerikanska härskarnas grandiosa dröm att ur kriget framträda som världens obestridda herrar förverkligades inte. De hade inte räknat med det ryska folkets heroiska motstånd mot den tyska fascismen.

Ryssland betalade ett svindlande pris. Den skada de nazistiska inkräktarna åsamkade byggnader och materiel går inte att beräkna. Under krigets första månader, då Röda Armén befann sig på reträtt, tillämpades den ”brända jordens” taktik. Miljoner ryssar gav allt de hade – sina egna liv. Men medan andra världskrigets slag fortfarande utkämpades höll redan orsakerna till ett tredje världskrig på att ta form.

Ryssland framträdde ur kriget som världens näst mäktigaste nation. Genom att kasta tillbaka den tyska armén till Elbe hade ryssarna förvärvat kontroll över en halv kontinent. Detta var krigsbyte i den stora skalan och knappast den utgång västmakterna räknat med. Deras misslyckande att hejda den ”röda faran” ledde närmast till panik i de egna leden.

Förstuckna hotelser framställdes. Tvåhundra tusen människor mördades av atombomber i Hiroshima och Nagasaki. Det verkliga syftet med dessa brott var att varna Rysslands härskare – att visa dem att det inte skulle finnas någon gräns för skoningslösheten hos västmakternas härsarklasser när de ansåg sina intressen hotade (1). Men västmakterna var inte tillräckligt starka för att ändra på situationen i själva Europa. Deras position var inte sådan att de kunde motsätta sig vad som redan var ett faktum. Östeuropa tillhörde Sovjetunionen i kraft av ”erövrarens rätt”.

Formellt erkändes denna nya realitet på Jaltakonferensen i februari 1945. De delar av Europa som ”befriats” av Röda Armén (satellitstaterna) skulle förbli inom den ryska intressesfären. Västeuropa och Grekland återstod för Stalins väst”allierade”. Iran erkändes också som en del av den ”västliga” sfären. Under kriget hade Röda Armén ”befriat” norra Iran. Efter det att fientligheterna upphört, drog man sig tillbaka.

Efter Nazi-Tysklands nederlag sjöd hela Europa av revolutionär förändring. Ingenting liknande hade känts av sedan 1917. Vi skall senare se hur de ryska ledarna upprätthöll ”ordningen” inom sin intressesfär inför detta proletära hot mot deras maktställning. I väst hjälpte kommunistpartierna (och i en del fall de socialdemokratiska partierna) de härskande klasserna att upprätthålla deras form av ordning.

I Frankrike hade motståndsrörelsen en avsevärd makt i sina händer. Dessa motståndsgupper dominerades av ”kommunister” och ”socialister”. Allt som egentligen stod mellan de franska arbetarna och den utövande makten var ett fåtal ostadiga bajonetter i händerna på engelska och amerikanska soldater, av vilka de flesta bara önskade att få åka hem.

På kommunistledarnas instruktioner överlämnade motståndsgupperna sina vapen till den s.k. Nationella Befrielse-regeringen, ledd av general de Gaulle. Den 21 januari tillkännagav Maurice Thorez, franska kommunistpartiets generalsekreterare, att den fosterländska milisen hade gjort en förtjänstfull insats mot nazisterna. Men nu hade läget förändrats, menade han. ”Den allmänna säkerheten bör tryggas genom en reguljär polisstyrka. Lokala befrielsekommittéer bör inte göra sig till substitut för de lokala myndigheterna” (2). Hans uttalanden och handlingar påminde mycket om general de Gaulles.

Kommunistpartiet instruerades att fortsätta krigstidens ”enhets”program. Det övergav klasskampen, predikade om produktionens dygder och fördömde arbetare som kämpade för bättre löner och arbetsförhållanden. ”Strejken”, hette det, ”är trusternas bästa vapen”. 17 november 1945 gick kommunistpartiet med i den koalitionsregering som bildats av general de Gaulle. Thorez blev minister utan portfölj och en av fem kommunistledare i en ministär på tjugotvå medlemmar.

Franska kommunistpartiets program 1945 kan sammanfattas i följande punkter: (a) kontroll över trusterna; (b) åsikts-, tryck- och mötesfrihet; (c) rätt till arbete och fritid; (d) social trygghet för arbetarna ombesörjd av staten; (e) understöd åt bönderna genom fackföreningarna och de kooperativa sammanslutningarna. Ett revolutionärt partis program... ? Ingen konservativ med liberala drag skulle ha haft några särskilda invändningar.

I Italien understödde kommunistledarna den gamla härskarklassen på motsvarande sätt. Kommunistpartiet, med Togliatti som generalsekreterare, hade representanter i Bonomis och marskalk Badoglios regeringar. De skyddade ivrigt den kapitalistiska staten mot revolutionen. I ett reportage i september 1944 skrev *New York Times*: ”Många italienska fascister söker sin tillflykt till kommunistpartiet. Kommunister tar över den tidigare regimens partihögkvarter och institutioner, som Ballillan (2a) etc, och mildrar därigenom övergången från den gamla regimen till den nya”.

”Kommunisterna” avskräcktes heller inte när de hade möjligheter att ingå i borgerliga koalitionsregeringar. I själva verket hjälpte de dem så mycket som möjligt genom att uppmana massorna att stödja dessa krigstidsförbund. Innan valet 1945 förklarade sig det engelska kommunistpartiet vara för en koalitionsregering med ”progressiva” Tories som Eden och Churchill!

I Östeuropa var, som vi skall se, kommunisterna i stånd att erhålla fullständig kontroll. Detta gjorde de genom att utse kommunistiska ministrar till att ta hand om de statliga säkerhetsstyrkorna via inrikesministerierna. Fastän kommunisterna deltog i de nationella regeringarna i väst (Frankrike, Italien och Belgien)(3), fick de aldrig hand om något inrikesministerium där. I Frankrike försökte Duclos få inrikesministerposten, men misslyckades. Han hade inte Röda Armén att stödja sig på.

Varför handlade dessa kommunistpartier som de gjorde? Vilka sociala intressen företrädde de? Hade de upphört att vara arbetarklassens ”sanna partier”? De ungerska händelserna 1956

skulle komma att ge klargörande svar på dessa frågor. Men svaren fanns redan antydda. Kommunistledarna visste att om statsapparaterna i Västeuropa skulle bryta samman så skulle det säkerligen resultera i en social revolution. Och utan Röda Arméns stöd skulle kommunisterna inte haft någon makt att kontrollera arbetarna (4). Medan kommunisterna från tid till annan förkunnat ”all makt åt arbetarna” har de alltid tillagt – om så än i viskande ton – ”under kommunistpartiets ledning”. ”Under” är det viktiga ordet. Hur långt under visade sig i Östeuropa fr. o. m. 1944. Där hade de verkligen Röda Armén att stödja sig på.

Befrielse?

”Under socialismen skall alla förvalta i tur och ordning och kommer snart att vänja sig vid att ingen förvaltar.” V.I.Lenin, *Staten och revolutionen* (1917)

En del människor tror fortfarande att Röda Armén förde den sociala revolutionens vågor med sig när den trängde in i Östeuropa 1944. Detta stämmer absolut inte. Regimernas verkliga natur (utsugarregimer) lämnades inte bara oförändrad, utan den existerande politiska apparaten bibehölls även den med enbart en del ytliga justeringar. T. o. m. samma polismän fick ofta ha kvar sina arbeten. Vad massornas förhållande till överheten beträffar var allting som förut. Bara det språk som talades av ockupationsarmén hade ändrats.

Syftet med den ryska regeringens samarbete med ”klassfienden” var, enligt Molotov, ”att upprätthålla lag och ordning för att förhindra att anarki uppstår”. Rumänien, Bulgarien och Ungern kan tjäna som goda exempel på vilkas ”lag” och vilken ”ordning” som upprätthölls.

(a) Rumänien

Den första östeuropeiska stat som ockuperades av Röda Armén var Rumänien. Den ryska regeringen tillkännagav omedelbart sin avsikt att bibehålla status quo.

”Sovjetregeringen förklarar att den inte eftersträvar att erhålla någon del av rumänskt territorium eller förändra den rådande samhällsordningen i Rumänien. Den förklarar också att Sovjettruppernas intåg enbart är en följd av militära nödvändigheter och fiendestyrkornas fortsatta motstånd” (5).

”Fiendestyrkorna” var inte nazi-förband, som uttalandet kan förleda en att tro, utan gerillaarméer som bekämpat nazisterna. Dessa gerillastyrkor hade ursprungligen organiserats av bondepartiet, med Iuliu Maniu som ledare. Maniu blev medlem av den nya regeringen. När han gav order om upplösning av gerillastyrkorna och överlämnandet av vapnen kommenterade Moskva-radion: ”Manius tillkännagivande är malplacerat. Innan denna order kom hade Röda Armé-ledningen redan likviderat alla banditgrupper...”

Under nazi-ockupationen hade dessa gerillamän varit ”modiga motståndskämpar”. Nu, under Kremls ockupation, var de ”banditer”. Kunde en bidragande orsak till deras fortsatta motstånd ha varit den nya regeringens sammansättning?

Molotovs garanti om icke-inblandning i den rådande samhällsordningen uppmuntrade kung Mikael att tillsätta en reaktionär regering. General Sanatescu blev statsminister (6), en post som han innehade i sju månader. Under denna tid visade arbetarna vad de kände. Många resningar och revolter mot regeringen ägde rum. Ledarna i Kreml, med den armé på en miljon man de nu hade i landet, beslöt då att om inte Sanatescu kunde kontrollera folket så skulle han avgå.

Vysjinskij reste till Bukarest. Sovjetiskt artilleri posterades framför det kungliga palatset. Denna åtgärd var knappast nödvändig. Kungen gick villigt med på alla de ryska kraven. Sanatescus ministär upplöstes och ersattes med en annan, ledd av Petru Groza (7). Gheorge Tatarescu blev ställföreträdande statsminister.

Både Groza och Tatarescu hade varit medlemmar i högerregeringarna före kriget. 1911 hade Tatarescu lett krossandet av en bonderesning. 11.000 bönder mördades. Han var inrikesminister vid tiden för pogromerna 1927. Han var känd över hela världen som en företrädare för extrema högerdoktriner. Det engelska kommunistpartiet hade kallat honom ”ledaren för den pro-hitleristiska högerflygeln inom national-liberala partiet” (8), det parti som hjälpte kung Carol att upprätta sin fascistregim under marskalk Antonescus ledning.

Statsminister Grozas regering biträdades av två ledande medlemmar av kommunistpartiet, kamraterna Gheorge Gheorghiu Dej och Lucretiu Patrascanu. De tilldelades posterna som arbets- och kommunikationsminister respektive justitieminister. Patrascanu klargjorde snart sin ”socialistiska” inställning: ”Företagare, affärsmän och bankirer kommer att undgå straff som krigsförbrytare genom en lag som utarbetats av justitieminister Lucretiu Patrascanu och kommunistiska regeringsmedlemmar. Rumänien har inte råd att förlora köpmännens och företagarnas tjänster, sade herr Patrascanu. Han uttryckte den åsikten att landet skulle eftersträva en liberalare politik gentemot denna klass än vad fransmännen gjort” (9).

”Statsminister Groza sade att hans regering inte avsåg att tillämpa vare sig kollektivisering av jordbruket eller förstatligande av banker eller industrier och att själva frågan avslöjade okunnighet om dess program” (10). Stalin rådde Groza ”att behålla systemet med privata företag och vinster” (11).

Fabriker och företag i utländsk ägo tilläts således också att fortsätta sin verksamhet som om ingenting hade hänt. Kapitalister som arbetat hand i hand med nazisterna tilläts att behålla sina rikedomar och fortsätta sina vinstgivande verksamheter. Att detta skedde med Groza som statsminister är knappast förvånande. Han var själv bankir, ägde många industrier och en stor personlig förmögenhet. Före kriget hade han varit minister i två högerregeringar under general Averescu (1920-21, 1926-27).

De politiskt medvetna arbetarna i Rumänien förväntade sig inte att en sådan regering skulle företräda några andra intressen än godsägarnas och finansmännens. De förundrades inte heller över att Groza öppet motsatte sig sociala reformåtgärder och att han ståndaktigt vidmakthöll privategendomens okränkbarhet. Men det faktum att den regering som genom sin politik förtryckte arbetarna och bönderna egentligen var tillsatt av Sovjetryssland stämde många rumänska kommunister till eftertanke. Det tvingade dem att ändra åsikter och ideal som de hade omfattat i årtal. Slutligen lämnade t. o. m. Maniu och hans anhängare parlamentet. Men oron bland folket var så stor att inte ens denna triviala självständighetsyttring kunde godtas av regeringen och dess kommunistanhängare. Maniu anklagades genast för att vara ”anti-monarkist” (12), ”fascist” och ”folkfiende”.

Maniu ställdes inför rätta och dömdes till livstids inspärning i ensamcell (13). Rättens ordförande var samme man som under kriget varit generaldirektör för fångelserna och koncentrationslägren. Sin utnämning till rättens ordförande hade han en ledande medlem av kommunistpartiet, Patrascanu, att tacka för.

(b) Bulgarien

När Röda Armén ockuperade Bulgarien tog den ryskunder-stödda ”Fosterländsk Front”-regeringen över. Den leddes av överste Khimon Georgiev. Överste Demain Veltjev var krigsminister. Båda hade tidigare varit ledare för Militära Förbundet, en fascistorganisation understödd av Mussolini (14).

Överste Georgiev hade också varit anstiftare av den fascistiska kupp som 1934 upplöste parlamentet och fackföreningarna och olagligförklarade de sistnämnda. Han hade därefter blivit statsminister och inlett ett skräckvälde, som i sin skoningslösa grymhet överträffade t. o.

m. det från 1923. Inrikesminister i den nya ”Fosterländsk Front”-regeringen var Anton Yugow, en kommunistledare. Han kontrollerade de statliga säkerhetsstyrkorna och var ansvarig för ”ordningens” upprätthållande.

När den nazistiska militärapparaten slutligen bröt samman så blev naturligtvis det stora flertalet av bulgarerna utom sig av glädje. Fastän de var trötta på krig och förtryck ledde inte lättmoden dem till inaktivitet. Revolutionen – möjligheten att äntligen bli herrar över sina egna liv – tycktes nu inom räckhåll. Under höstmånaderna 1944 arresterade arbetarmiliser fascister i Sofia och andra städer och satte dem i fängsligt förvar. De genomförde massdemonstrationer. De valde fullt demokratiska folkdomstolar. Polisen avväpnades och upplöstes också i många fall.

Soldaternas känslor var i samklang med folkets: ”Rapporter om de bulgariska ockupationsstyrkorna i västra Trakien och Makedonien påminner starkt om skildringarna från ryska armén 1917. Soldatråd har upprättats. Officerare har degraderats, röda fanor hissats och det allmänna honnörsbruket avskaffats” (15). Denna likhet med 1917 var en förbannelse för de ryska och bulgariska kommunistledarna. Med stöd av den ryska militärledningen utfärdade krigsministern, överste Veltjev, en sträng order till sina trupper: ”Återgå omedelbart till normal (sic) disciplin. Avskaffa soldatråden. Hissa inga fler röda fanor”.

Ärliga bulgariska kommunister fördömde ryssarnas hyckleri. Molotov försökte dämpa det raseri som uppstod: ”Om vissa kommunister fortsätter med sitt nuvarande uppträdande skall vi bringa dem till förnuft. Bulgarien kommer att bibehålla sin demokratiska regering och sin nuvarande ordning... Ni måste behålla alla värdefulla arméofficerare från före statskuppen. Ni bör åter i tjänst insätta alla officerare som av olika skäl avskedats” (16).

Den olycksbådande klangen i dessa ord genljöd över Bulgarien. 1934 hade den fascistiske överste Georgiev attackerat arbetarna. Han hade undertryckt och olagligförklarat strejker och många människor hade fått sätta livet till. 1945 angrep samme överste Georgiev, nu en kommunistisk marionett, strejkande arbetare som ”fascister”. ”I mars 1945 strejkade många kolgruvearbetare för högre löner. De brännmärktes genast som ‘anarkister’ och ‘fascister’ och kastades i fängelse av den kommunistkontrollerade statsmilisen” (17).

(c) Ungern

1918 hade känslorna för revolutionär förändring varit starka i Ungern. Dessa känslor kunde för en tid kanaliseras på ett fredligt sätt genom greve Karolyis regering; Karolyi hade rykte om sig att vara någon slags socialist. (17a) Karolyis regering gjorde *en del* eftergifter åt folket. I mars 1919 fälldes Karolyi-regeringen genom de allierades ingripande. De ställde Ungern inför ett ultimatum rörande gränsen mot Tjeckoslovakien, vilket enligt ungrarna skulle vara liktydigt med att ”krypa till korset”.

Patriotiska och revolutionära känslor förenades och Bela Kuns (18) regering red in på den nya revolutionära vågkammen. Kommunisterna dominerade den nya administrationen, som dock också omfattade en rad socialdemokrater. (18a)

I mars 1919 utropade den nya regeringen den Ungerska Sovjetrepubliken. Denna påtvingades inte landet av en rysk arméstyrka. Det fanns ingen direkt kontakt mellan Ungern och Ryssland. Ryssland hade skäppan full på hemmaplan vid denna tid. (18b)

Krigsfångar som återvände från Ryssland skildrade, livligt och med oförställd beundran, den Stora Revolutionen och dessa nyheter ingav folket hopp om ett nytt sorts liv. Hur väl behövde inte ungrarna klamra sig fast vid ett sådant hopp!

Ungern var till övervägande del en bondenation, där jordfördelningen var orättvisare än i någon annan del av Europa. Nästan all jord ägdes av adeln och kyrkan. Majoriteten av befolkningen var utan jord, arbetslös och nära svältgränsen. Att vid denna tid ha avskaffat de feodala jordbruksförhållandena skulle ha varit en verkligt revolutionär åtgärd.

Bela Kuns regering varade i lite över fyra månader och en del anser att det inte fanns tid till några sådana åtgärder. Men inte ens ett löfte i den vägen avgavs. Hade ett sådant steg tagits hade kanske Bela Kuns regering varat längre. Det skulle ha varit svårt, om inte omöjligt, för efterföljande regeringar att återta jorden från bönderna, utan att ställas inför utsikten av ett långvarigt inbördeskrig. (18c) Men nu störtades Kuns regim så snart den rumänska armén hade intagit Budapest. Bela Kun flydde till Ryssland 1 augusti 1919 (19).

Störtandet av Kuns regering hade planerats i Szeged av amiral Miklós de Nagybánya Horthy och hans anhängare. Representanter för den rumänska armén hade varit närvarande. Horthys av utlandet understödda kontrarevolution släppte lös en vit terror över Ungern. Den första fascistregimen i Europa upprättades. För ungrarna överträffades nu alla tidigare fasor. Tusentals kommunister och socialister inringades av fascistiska förband, misshandlades, torterades, dödades. Fackföreningarna undertrycktes med våld. De som blott misstänktes för att hysa socialistiska sympatier torterades för att slutligen mördas. Tusentals människor, helt utan förbindelser med sådana idéer, fick utstå förföljelser och bragtes om livet. Rapporterna om illdåden var så fasansfulla att t. o. m. engelsmännen (som kände till allt om illdåd från Indien) såg sig nödsakade att sända en parlamentarisk kommission till Budapest. Kommissionen rapporterade att ”de värsta skildringarna av lemlästning, våldtäkt, tortyr och mord” hade visat sig vara sanningsenliga.

Det ungerska kommunistpartiets verksamhet vid denna tid omnämns av Peter Fryer i hans bok *Ungersk tragedi*: ”Det numerärt svaga kommunistiska partiet utförde sitt arbete i djupaste illegalitet; det begick sådana misstag som man lätt gör under sådana förhållanden, när ledarna mördats eller hölls i fängelse” (s 36). Rörelsen ”halshöggs” och slogs sönder. Detta är oundvikligt om inbördeskrig råder och revolutionära rörelser är ansatta av ledardyrkan. En förutsättning för framgång under sådana förhållanden är att en rörelses huvudsakliga aktiviteter sprids ut så mycket som möjligt bland medlemmarna. Ingen bör vara outhärlig. Arresterade ”ledare” bör alltid kunna ersättas av andra.

För det ungerska folket var de följande åren under Horthys fascisttyranni fyllda av skräck och lidande. En del har hävdats att Horthys regim inte var ”sant” fascistisk. Men vi måste komma ihåg att fascismen vid makten kan anta en mängd olika former. Fastän Hitlers, Mussolinis, Francos och Salazars regimer i grunden var lika skilde de sig även från varandra på ett flertal punkter. Kanske Horthys regim bäst kan karaktäriseras som en ”aristokratisk fascistregim”. Men vad man än föredrar att kalla den förblir dess vidriga grymhet ett ärr på mänsklighetens kropp.

Horthy-regimen slöt i andra världskriget upp vid Hitlers sida. Men mot slutet av detta krig utvecklades emellertid en rörelse som sökte lösgöra Ungern från dess allians med Nazi-Tyskland. (19a) Nazitruupper ockuperade då landet och terrorn härskade igen. Vänsteraktivister uppspårades och tillintetgjordes skoningslöst. Omkring 400.000 ungerska judar deporterades till lidande och död i nazistiska koncentrationsläger.

Trots denna långa lidandets historia har det ungerska folket inte gett upp hoppet om ett bättre liv. När Röda Armén 1944 inledde sin ockupation av landet var ungrarna vänligt sinnade till den. De hyste den uppriktiga tron på Ryssland som en vän i nöden. Många ryssar hade gett sina liv i bittra strider för att driva ut de tyska nazisterna. 1917 års äro rika ideal hade inte fallit i glömska. Så förtröstansfulla var de fåtaliga ungerska kommunisterna att de hjälpte till med att organisera uppdelningen av stora jordegendomar bland bönderna.

I december 1944 bildades en ungersk regering i Debrecen i det ryskockuperade området. Folket bävade. Försteminister var Ungerns högste befälhavare, general Bela Miklos de Dolnok. Bela Miklos hade varit den förste ungrare som av Hitler personligen fått motta den högsta nazistiska hedersbetygelsen: Järnkorsets Storriddarkors. Bara några månader tidigare, i juli 1944, hade general Bela Miklos innehaft förtroendeuppdraget som kurir mellan den vita terrorns främste organisatör, amiral Horthy, och den värste nazisten alla kategorier, Adolf Hitler (20).

Det fanns två andra generaler i regeringen: Vörös och Faragho. General Janos Vörös, Bela Miklos' f.d. stabschef, blev försvarsminister. Imre Nagy blev jordbruksminister. Övriga regeringen utgjordes av medlemmar från kommunistpartiet, socialdemokratiska partiet och småbrukarpartiet. Vid den här tidpunkten beskrev *Economist* den som "en märklig samling av lokala naturaliserade medborgare och vänsterns partier".

Den nya regeringen betraktade fortfarande amiral Horthy som Ungerns rättmätige härskare. Försvarsministern, general Vörös, avslutade sitt första tal över ryska radion med den motsägelsefulla parollen: "Länge leve ett fritt och demokratiskt Ungern under amiral Horthys ledning!". Den rysk-understödda regeringens första tillkännagivande, som utsändes av Moskva-radion den 24 december 1944, förkunnade: "Vårt lands härskare, Miklos Horthy, har gripits av tyskarna. De legotrupper som nu befinner sig i Budapest (21) är inkräktare. Landet har lämnats utan ledning i ett ögonblick då regeringstömmarna måste fattas i fasta händer... Nationens vitala intressen kräver att det ungerska folkets väpnade styrkor, tillsammans med Sovjetunionen och de demokratiska folken, hjälper till att krossa hitlerismen. Den Provisoriska Regeringen förklarar att den betraktar den privata egendomen som grundvalen för landets ekonomiska liv och sociala ordning och att den kommer att garantera dess fortsatta existens".

General Miklos, innehavaren av Järnkorsets Storriddarkors, hade läst upp proklamationen. Det låter otroligt. Hur kunde en sådan man mana till "hitlerismens krossande"? För personer som Bela Miklos var privilegierna, prestigen och makten som hör ihop med ledarskapet de viktigaste skälen. Ledarskapets art, dess politik, metoder och mål, var av sekundär betydelse. Men hur kunde Sovjetryssland sätta sådana män i ledande ställning? Den främsta orsaken angav Miklos själv i ovan citerade tillkännagivande: "Landet har lämnats utan ledning..." Det existerade med andra ord ett politiskt vakuum. Den verkliga faran var att detta vakuum fylldes ut av organisationer som upprättats av industri- och jordbruksarbetarna. Arbetarna hade tagit den kommunistiska propagandan på Orden. De hade redan börjat handla i enlighet med den. Detta var ytterst farligt för Sovjetledningen och för alla dem som godtog den. Det enda ryssarna kunde förlita sig på var de tidigare härskargruppernas kvarlevor.

Den ryska övertygelsen, att inga andra än de förutvarande direktörerna och administratörerna kunde leda landet, var inte hastigt påkommen. Fröet hade såtts i själva Ryssland strax efter oktober-revolutionen och långt innan Stalin-tiden. Före revolutionen hade bolsjevikerna upprepade gånger förordat arbetarkontroll av produktionen. Men redan så tidigt som våren 1918 – och långt före de genom inbördeskriget uppkomna svårigheterna – betonade ledande partimedlemmar fördelarna med "enmansförvaltning" av industrin. De gick snart skarpt och aktivt till rätta med de inom partiet – och utanför det – som fortfarande vidhöll åsikten att endast kollektiv förvaltning kunde vara den socialistiska uppbyggnadens verkliga basis.

Vi kan här inte behandla denna ytterst viktiga och komplicerade period i arbetarklassens historia, ej heller de ytterst skarpa meningsskiljaktigheter som denna fråga om förvaltningen gav upphov till (22). Det kan emellertid finnas föga tvivel om att det är i denna periods händelser, svårigheter och konflikter som man bör söka de verkliga rötterna till den ryska revolutionens urartning. Många år senare skulle t. o. m. bourgeoisin komma att uppfatta

betydelsen av vad som då ägde rum. När *The Guardian*(22a) karaktäriserar Lenins skrivelser från mars 1918 som ”delvis behandlande efterliknandet av den kapitalistiska industriorganiseringen inom en socialistisk ram”(23), så uttrycker den bara denna medvetenhet med sin sedvanliga blandning av naivitet och sofistikeri.

De faror som sådana idéer kunde ge upphov till hade i Ryssland klart uppmärksamats av en grupp känd som Arbetaroppositionen. Redan 1921 hade en av dess främsta företrädare, Alexandra Kollontaj, skrivit: ”Misstro mot arbetarklassen (inte på det politiska området, utan beträffande dess ekonomiskt skapande krafter) är själva kärnan i våra partiledares teser. De tror inte att man med arbetarnas fasta men tekniskt otränade händer kan lägga grunden till de ekonomiska former som med tiden kommer att utveckla sig till ett välordnat kommunistiskt produktionssystem. Såväl Lenin, Trotskij, Zinovjev som Bucharin tycks anse att produktionen är en ‘såpass svår sak’ att det är omöjligt att klara sig utan hjälp av ‘direktörer’. Först och främst skall vi ‘fostra’ arbetarna, ‘undervisa dem’ och när de mognat kommer det inte att behövas några lärare från Högsta Ekonomiska Rådet och då kan fackföreningarna överta kontrollen över produktionen. När allt kommer omkring är det signifikativt att alla de teser som framlagts av partiledarna överensstämmer på en väsentlig punkt: för närvarande skall vi inte ge fackföreningarna kontroll över produktionen; just nu ‘skall vi vänta’... de är helt ense om att just nu måste produktionen förvaltas över arbetarnas huvuden genom ett byråkratiskt system som ärvt från det förflutna”(24).

I det kapitalistiska västerlandet hade det naturligtvis aldrig förekommit något ”nonsens” om att arbetarna skulle kontrollera och förvalta produktionen. När västmakterna ”befriade” delar av Europa 1945 så såg de militärregeringar som upprättades av ockupationsarméerna till att bara folk med en speciell social bakgrund eller med en speciell form av tidigare erfarenheter tillsattes eller återinsattes i ledande ekonomiska eller administrativa positioner(25). För segrarna spelade det ingen större roll vilka ändamål – eller vilkas ändamål – denna erfarenhet hade tjänat i det förflutna. Likar talade med likar – och de kom bra överens, Förvaltningens mystik skar över nationsgränser.

Allteftersom det blev uppenbart att Ungerns framtida härskare skulle bli kommunistpartiet och dess snabbt framväxande byråkrati, välldes de karriärstiska elementen in. Partiet blev en rekryteringscentral för framtida ”ledare” och chefer (En liknande process hade ägt rum i Tyskland i samband med uppgången för Hitlers parti). Den ekonomiska förvaltningen och det politiska styret samlades i allt färre händer.

Salami och skadestånd

”En intelligent segrare kommer, närhelst det är möjligt, att lägga fram sina krav för den besegrade i småportioner.” A. Hitler, *Mein Kampf* (1925)

I de östeuropeiska staterna inleddes, sakta men säkert, det systematiska krossandet av socialist- och bondepartierna. Denna process fortskred i allt högre takt fram till 1948 då dessa partier praktiskt taget hade utrotats. Det var väsentligt att inga oppositionskanaler hölls öppna för folket om den ryska byråkratins verktyg, de nationella kommunistpartierna, skulle kunna genomföra sina program.

Folket hade redan börjat känna av att den tillit de hade till Sovjetunionen höll på att svikas. Det finns ingen bittrare och mer smärtsam besvikelse än den när en vän sviker ens förtroende. De ungerska kommunisterna var medvetna om detta. De visste vilken förbittring detta skulle väcka. De utgjorde själva bara en minoritet. Deras skoningslösa beslutsamhet att hålla sig kvar vid makten måste klargöras för var och en.

Instrumentet för deras förtryck var naturligtvis polisen. Fullständig kontroll över denna kår var ett grundvillkor. Detta tillförsäkrades dem genom att de tog hand om en nyckelinstitution, inrikesministeriet. Genom detta departement kontrollerade de också statsförvaltningen. Alla nyckelställningar innehades av dess medlemmar. Proletariatets parti förstörde inte på långa vägar den existerande statsapparaten, utan utnyttjade och förstärkte den istället för att kunna upprätta sin diktatur *över* proletariatet. När Rakosi senare beskrev deras metoder, sade han att vid denna tidpunkt väcktes de problem som det inbegrep att åstadkomma proletariatets diktatur endast i de trängre partikretsarna. ”Vi tog inte upp dem offentligt inför partiet, ty t. o. m. den teoretiska debatten om proletariatets diktatur såsom mål skulle ha väckt oro bland våra medarbetare i koalitionen och skulle ha försvårat vår strävan att vinna på vår sida ... arbetarnas flertal” (26).

Att vinna över arbetarna till ett revolutionärt program skulle ha varit mycket enkelt. Men under tiden skulle partiet ha förlorat kontrollen över arbetarna. I rädsla inför detta perspektiv förenade sig partiet med sina borgerliga ”medarbetare i koalitionen”.

Rakosi förklarade hur ”revolutionen” genomförts uppifrån och hur den hade fört det ungerska kommunistpartiet till makten. Han beskrev hur partiet, genom inrikesministeriet, hade varit i stånd att ”demaskera” småbrukarpartiets ledare, ”avslöja” deras brott och ”avlägsna” dem. Rakosi beskrev hur oppositionen skars upp i skivor (som en salamikorv) och avlägsnades. ”På den tiden kallades detta för ‘salami-taktik’, varigenom vi bit för bit skar bort reaktionen inom småbrukarpartiet... Vi skar bort fiendens styrka” (26).

Rakosi beskrev också sammanslagningen av kommunistpartiet och det socialdemokratiska partiet som en fullkomlig seger för kommunisterna och ett totalt nederlag för socialdemokraterna (Hur lätt måste inte detta ha varit med ett inrikesministerium som kunde avslöja socialdemokraternas ”brott”!). Han beskrev sedan hur kommunistpartiet ”bemäktigade sig” armén, polisen och de statliga säkerhetsstyrkorna (dvs. säkerhetspolisen). Detta uppnåddes ”under bitter strid ... så mycket mer som vårt parti också hade ett starkt fotfäste i dessa organisationer... När vårt parti på hösten 1948 övertog försvarsministeriet, kunde den kraftfulla utvecklingen av försvarsstyrkorna ta sin början”(26).

Att den fullständiga kontrollen över säkerhetspolisen är oundgänglig för dem som önskar förtrycka folket klargjordes också helt tydligt av Rakosi själv. ”Det fanns en maktposition som vårt parti krävde herraväldet över från första stund och där det inte var hågat att tänka på någon fördelning av befattningarna i enlighet med koalitionspartiernas styrka, och det var Statliga Säkerhetsbyrån ... Vi behöll denna organisation i våra händer alltifrån första dagen då den blev till” (26). Kommunistpartiets ledare visste precis vad de gjorde när de tog kontrollen över AVH (Hemliga Statspolisen).

Den ungerska säkerhetspolisen använde alla de senaste tortyr- och mordmetoder som begagnats av Gestapo och NKVD. Omedelbart efter de sovjetiska ockupationsstyrkorna började NKVD:s ”politiska experter” anlända till Ungern och de grep sig genast an med att ”omorganisera” säkerhetsstyrkorna. I dessa tjänstgjorde nu en märklig blandning av Horthyregimens gamla drägg och kommunistpartiets nya avskum. Detta mänskliga avskräde intog en privilegierad ställning i det ungerska samhället. Landets genomsnittslön var 1956 omkring 1.000 forint i månaden. Lönen för AVH:s ”meniga” uppgick till 3.000 forint i månaden. Befälen kunde påräkna mellan 9.000 och 12.000 /mån. Alla var hjärtligt avskydda av det ungerska folket. (26a)

”Salami-taktiken” för övertagandet av statsapparaten fram kallade kritik från en rad kommunistiska partimedlemmar. ”Ledningen” gjorde upp med sina kritiker... genom polisen. Partiet var direkt ansvarigt för den terror, de mord, den tortyr och den misshandel som präglade det ungerska vardagslivet under Rakosi-tiden.

Tillsammans med det våldsbetonade politiska förtrycket ströps de ungerska arbetarna också långsamt av en försämrad ekonomisk standard, en försämring som ibland innebar direkt svält. Till inte så liten del berodde detta på de skadestånd som Ryssland utkrävde.

Skadeståndsplanerna kläcktes på Jaltakonferensen, där västmakterna kommit överens med Stalin om att dela upp Europa mellan sig i intressesfärer. Efter första världskriget hade Sovjetunionen energiskt hävdade att de skadestånd som de segrande allierade länderna utkrävde av Tyskland var orättmätiga. Sovjetunionen betonade ständigt, och helt riktigt, att denna utpressning lade en outhärdlig börda på den tyska arbetarklassen, som inte kunde hållas ansvarig för kriget och de skador det orsakat. Vid denna tidpunkt hade de nationella kommunistpartierna klart och fast gett uttryck för samma åsikt. Under andra världskriget, när förhoppningarna om en rysk seger blev starkare, övergavs denna linje. Det såg ut som om Ryssland skulle kunna komma att bli mottagare av skadestånd. Deras ”socialistiska” kameolontideologi framträdde i all sin glans. Vad som ansågs vara kapitalistiska staters ”stöld” blev ”rättvisa” när Ryssland praktiserade det.

Exakta siffror rörande antalet maskiner etc. som nedmonterades och sändes till SSSR finns inte att tillgå. En beräkning för Ungern anger värdet till 124 miljoner dollar. (26b) Precis som Hitlers arme livnärde sig på det land den ockuperat, hade Röda Armén samma effekt som en gräshoppsvärm på det land den gästade. Även här saknas exakta siffror beträffande dessa ockupationskostnader. Men det säger sig självt att en ökning av landets befolkning med över en miljon man måste ha gjort slut på en stor del av enbart landets livsmedelsproduktion. En ganska hycklande amerikansk not till ryska regeringen, daterad 23 juli 1946, uppgav att ”Sovjetstyrkorna hade, t. o. m. juni 1945, från Ungern uttagit fyra miljoner ton vete, råg, korn, majs och havre (Den totala årliga produktionen av denna spannmål uppgick före kriget till lite över sju miljoner ton). Av de livsmedel som fanns tillgängliga för stadsbefolkningen under andra hälften av 1945, hade Sovjetarmén lagt vantarna på nästan alla köttprodukter, en sjättedel av vetet och rågen, en fjärdedel av grönsakerna, nästan tre fjärdedelar av matfettet, en tiondel av matoljan och en femtedel av mjölken och mejeriprodukterna. Omfattande konfiskeringar av livsmedel pågick så sent som i april 1946”. Livsmedelsbristen under denna period var så allvarlig att varje person fick högst 850 kalorier per dag – mindre än i Tyskland och Österrike. Som man kan förmoda var ökningen av dödligheten skrämmande.

Det är heller inte känt hur pass mycket material (personliga tillhörigheter etc.) som, i egenskap av krigsbyte, fann vägen till Ryssland.

Men den kända listan över de skadestånd som avkrävdes Östeuropa är svindlande nog. Vi kan här inte gå in på detaljer för varje land. Några detaljer beträffande Ungern torde ge en bild av det hela.

Skadeståndskraven för Ungern uppgick totalt till 300 miljoner dollar. Två tredjedelar av detta gick till Ryssland och resten delades lika mellan Tjeckoslovakien och Jugoslavien. Av den totala summan utgjorde industrivaror 83 %, resterande 17 % var jordbruksprodukter. Före kriget hade industriprodukter bara utgjort ungefär en fjärdedel av Ungerns hela export. Den brittiska parlamentsdelegation som besökte Ungern på våren 1946 angav att skadestånds- och ockupationskostnaderna sammanlagt uppgick till 30 % av nationalinkomsten (skadestånd 18 %, ockupation 12 %). Den amerikanske armérepresentanten hade på fredskonferensens sammanträde i Paris i oktober 1946 angett dessa kostnader till 35 % av nationalinkomsten.

Dessa skadestånds storlek var en enorm börda för den ungerska ekonomin och således för producenterna: arbetarklassen. 1948 skulle dess vrede, trots AVH och Röda Armén, kunna resultera i upplopp på gatorna. Kreml varskoddes om faran. I juli 1948 beslöt Ryssland att avstå från hälften av det resterande skadeståndet. Den 15 december 1948 kunde finansministern, Ernő Gerő, meddela det ungerska parlamentet, att fastän 25,4% av landets utgifter

1948 gått till inbetalning av Rysslands skadeståndsfördringar så skulle bara 9,8 % av budgeten för 1949 anslås till detta ändamål.

Utsugningens och underkuvandets metoder

”Arbetarmassorna, som sammanträngs i fabriken, organiseras som arméer. De utgör de meniga industrisoldaterna, som ställs under uppsikt av en fullkomlig hierarki av underofficerare och officerare.” K. Marx & F. Engels, *Kommunistiska Manifestet* (1848)

(a) Handel

Det fanns ännu fler sätt att utsuga folket på. Genom handel, t.ex. Östeuropas kommunistiska regeringar såg snart att den tunga ryska industrin var oförmögen att försörja dem med kapitalvaror. De visste att maskiner och råmaterial var nödvändiga. De var beredda att försöka få dem från väst. Marshallplanen tycktes erbjuda en lösning på problemet. Åtminstone två av dessa länder, Tjeckoslovakien och Polen, klargjorde sin önskan att medverka i Marshallplanen. Även efter det att påtryckningarna från Moskva tvingat dem att uppge idén, gjordes fortfarande försök att få till stånd handel med väst.

Moskvas planer under denna tid bistods av Washington. USA upprättade en ”järnridå” för handeln mellan väst och de östeuropeiska länderna, när man instruerade de övriga västländerna att inte exportera ”strategiska varor”. Utrikesdepartementets ”hemliga förteckning” över strategiska varor omfattade praktiskt taget alla slags kapitalvaror. Den inkluderade sådana artiklar som grammofonskivor och nålar till textilindustrin (27). Handel med Sovjetunionen (På Sovjets villkor) säkerställdes sålunda.

För en del betyder ordet ”handel” ett ”ömsesidigt överens kommet varuutbyte mellan länder”. De i Kreml godtog inte denna definition. Deras föreställning om handel grundade sig på den gamla imperialistiska principen om att köpa billigt och sälja dyrt – mycket, mycket dyrt!

Satellitstaterna betraktades som en källa för råmaterial och billiga fabriksvaror. Utsugningen verkade i två riktningar. Ryssland såg till att satellitstaternas export kom att ligga under världsmarknadspriserna och att Rysslands export till dessa länder låg över världsmarknadspriserna. De polsk-sovjetiska avtalet 16 augusti 1945 rörande den årliga exporten av polskt kol till SSSR utgör ett skrämmande exempel. ”Plundringen av Polen genom enbart denna transaktion uppgick till över etthundra miljoner dollar per år. Brittisk kapitalister erhöll aldrig en så stor årlig vinst från sina investeringar i Indien” (28). Skor tillverkades i Tjeckoslovakien till en kostnad av 300 tjeckiska kronor paret och såldes till Ryssland för 170 kronor paret. När den tjeckiska regeringen, som ett resultat av den svåra torkan 1947, tvingades importera stora mängder spannmål från SSSR, måste den betala över 4 dollar skäppan för den. Vid samma tidpunkt sålde USA spannmål för 2,5 dollar skäppan på världsmarknaden.

Bulgarien hade inga svårigheter att avyttra sin tobak mot dollar som landet så väl behövde. Men 1948 måste man sälja nästan hela sin tobaksskörd till SSSR för ett mycket lågt pris. Ryssland kunde sedan sälja tobaken vidare till Italien och göra sig en god vinst – i dollar.

Att den ryska ”handeln” med Ungern var betydande visas av långtidsavtalet 1948. I detta avtal fastslogs att ”handeln” skulle tredubblas 1949. Inga detaljer angavs. Ryssland tillhandahöll bomull och Ungern fabriksvaror, men siffrorna beträffande kvantiteter och priser bevakades lika sorgfälligt som militärhemligheter. Ett av de viktigaste skälen till att upprätthålla denna sekretess var att arbetarna i fabriken i viss utsträckning var medvetna om denna utsugning och var starkt förbittrade över den.

(b) Blandade företag

Summan av det tyska kapital som investerats i Bulgarien, Ungern och Rumänien var betydande. I Rumänien t.ex. motsvarade det över en tredjedel av alla investeringar i olja, bankväsende och industri. I Ungern beräknades de tyska egendomarna vara värda 1.200 miljoner dollar. Ryssland utövade sina "rättigheter" med hänvisning till Potsdam-avtalet. Alla tyska investeringar konfiskerades. (Ryssland övertog enbart de olika företagens tillgångar. Deras skulder pålades staten.) Detta skedde dels genom att maskiner nedmonterades, dels genom övertagande av kontrollen över de industrier som fortfarande verkade i Ungern. Gemensamt kontrollerade företag upprättades. Dessa drevs till att börja med i kompanjonskap med enskilda kapitalister, men när dessa senare exproprierades, upprätthöll SSSR kontrollen över dessa företag tillsammans med den ungerska regeringen (29). Ingen industri ägdes helt och hållet av SSSR. Ryssland investerade i så många företag som möjligt och fick på så sätt ett fastare grepp om hela ekonomin. Dessa "blandade företag" organiserades och drevs efter kapitalistiska linjer. Den enda märkbara skillnaden var att den ena sidan i detta "jämförda" kompanjonskap (Sovjetunionen) gjorde betydligt större vinster än den andra (satellitstaterna). I en del fall fick den senare t o m betala skulderna!(29a)

(c) Nationalisering

Det var emellertid inte förrän 1949 som den ungerska ekonomins integration i den sovjetiska kom igång på allvar. Detta åstadkoms genom nationalisering.

Termen "nationalisering" har, när den används av ledarklickar i såväl öst som väst, bara en betydelse: att säkerställa och stärka deras egen kontroll över distributions-, produktions- och valutamedlen (30).

I Ungern hade en del industrier redan nationaliserats. (30a) Men innan nationaliseringslagen 25 mars 1948 var 25 % av den tunga industrin och 80 % av den övriga industrin fortfarande i privata händer. Denna lag stadgade att alla firmor med fler än hundra anställda skulle övertas av staten.

Nationaliseringen fullbordades dock först i slutet på 1949. De ungerska kommunistledarna skilde sig inte från ledarna för brittiska Labourpartiet beträffande frågan huruvida nationalisering skulle innefatta kontroll utövad av arbetarna själva. Detta bekräftas av följande meddelande: "Annandag påsk 1948 förklarades vara fridag. Medan arbetarna var hemma från fabriken kom statsfunktionärer och övertog dem. Nästa dag kom arbetarna tillbaka för att finna att de fått nya herrar" (31). Labourregeringens nationalisering genomfördes på ett politiskt något mera raffinerat sätt, men för arbetarnas vidkommande var det slutliga resultatet i stort sett detsamma (32).

(d) Kollektivisering

En annan metod för utsugning av befolkningen var den ryska formen av kollektivisering. Medan denna hade inletts på ett tidigt stadium i andra östeuropeiska stater, dröjde det länge innan den ungerska regeringen vågade sig på försöket. Efter en del påtryckningar började den till sist att långsamt "kollektivisera" jordbruket.

I november 1949 var ungefär 7 % av den odlingsbara jorden i de kooperativa eller statliga jordbrukens händer. De ungerska härskarnas bristande självtillit berodde huvudsakligen på rädsla för öppen opposition från jordbruksarbetarnas sida. Skälet var, med användande av regeringens språk bruk, att en snabbare kollektivisering skulle kunna komma att stärka de "titoistiska tendenserna".

Under det att nationaliseringen fortskred, beskars de få rättigheter arbetarna åtnjutit under den privata äganderätten ytterligare. Strejker var naturligtvis, som tidigare, olagliga. Fullständig kontroll över fabrikena tilldelades enskilda direktörer. Regeringsmedlemmen Ernö Gerö framställde det på följande sätt i sin rapport till partiets centralkommitté i juni 1950: ”En fabrik... kan bara ha en direktör, som är personligen ansvarig för allting som händer i fabriken”. Den skruv som tvingade arbetarna att underkasta sig ledningens vilja hade nu slutgiltigt vridits åt. Ungern var till 100 % en satellit till SSSR.

Undanröjandet av de förmåner som de ryska arbetarna under kort tid tillkämpat sig 1917 hade tagit lite längre tid. Visserligen inleddes partikampanjen för ”enmansförvaltning” av produktionen – och mot arbetarförvaltning – redan så tidigt som våren 1918. Den stötte på hårt motstånd. Under de första åren drevs industrierna av den s.k. trojkan, dvs. arbetarkommittén, particellen och direktören. Men kring 1924 hade även detta blivit en fars. 1929 ansåg sig partiets centralkommittéredo att anta en resolution, där det hette att arbetarnas fabrikskommittéer ”får inte ingripa direkt i fabriksdriften eller på något sätt försöka ersätta fabriksledningen. De skall, med alla till buds stående medel, hjälpa till att säkerställa enmanskontrollen, produktionsökningen, fabriksutvecklingen och därigenom förbättra arbetarklassens materiella förhållanden” (33). Den förutvarande trojkans spöke begravdes inte officiellt förrän 1937. Den funktionär som förrättade denna speciella ceremoni var Stalins högra hand, Zjdanov. Inför Centralkommitténs plenarsammanträde yttrade han: ”...trojkan är någonting som helt enkelt inte kan tillåtas... trojkan är en slags administrativ nämnd, men vår ekonomiska förvaltning drivs efter helt andra linjer” (34).

I Östeuropas ”arbetarstater” tilläts folket inte ens att genomgå dessa begränsade och förvrängda former av ekonomisk självförvaltning. Trojkasystemet introducerades aldrig.

I och med den fullständiga politiska och ekonomiska integrationen med Sovjetunionen tycktes nu ingenting stå i vägen för total utsugning. Eller... ?

Motståndet växer

”Ackordslönen är den löneform som bäst passar det kapitalistiska produktionssättet ... den användes som ett medel till att förlänga arbetsdagen och sänka arbetslönen.” K. Marx *Kapitalet* (1867)

”Det har varit den nationalsocialistiska ledningens järnhårda princip, att inte tillåta någon höjning av timlönerna, utan att endast höja inkomsten genom ökad arbetsinsats.” A. Hitler, tal på Ärans partikongress.

”Ackordsarbete är ett revolutionärt system som eliminerar slöheten och gör arbetaren flitig. Under det kapitalistiska systemet befrämjas dagdriveriet och lättjan. Men nu har alla möjlighet att arbeta hårdare och tjäna mera.” *Scanteia* (rumänsk kommunistisk dagstidning), 13 januari 1949.

”Möjligheten att arbeta hårdare” – genom ackordsarbete – infördes i Ungern i en omfattning utan motstycke. Ackordsarbete vädjar till människans lägsta instinkter. Detta är tydligt i vårt eget samhälle. Ackordsarbete lovordas mycket av de som regerar över oss. För folkets härskare, här och utomlands, är det ett viktigt medel att kontrollera, manipulera och styra arbetarna. Ackordsarbete hjälper till att bryta sönder deras naturliga tendens till att sammansluta sig och samarbeta. Det är ett värdefullt vapen i händerna på dem som önskar demoralisera och splittra arbetarklassen.

Hela ackordssystemet är beroende av att grundlönerna hålls nere. I Polen t ex försvann grundlönerna nästan helt pga ackordsarbetets omfattning. Systemet understöddes av stachanoviter i rysk stil. Dessa var ackordsarbetarna, par excellence. Denna typ av arbetare finns även i brittiska fabriker och är i allmänhet illa omtyckta. Arbetarna i Östeuropa var

mycket fientligt inställda till dem. Stakhanoviterna själva klagade ständigt över denna fientlighet. De officiella partiorganen betecknade den som ett ”angrepp på stakhanoviterna av politiskt omogna arbetare”. Det tjeckoslovakiska kommunistpartiets nionde kongress manade till åtgärder mot de arbetare ”som försämrar stakhanoviternas arbete och som t.o.m. försöker lägga hinder i vägen för dem”.

I Ungern försökte inte bara arbetarna, utan även en del partimedlemmar att lägga hinder i vägen för hela ackordssystemet. I ett tal den 27 november 1948 var det detta och de många ”masknings”-aktionerna bland arbetarna Rakosi åsyftade när han yttrade: ”...fabriksdirektörerna kapitulerar för de lata arbetarna. Produktionskvoterna är för låga”. Men fastän de ‘lata arbetarna’ oupphörligen hotades, vägrade de att bättra sig. I juni 1950 förklarade Ernö Gerö i sin rapport till partiets centralkommitté: ”...löne- och produktionsnormsbedrägerier har spridit sig bland massorna. De kan i hög grad tillskrivas den underjordiska verksamhet som bedrivs av högerinriktade socialdemokratiska element och deras allierade, de klerikala reaktionärerna. Att en sådan motbudande situation har kunnat uppstå på produktionsnormernas område beror, i många fall, delvis på att fabrikenas ekonomiska ledare, partifunktionärerna och fackföreningsmedlemmarna, är med bland dem som pressar ner normerna ... I mer än ett fall går de så långt som till att skydda och stödja dessa lönebedragare”. Efter att ha praktiskt taget slagit fast att partimedlemmar var i förbund med ”högerinriktade socialdemokrater”, vidtog Gerö åtgärder för en stor höjning av grundnormen.

Förhållandena i fabriken försämrades. Den 9 januari 1950 utfärdade den ungerska regeringen ett dekret som förbjöd arbetare att lämna arbetsplatsen utan tillstånd. Straffen för överträdelse av detta förbud var hårda (35).

I vilket land som helst i världen medför ökad alienation och utsugning ständigt ett ökat motstånd. Sabotage kommer allmänt bruk. Detta är ett av livets ekonomiska faktum. De är välkänt av alla industrisociologer och diskuteras öppet av de som inte är direkt betalda av storföretag(36).

Att de ungerska arbetarna verkligen *bjöd* motstånd blev ännu klarare genom deras ”ledares” uttalanden. Den ungerske industriministern, Istvan Kossa (37), sade i ett tal i Debrecen, den 6 december 1948: ”Arbetarna har intagit en terroristisk attityd gentemot de nationaliserade industriernas direktörer”. Han tillade att om de inte förändrade sin attityd skulle kanske en tids tvångsarbete hjälpa. Arbetare som inte gav intryck av hängiven kärlek till sitt arbete fördömdes ofta som ”kapitalistiska agenter”.

Trots polisterrorn fann arbetarna på ett flertal sätt att göra motstånd på. De två betydelsefullaste var frånvaro från arbetet samt försämring av produkternas kvalitet. 31 augusti 1949 uppgav Rakosi att produktionen sjunkit ”med 10-15 % under de senaste månaderna”. Han hävdade också att antalet förlorade arbetsdagar per sjukfrånvaro var två till tre gånger högre än innan kriget (38). I *The Times* fanns 5 september 1949 en rapport från dess Budapest-korrespondent om kommunistpartiets konferens för Stor-Budapest (ett område med över 60 % av Ungerns industri): ”I konferensrapporten uppges att produktiviteten har stagnerat i de flesta industrier och sjunkit i en del. I industrin som helhet sjönk produktiviteten mellan februari och juli med 17 % ... Alldeles för många arbetare sjukanmälde sig – under en vecka nyligen var 11 % sjukanmälda i en fabrik, 12 % i en annan. Exempel ges på självförvållade skador”.

Beträffande de producerade varornas försämrade kvalitet uppgav Rakosi också (31 augusti 1949) att ”felfabriken i Manfred Weiss’ järngjuteri (Ungerns näst största industri) hade ökat från 10,4 % till 23,5 %”.

På papperet var många arbetare kvar i partiet. Vad skulle man göra? Att gå ur skulle innebära risk för att bli stämplad som ”fascistspion”. Det finns på många bevis på detta. Därför blev motiven för att stanna kvar särskilt starka. Ett bevis på den samvetskris partimedlemmarna genomgick gavs av partiteoretikern Jozsef Revai. I oktober 1948 klagade han över att *Szabad Nep*, partiets dagstidning som han var redaktör för, endast lästes av 12 % av partimedlemmarna. (38a)

Under tiden hade en del ledande medlemmar av Östeuropas kommunistpartier börjat bli oförvägna. De hade börjat tänka själva. Deras tankar undergrävde den etablerade ordningen. Utrensningar inom partierna blev vanligt förekommande.

Mellan 1948 och 1950 uteslöt kommunistpartierna över 250.000 medlemmar i Tjeckoslovakien; 92.000 i Bulgarien – ungefär en femtedel av medlemsantalet; 192.000 i Rumänien – över en femtedel av medlemsantalet. I Ungern uteslöts 483.000 partimedlemmar.

Detta skedde samtidigt med den stora konfrontationen mellan Tito och Stalin. ”Avfallet” smittade kommunistpartierna i hela världen. Sjukdomen var naturligtvis mest utbredd i Östeuropa, där titoistjakt blev en sport på modet för de olika härskarklickarna. Ett stort antal människor arresterades och kastades i fängelse. Farsartade rättegångar hölls. Tusentals f.d. ”goda stalinister” förklarades skyldiga till klart uppdiiktade anklagelser. Hundratals avrättades. Bland ledarna blev Slansky och Clementis i Tjeckoslovakien, Koci Xoxi i Albanien, Kostov i Bulgarien och Rajk i Ungern dömda till döden. Ett av Kostovs ”allvarligaste” brott avslöjades av åklagaren i bästa tragikkomiska stil. Kostov anklagades för att ha varit vän med Bela Kun, som, hade det ”bevisats”, var en ”trotskistisk fascist”.

Det mest skrämmande var Rajks ”bekännelse”. Han arresterades i maj 1949 och hans rättegång började den 16 september. Rajk erkände sig skyldig till alla anklagelser och till en rad andra förutom dem. Att han omöjligt kunde ha varit skyldig till alla dessa anklagelser måste ha stått klart för alla som var närmare bekanta med hans person. Rajk och de andra offerades för att rädda partiledningens sviktande auktoritet. Dessa ”segrande” stalinister avsåg att rättegångarna skulle vara en uppskakande och skrämmande vittnesbörd om deras skoningslöshet. Och det var de. I samband med dessa justitiemord yttrade Stalin, i egenskap av byråkratins främste talesman: ”Tänk efter två gånger innan ni ifrågasätter vår ofelbarhet”. I Östeuropa kunde folk vid denna tid mycket väl ha trott att Orwells profetia ryckt flera decennier närmare. Men i detta läge växte motståndet på nytt.

En ny kurs?

”... ett skikt av den gamla staten som inte växt upp, utan genom ett jordskred lyfts upp till den nya statens yta; utan tro på sig själv, utan tro på folket, morrande åt dem ovanför, darrande inför dem nedanför, egoistiskt gentemot båda sidor och medvetet om sin egoism, revolutionärt i förhållande till de konservativa och konservativt i förhållande till de revolutionära...” K. Marx, *The Bourgeoisie and the Counter-Revolution* (1850)

Den 6 mars meddelade Kreml helt kort att Stalin hade dött efter en kort tids sjukdom. Arbetarna i Östeuropa kände att stunden nu var inne att göra slut på det förtryck hans regim påtvingat dem. De väntade inte länge. I början på juni genomförde arbetarna i Plzen en massdemonstration.

Plzen är ett av Tjeckoslovakiens största industricentra. De stora Skodaverken är belägna där. Demonstrationen, som var helt spontan, började som en protest mot valutaändringar. Men efterhand som den spred sig fördes politiska krav fram: större inflytande på fabriksförvaltningen, ackordsarbetets avskaffande, regeringens avgång och fria val. När demonstrationen började närma sig revoltens rand (uniformerade soldater hade anslutit sig och stora skaror

hade ockuperat stadshuset), anlände trupper från Prag och resningen kvävdes snabbt. Andra spontana resningar i andra delar av Tjeckoslovakien och i andra satellitländer krossades snabbt utan att det nådde världspressens rubriker. Två veckor senare, den 17 juni 1953, reste sig arbetarna i Östberlin.

Revolten började med ”en byggnadsarbetardemonstration på Stalin Allee (39). Efter att ha lämnat sina verktyg tågade de till stadens centrum för att framlägga sina krav ... Transportarbetare lämnade sina spårvagnar och lastbilar och anslöt sig till demonstrationen. Fabriksarbetare rusade från sina bänkar, studenter från sina institutioner, hemmafruar från hem och butiker, t. o. m. skolpojkar från sina lektioner. ... Snart spred sig revolten över hela Östtyskland” (40).

Arbetarna i Östberlin kuvades inte förrän efter det att de utkämpat blodiga strider med de ryska stridsvagnarna. I flera dagar drog denna revolt världens uppmärksamhet till sig, inte bara därför att den inbegrep arbetare vilkas krav var politiska såväl som ekonomiska, utan också på grund av Rysslands direkta och våldsamma intervention. Denna intervention avslöjade Ulbricht-regimens svaghet.

Efter Berlin-upproret slog Kreml in på en ”ny kurs”. Många skäl dikterade denna förändrade taktik. Männen i Moskva skrämdes helt visst av Berlinhändelserna. Deras lakejer i de öst-europeiska huvudstäderna rös när de kände massornas vredgade andedräkt bakom ryggen. De var alla för att ”lägga om kursen”, men de visste att den ryska byråkratin inte kunde ge dem någon större grad av autonomi då den befarade att de skulle försöka gå den titoistiska vägen. Det sista Moskva i detta läge önskade var att inför världens blickar tvingas använda Röda Arméns stridsvagnar och bajonetter för att krossa revolutioner över hela Östeuropa.

En lätt avspänning skedde i SSSR. Detta återspeglades omedelbart i satellitländerna.

I Ungern hade Malenkov själv, i början på juni 1953, ”rätt” Rakosi att träda i bakgrunden ett slag. Imre Nagy, som varit jordbruksminister i regeringen 1944, inrikesminister 1946 och på något sätt överlevt de många utrensningarna, blev statsminister. Hans första tal drog upp riktlinjerna för det nya programmet.

I detta första tal kritiserade Nagy 1951 års reviderade plan som en alltför tung börda för landet. Större avseende skulle nu fästas vid den lätta industrin och konsumtionsvarorna. Mer materiellt stöd skulle ges till de kollektiva och statliga jordbruken liksom till enskilda småbrukare.

Ett kollektivjordbruk skulle kunna upplösas genom medlemsmajoritetens beslut. De speciella polisdomstolarna skulle avskaffas. Detta var bara eftergifter. Men det är anmärkningsvärt att de var de mest radikala av alla de eftergifter som satellitstaternas ledningar gjorde vid denna tid.

Under de fyra närmaste månaderna efter Nagys tal upplöstes en rad kollektivjordbruk – 10 % enligt ett tal som Rakosi (som var kvar som partisekreterare) höll inför partiets centralkommittés plenarsammanträde den 31 oktober 1953. Rakosi rapporterade också att en del lokala funktionärer försökte hindra bönder att utträda ur kollektiven. I några fall hade våld måst tas i bruk. Rakosi, som inte visade någon verklig entusiasm för eftergifterna, betonade att det var fråga om ett partibeslut som måste verkställas av medlemmarna. Partiet – antingen det torterar och mördar folk eller kastar åt det några brödsulor – har alltid rätt.

Den ”nya kursen” hölls under hela 1954. ”Avspänningen” var märkbar även för utländska besökare. Under samtal var folk mera redo att öppet kritisera regeringen. Många politiska fångar frigavs. Utan tvekan andades ungrarna lite friare.

När ett kvävt folk börjar se dagsljus, när det känner den första fläkten av frisk luft, har det en benägenhet att vilja påskynda utvecklingen. Dess första tanke är att utvidga andningshålerna, dess andra att riva ner hela den förkvävande strukturen. Detta skapar olösliga dilemman för alla härskande minoriteter – dilemman som upplevs än mer akuta ju mer totalitära deras regimer är.

Alla de viktigaste besluten rörande Ungern fattades i Moskva. Efter det att Malenkov ”avgått” och Chrusjtjov tagit över så kände ungrarna en förändring i atmosfären.

Rent konkret hade Nagys eftergifter varit små nog. Men han gick för snabbt fram för Kreml. Den 18 april 1955 beslöt Nationalförsamlingen ”enhälligt” att beröva Nagy hans post. Ungrarna bävade när Rakosi återfördes till händelsernas centrum. De svaga ljusen slocknade. Tragedin återgick ånyo till makaber fars.

Den långa kommuniké som utfärdades av Centralkommittén uppvisade en del tecken på partiets oro. Nagy anklagades för att ha hindrat den tunga industrins och kollektivjordbrukens utveckling och för att ha ”använt regeringsapparaten som ett instrument för att undertrycka partiet”.

Att Nagy inte omedelbart ”likviderades” avslöjar att Kremls uppfattning om utvecklingen i Ungern präglades av ängslan och obeslutsamhet. Förhandlingar om ”förlikning” pågick mellan Tito och Chrusjtjov (41). Nagy kallades inte för ”titoist” eller ”fascist” när han senare uteslöts ur partiet. Han stämplades helt enkelt som en ”oförbätterlig högeravfälling” (42). Att kallas ”avfälling” av Rakosi skulle kunnat ha ställt en värre ”stalinist” än Nagy (43) på god fot med det ungerska folket.

De flesta av de eftergifter som gjorts under de tjugo månader som Nagy regerat underkastades nu ”salamitaktiken”; de skars bort bit för bit. Hemliga polisen, som för en tid diskret hållit sig i bakgrunden, kände nu åter att den utan risk kunde göra skäl för sina höga löner. Åtgärder för kollektiviseringens snabba utveckling vidtogs. Allt starkare tryck utövades på arbetarna för att de skulle öka produktionen ... och hjälpa till att uppfylla Moskvans femårsplan (44), en plan som de ungerska arbetarna för övrigt aldrig på något sätt konsulterats om.

I Kreml kände den nya ledningen sig relativt säker i sadeln. Den hade klarat av de omedelbara återverkningarna av Stalins död. Planen tycktes fungera. Ledarna i satellitländerna skröt om att produktionen ökat under 1955. I Ungern uppgavs industriproduktionen ha ökat med 8,2 % jämfört med siffrorna för 1954. De metoder som använts för att framtvunga detta resultat från motspänstiga arbetare vågar man knappast ens tänka på. Folket hade uthärdat nöd och elände till 1953 – men ändå visat att de kunde göra motstånd. Den relativt milda Nagy-regimen, som följdes av att klockan vreds tillbaka till 1953, framkallade ett starkare motstånd än någonsin från arbetarklassen. Än hårdare metoder behövdes för att ”disciplinera” massorna.

Men som Kreml såg saken tycktes problemen i stort sett ha lösts. Chrusjtjov och hans kolleger kände det som om de hade allt under kontroll. Detta var ett vägande skäl för deras ödesdigra beslut att avslöja att Stalin, när allt kom omkring, inte varit Gud.

Det polska utbrottet

”Arbetarklassen skulle inte kunna vara landets ledande och mest progressiva skikt om reaktionära krafter kunde finna stöd bland dess led. ‘Agent provocateurs’ eller reaktionärer har aldrig varit någon inspirationskälla för arbetarklassen; de är det inte och de kommer aldrig att bli det.”

Gomulka, *Polish Facts and Figures* (1 november 1956).

Chrusjtjovs ”avslöjanden” om Stalin på det ryska kommunistpartiets tjugonde kongress i februari 1956 orsakade ett politiskt jordskalv. Grunderna för vartenda kommunistparti i hela

världen föll samman. De kommer att dröja decennier innan de fullständigt reparerats – om så någonsin sker. Var ”avslöjandena” ett ”taktiskt misstag”? Hade de ryska byråkraterna inte insett, att ett utplånande av guden skulle kunna medföra att de rättrogna började ifrågasätta hela den teologi som predikats av hans lärjungar?

Kände Chrusjtjov till den jäsningprocess som redan innan tjugonde partikongressen var på gång i Polen och Ungern? Visste han att den berörde även det polska kommunistpartiet? Förstod han den potentiella fara den utgjorde för hans egen regim likaväl som för satellitstaternas?

I Polen gick arbetarna vid Zispos lokomotivfabrik i Poznan i strejk på morgonen den 28 juni 1956. De drog ut på gatorna. Detta skedde inte på ögonblickets ingivelse. Flera veckor tidigare hade en kommitté blivit vald, som inför ledningen framlagt en lista med krav. En del var väntade. Arbetarna krävde löneförhöjningar, lägre priser och lägre ackordsnormer. Ledningen baxnade dock när dessa ”vanliga arbetare” kritiserade det sätt på vilket fabriken drevs och krävde en annan organisering av arbetet i de olika verkstäderna. Att ifrågasätta ledningens ofelbarhet beträffande dess beslut om vad arbetarna hade att göra och att sedan kräva en omorganisering av produktionen på verkstadsgolvet var att hota att undergräva hela systemet. Företagsledningarna försvann dock inte genom taket. De gjorde vad deras kollegor i väst skulle ha gjort: de tillämpade en förhållningstaktik och kallade det ”förhandlingar”. Dessa drog ut på tiden utan att några resultat kunde skönjas. Arbetarna genomskådade slutligen taktiken och tusentals av dem gick ut på gatorna.

Allteftersom nyheten spred sig samlades arbetarna i andra fabriker och röstade för att ansluta sig till rörelsen. Demonstrationernas politiska karaktär blev då uppenbar. Plakat som bars i demonstrationstågen krävde, bland annat: ”Bröd och frihet!”, ”Ut med ryssarna!” och ”Avskaffa ackordsarbetet!”.

Andra människor, vägleda av arbetarna, anslöt sig. I Poznans fall fick demonstrationerna snart karaktären av en resning i full skala. Ryska trupper och stridsvagnar omringade staden, men ryckte inte in. Regeringen förde in polska stridsvagnar och manskapet gjorde vad de beordrats att göra. Arbetares blod flöt på gatorna. Efter två dagar var revolten krossad. Ledningen vid Zispo-fabriken hade fått sin ”rätt” att leda och fördela arbetet inskriven i blod. Sympatistrejker förekom i flera andra städer, men de isolerades snabbt av polisen och nådde inte någon liknande omfattning.

Den polska byråkratin, chockad och förvirrad, skyllde resningen på ”provokatörer”, ”hemliga agenter i USA:s och Västtysklands tjänst”. Men när partiets centralkommitté sammanträdde den 18 juli sade förstesekreteraren Edward Ochab: ”... det är nödvändigt att först och främst söka de sociala orsakerna till dessa händelser (i Poznan), som för hela vårt parti blivit en varningssignal som vittnar om att det existerar allvarliga brister i relationerna mellan partiet och olika delar av arbetarklassen”.

Ochab fortsatte med att förklara omkring 75 % av arbetarna i Poznan hade drabbats av lönesänkningar samtidigt som ackordsnormerna höjts. Genom att bara ange ekonomiska skäl till resningen försökte Ochab att tona ner dess viktiga politiska aspekter. Hans uttalande tycktes dock återspegla en mer tillmötesgående attityd till arbetarnas dock krav. Det förhindrade utan tvekan ytterligare förestående resningar i ett land som fortfarande sjöd av missnöje.

Efter Poznan tilltog kravet på förändring. Den hårt skakade ledningen försökte utarbeta en ny politik – en ”polsk väg till socialismen”. En del anti-stalinstilldelades poster inom partiet. Gomulka, utsluten och fängslad 1951 och i husarrest sedan 1954, återbördades till partiets gemenskap. Han fick motta ett skinande nytt medlemskort.

De polska ledarnas attityd skilde sig från den som den kommunistiska hierarkin i övriga Östeuropa intog (45). Detta oroade herrarna i Kreml. Med det polska kommunistpartiets centralkommitté ännu hade sammanträde för att gå igenom Poznan-händelserna sände ryssarna sin regeringschef, marskalk Bulganin, till Warszawa. Han kom för att driva igenom den ryska ståndpunkten, att Poznan-händelserna var ett verk av ”västagerter och provokationer”. Centralkommittén visade honom att den inte tänkte tolerera yttre inblandning. Så snart Bulganin anlant avbröts centralkommitténs möte. När formaliteterna var avklarade föreslogs Bulganin hövligt att företa en resa i provinsen. Han samtyckte, och centralkommittén återupptog sedan sitt sammanträde. Så snart Bulganin återvänt till Warszawa avbröts centralkommitténs möte på nytt. Sammanträdet återupptogs inte igen förrän Bulganin till sist for tillbaka till Moskva. Bulganins besök medförde bara att de anti-ryska stämningarna bland den polska allmänheten tilltog.

I slutet av september började de första rättegångarna. Folk anklagades för ”anti-socialistisk” verksamhet under Poznan-upplöpet. Rättegångarna var mindre farsartade än de som förekommit före Poznan-dagarna. Försvaret gavs viss frihet. Domarna var relativt milda. I oktober 1956 tillkännagav regeringen att alla övriga förestående rättegångar skulle uppskjutas.

Den 19 oktober sammankallades centralkommitté till ett nytt möte, i första hand för att välja Gomulka till partiledare. Medan kommittén sammanträdde kom det rapporter om att Röda Armén i Polen hade inlett omfattande militär-manövrar. Pansarförband var på väg till Warszawa. Medan de polska ledarna frågade sig huruvida detta var något slags hot, fick de ett snabbt och korrekt svar – in trädde Chrusjtjov själv, åtföljd av ett skräckinjagande anhang tillhörande Kremls ”gamla garde”: Molotov, Mikojan, Kaganovitj och en uppsättning generaler. Nyheten spred sig snabbt. Arbetarna bildade enheter och beväpnade sig. Dessa grupper stod i nära kontakt med den polska armén.

Krisens höjdpunkt var nådd. Luften dallrade av spänning. Närmare detaljer beträffande sammandrabbningen mellan centralkommittén och Chrusjtjov-gardet är fortfarande inte kända. Men det viktigaste skälet till besöket är känt. Inför de val som skulle äga rum krävde ryssarna framförallt att marskalk Rokossovskij skulle få behålla sina poster som försvarsminister och överbefälhavare för polska armén. Gomulka vägrade och trots hotelser gav han inte vika. Han visste att han i sitt trots mot Kreml inte bara hade befolkningens flertal – arbetare, bönder och studenter – på sin sida, utan att också en betydande del av byråkratin stod bakom honom.

Ett krig mellan Ryssland och Polen var det sista Kreml önskade. Ryssarna framhärdade inte i sina krav. Röda Armén kallades inte in. Chrusjtjov visste att vilken Gomulkas attityd än var för tillfället så skulle han i ett senare skede komma att vara tvungen att tillkalla rysk hjälp, dels för att upprätthålla Oder-Neisse-linjen och dels för att stärka den polska ekonomin, som befann sig i ett kaotiskt tillstånd. Inom 24 timmar återvände ryssarna till Moskva. Följande dag, den 21 oktober, valdes den polska politbyrån. Som väntat blev Gomulka partiets förstesekreterare. Ombyten inom regeringen, armén och partiet vidtogs genast. Rokossovskij avgick och återvände till Moskva (där han omedelbart tilldelades posten som rysk försvarsminister).

Gomulka hade segrat bara i så måtto att han företrätt det polska folkets nationella strävanden. Men basen för hans regim förblev ytterligt begränsad. Han representerade den polska byråkratin intressen. Efter de polska arbetarnas självständiga aktioner och deras fasta krav på större medverkan i förvaltandet av sina egna angelägenheter förblir grundvalen för byråkratin – även om den rensats från pro-ryska element – både svag och osäker. Ett försök att bredda regimens bas ledde Gomulka till att alliera sig med den tidigare utsugarklassen, genom den katolska kyrkan. I utbyte mot ett partiellt återlämnande av dess tidigare egendom och privi-

legier ställde sig kyrkan bakom Gomulka. Gud och Gomulka förenades i gemensam fruktan för arbetarklassen. Detta är en temporär allians – en ömsesidig nödfallsåtgärd. När de polska arbetarna blir herrar över sina egna. liv kommer de också att göra sig av med dessa parasiter

Explosionspunkten närmar sig

”Överrumplingarnas tid är förbi, och revolutioner genomförs inte längre av små, medvetna minoriteter i spetsen för stora omedvetna massor. När det gäller en fullständig omgestaltning av samhällets organisation, måste massorna själva vara med, måste de själva redan ha begripit vad det rör sig om och vad de vågar liv och blod för.” F. Engels, *Inledning till Karl Marx' "Klassstriderna i Frankrike 1848-50"* (1895)

Fr.o.m. våren 1956 motsvarades den snabbt uppkomna spänningen i Polen av en liknande utveckling i Ungern. Avslöjandet av Stalin på den tjugonde partikongressen i februari 1956 gav ytterligare kraft åt de revolutionära tendenserna i Ungern. Dessa, som var urskiljbara redan i oktober 1955, blev nu allt mer framträdande.

I april 1956 bildades ”Petöfi-sällskapet” (46) av Unga Kommunisterna – främst studenter. Med Författarförbundets bistånd blev den snart ett viktigt och effektivt centra för spridandet av opinion, kritik och protester beträffande det ungerska samhällets bedrövliga tillstånd. Flera andra diskussionsklubbar bildades, men Petöfisällskapet förblev den största (Liknande klubbar bildades i Ryssland före 1917.).

Många pamfletter gavs ut och distribuerades under denna period, främst i Budapest. Det påstås att en stencilapparat i partihögkvarteret i Budapest skall ha använts. Detta kunde inte ha skett utan ett tyst medgivande från några medlemmar av regeringen. P g a pappersbrist förelåg en del produktionssvårigheter. Det har uppgetts att en pamflett trycktes på toalettpapper. I början tog denna litteratur främst helt enkelt upp krav på större litterär frihet. Men den politiska undertonen framträdde stegvis allt tydligare. Senare krävde författarna, alla kommunister, att Ungern skulle följa sin egen väg till kommunismen. De antydde därigenom klart att den nuvarande vägen var felaktig och att en större självständighet gentemot SSSR var nödvändig.

Liknande ämnen diskuterades nu på Petöfisällskapets allt längre möten. Rakosi-regeringen förbjöd då dessa möten. Detta förvärrade läget. Förbudet upphävdes snart. Den kommunistiske författaren Gyula Hay (47) förde diskussionen ett steg framåt genom att i en artikel i *Irodalmi Ujság* (Litterär Tidning) skarpt angripa byråkratins inkräktande på författarnas frihet. Snart lockade Petöfisällskapets möten tusentals deltagare. På dessa möten, redan eniga i sina krav på intellektuell frihet och sanning, började höjas röster som öppet krävde politisk frihet.

Ett av dessa möten var anmärkningsvärt pga. ett gripande tal, som hölls av fru Julia Rajk, änka till Laszlo Rajk, som avrättats som ”titoistisk fascist” i oktober 1949. Tusentals människor deltog i detta möte, som bredde ut sig till gatorna, där talen sändes ut genom högtalare. Fru Rajk krävde att hennes makes minne skulle hedras, att han skulle få sin rättmätiga plats i partiets historia. Hon kritiserade skarpt det nonchalanta sätt som hennes make ett par månader tidigare hade ”återupprättats” på. I ett tal i Eger den 27 mars 1956 hade Rakosi i förbigående tillkännagett att partiet hade antagit en resolution om att Laszlo Rajk och andra skulle återupprättas. Detta skedde officiellt genom högsta domstolen. Rakosi hade med kylig röst tillagt att hela Rajk-rättegången hade grundat sig på en provokation. ”Det var en orättvis dom”, sade han. Julia Rajk krävde då att de som var skyldiga på mordet på hennes make skulle straffas. Detta tänkte åhörarna. Fastän Rakosi inte nämndes så visste alla närvarande exakt vem Julia Rajk åsyftade.

I juni 1956 var den intellektuella agitationen i full gång. Artiklarna i *Irodalmi Ujság* blev mer och mer öppett kritiska mot regimen. Även om ett nummer av tidningen hade beslagtagits tidigare samma år, var folk nu ganska överraskade över att ”ledningen” inte tystade den. Som namnet ger vid handen var tidningen främst avsedd för folk med litterära intressen. Men många andra läste den nu. Enstaka exemplar kunde ses i händerna på fabriksarbetare på verkstadsgolvet. Efterfrågan på en del nummer översteg i själva verket tillgången såpass mycket att en ”svart marknad” uppstod. Exemplar såldes för 60 forint(47a) – on kring 20 kronor.

Artiklarna av Gyula Hay antydde att han var centralfigur i en kampanj för det skrivna ordets frihet. Under juli mån: betecknades detta ibland som ”författarrevolten”. Byråkratin sanktionerade motvilligt situationen. Den 28 juni överraskade *Szabad Nep* (48) faktiskt många av sina läsare med att välkomna detta hittills bespottade bruk av det mänskliga intellektet. *Pravda* gjorde genast ett motdrag och kritiserade i skarpa ordalag de ungerska författarna. Den 30 juni återfördes *Szabad Nep* till partilinjens genom en resolution från centralkommittén som fördömde det ”demagogiska uppträdandet” och de ”partifientliga åsikterna” hos ”vacklande element”. Författarna anklagades för att ”försöka sprida förvirring” genom sina artiklar med ”provocerande innehåll”. För en gångs skull var en del av den stereotypa partiretoriken helt riktig. Detta var i själva verket just de revolutionära författarnas avsikt: att väcka till liv åsikter, idéer och diskussion om de rådande förhållandena i Ungern. Centralkommitténs resolution antogs och utfärdades i all hast just när nyheten om arbetarrevolten i Poznan nådde de intellektuella kretsarna i Ungern och inspirerade dem till att intensifiera sin kampanj.

Skuld känslan bland ärliga kommunistiska intellektuella – partimedlemmar sedan gammalt – blev uppenbar. Deras samveten tillät inte längre att myten och verkligheten sammanblandades. På Petöfisällskapets stora möte den 27 juni hade författaren Tibor Dery frågat varför de fann sig själva i en sådan kris. ”Det finns ingen frihet”, hävdade han. ”Jag hoppas att det inte kommer att bli någon mer polisterror. Jag är optimistisk. Jag hoppas att vi skall kunna göra oss av med våra nuvarande ledare. Låt oss komma ihåg att vi tillåts diskutera dessa saker enbart med tillstånd uppifrån. De tycker det är en bra idé att låta några släppa ut ånga från en kokande gryta. Vi kräver handling och vi vill ha möjlighet att yttra oss fritt”.

Under de första dagarna i juli började artiklar i *Irodalmi Ujság* att kräva Rakosis avgång. Samma krav framfördes öppet på Petöfisällskapets möten. En del talare föreslog t o m att Imre Nagy skulle återbördas till partiet även om Nagys namn nämndes bara i förbigående och t o m försiktigt. Rakosi, som var i Moskva, återvände plötsligt till Budapest. Han sökte stävja den kätterska rörelsen. Han visste bara ett sätt att göra det på: en utrensning. En förteckning på framstående politiker och författare gjordes upp. Men innan det första steget (arresteringarna) tagits anlände Suslov, rysk minister för folkdemokratiernas ärenden, oanmäld till Budapest. Omedelbart därefter följde Mikojan. De upplyste Rakosi om att hans plan skulle göra situationen ännu mera eldfängd. Kreml hade beslutat sig för att Rakosi skulle avgå.

Den pyrande krisen i Ungern var inte det enda skälet till Kremles beslut. Tito hatade Rakosi. Han hade sedan en tid tillbaka pläderat för att han skulle avsättas. Tito vägrade att sammanträffa med Rakosi eller att ens resa genom det land där han satt vid makten. Det rysk-jugoslaviska närmandet inverkar på Kremles beslut att göra sig av med Rakosi.

Allt detta var en klart Kreml-inspirerad kompromiss. Ty Rakosis gode vän och medarbetare, Ernő Gerő, skulle efterträda honom som förstesekreterare. Och de flesta av Rakosis anhängare, med undantag av general Farkas, som uteslöts ur partiet, behöll sina ställningar.

Den 18 juli fick ungrarna veta att Rakosi hade avgått. De fick också veta att de nyligen återupprättade Janos Kadar och socialdemokraten György Marosán (49) hade blivit medlemmar av politbyrån. Detta var den första av en del mindre eftergifter som gjordes under

augusti månad. I detta stormiga skede skulle dessa eftergifter visa sig vara betydelselösa och alldeles otillräckliga. Arbetarnas lidande hade varit för länge och varit alltför stort för att de skulle hysa några illusioner om förändringarna inom ledningen eller kunna friköpas genom lite extra slantar i lönekuverten.

Genom de långa sommarkdagarna fortsatte debatten att glöda. Medan gnistorna livligt virvlade kring bland träden på landsbygden, flög fascinerande idéer om frihet omkring på mötena i städerna. Spänningen blandades på ett underligt sätt med semesterstämning. Hela månaden var som en mulen sommarkväll: solen som ännu glöder trolskt genom en hotande storms mörka purpurfärgade moln. Vardagssysslorna tycktes mindre väsentliga och antog en ny form och färg. I vardagsrum och på offentliga mötesplatser låg en känsla av något annalkande öde i luften. De intellektuella tycktes uppfatta de ”faror” som var intimt förknippade med deras idéer. Ändå kände de sig tvungna att fortsätta mot vilka mål yttrandefriheten än förde dem.

Vi har inte funnit några bevis för att de intellektuella (50) under denna oroliga period gjorde något medvetet försök att samarbeta med industriarbetarna på massbasis, att med dem dela erfarenheterna av detta kulturella och politiska uppvaknande och att sålunda påvisa att arbetarnas strider var nära förbundna med de tydligt framförda kraven på frihet, sanningsfärdighet, etc. Det oaktat kom Petöfisällskapet att bli om än ej på ett fullständigt medvetet sätt, arbetarnas främsta språkrör i Ungern. (50a) Det är möjligt att om ett sådant samarbete förekommit så skulle partiledarna inskridit tidigare än vad som skedde för att undertrycka rörelsen. Men de skulle ha varit tvungna att göra detta inför existensen av en solidaritet som t o m skulle ha varit större än den som kom att utvecklas under revolutionens höjdpunkt. Under själva revolutionen var graden av samarbete, förbindelse och solidaritet mellan arbetare och intellektuella synnerligen stor. Men ett närmare samarbete med arbetarna på ett tidigare stadium skulle säkerligen ha breddat rörelsens bas. Arbetarnas mera praktiska och radikala inställning skulle ha rensat luften från åtminstone några av de snäva illusioner som många av de intellektuella hyste – t ex. deras stora entusiasm för en Nagy-regering, vädjandena till ledare i väst och till FN, etc.

Det var den gamle erfarne kommunistförfattaren Gyula Hay som åter fick kitteln att koka med en artikel i *Irodalmi Ujság*, den 8 september. Den krävde poetiskt ”fullkomlig och obunden frihet” åt författarna.

Artikeln hävdade att ”det bör vara författarens rättighet att säga sanningen; att kritisera allt och alla; att vara sorgsen; att vara kär; att tänka på döden; att ej överväga om ljus och mörker är i jämvikt i hans verk; att tro på Guds allsmäktighet; att förneka Guds existens; att ifrågasätta riktigheten av vissa kalkyler i femårsplanen; att tänka på ett icke-marxistiskt sätt även om det tänkande som sålunda framkallas ännu ej tillhör de sanningar som gäller för att vara av bindande giltighet; att finna levnadsstandarden låg även för människor vilkas löner ej ännu figurerar bland dem som skall höjas; att anse något orättvist som fortfarande officiellt påstås vara rättvist; att ogilla vissa ledare; att beskriva problem utan att ange hur de skall lösas; att anse att New York Palais (51), som förklarats vara en historisk byggnad trots det faktum att miljoner nyligen lagts ner på det, är fult; att rikta uppmärksamheten på att staden förfaller eftersom det inte finns några pengar till att reparera byggnaderna med; att kritisera vissa ledares sätt att leva, sätt att tala och sätt att arbeta; ... att tycka om Sztalinvaros; att inte tycka om Sztalinvaros (51a); att skriva i en okonventionell stil; att motsätta sig den aristoteliska dramatiken; ... etc., etc. Vem skulle vilja förneka att många av dessa saker för inte så länge sedan var strängt förbjudna och skulle ha fått rättslig påföljd ... men även idag är de endast på sin höjd tolererade och egentligen inte tillåtna”.

Ungefär en vecka efter det att Hays artikel hade publicerats, öppnades Författarförbundets kongress i Budapest. Revoltens djup uppenbarades genom valen till ny styrelse. Alla de som

stött Rakosi-regimen, om så än bara passivt, berövades sina poster. Kommunistiska ”rebeller” och några icke-kommunistiska författare valdes. Alla talen kritiserade skarpt ”tyranniets regim”. Upprättelse åt Nagy krävdes. Gyula Hay medgav att de kommunistiska författare som ”underkastade sig partisekretariatets andliga ledning lät sig föras in på lögnens villovägar”. Han tillade att de mest ärligt sinnade författare hade funnit sig själva i ett fruktansvärt dilemma och ”lidit ohyggligt i denna förljugna atmosfär ... och betalat dyrt för lögnen ... genom den försämrade kvaliteten på vårt arbete ...”. Poeten Konya spann vidare på temat i ett lidelsefullt tal om att endast skriva sanningen. Han slutade med de retoriska frågorna: ”I vilken morals namn anser sig kommunisterna ha rätt att vift godtyckliga åtgärder mot sina tidigare bundsförvanter, att iscensätta häxprocesser, att förfölja oskyldiga människor, att behandla sanna revolutionärer som om de vore förrädare, att fängsla och döda dem? I vilken morals namn?”

Så blottade de intellektuella sin samvetskris. Ändå hjälpte detta resoluta sökande, ibland nästan gränsande till mysticism, till att ge de följande händelserna ett väsentligt socialistiskt moralinnehåll.

De första kraven

”Hurudan historiens gång än är, gör människorna sin historia på följande sätt: var och en fullföljer sina egna, medvetna avsedda syften, och resultaten av dessa många, i olika riktningar verkande viljor och deras mångfaldiga inverkan på yttervärlden är just historien. Det kommer alltså också an på, vad de många enskilda vill.” F. Engels, *Ludwig Feuerbach och den klassiska tyska filosofins slut* (1888).

I slutet på september inleddes de första Poznan-rättegångarna i Polen. Allmänhetens sympati för de anklagade var tydlig. Både de åtalade och allmänheten tog vara på varje lämpligt tillfälle att fördöma regimens våld och orättvisor. Regeringen blev orolig. Nästan samtliga anklagade var vanliga arbetare. Domarna blev jämförelsevis milda.

När dessa nyheter nådde ungrarna blev de upprymda. Spänningen och trycket på regeringen ökade.

Härskargruppen, som stod i mindre kontakt med händelseförloppet än vanligt, försökte vinna sympati genom att iscensätta en begravning för Laszlo Rajk. Många av dem som iscensatt hans rättegång och avrättning som ”titoistisk fascist” beklagade nu med harm det ”förtal” som spritts om kamrat Hajk, som hade blivit ”oskyldigt dömd och avrättad”. Att de trodde att de skulle kunna bedra folket med ett så makabert skådespel bevisade deras fullständiga förfall. Över 200.000 människor deltog i jordfästningen (52). Inte ens då kunde ledarna tyda tecknen. De förstod inte att kravet på Rajks fullständiga återuppriktelse var rent symboliskt. Folket hade inte glömt den brutalitet som kännetecknade Rajks hemliga polis. ”Ett av de gängse skämten på den tiden i Budapest var: ‘Vad är skillnaden mellan en kristen och en marxist? Den kristne tror på ett liv efter detta, marxisten tror på återuppriktelse efter detta’”(53).

Rajks uppgrävda lik begravdes på nytt på Martyrernas dag, den 6 oktober. Detta var åminnelse dagen för österrikarnas avrättning av Ungerns förste konstitutionella statsminister, greve Batthány, och tretton andra, den 6 oktober 1849. Omkring trehundra unga män upptäckte ett visst samband mellan detta och dagens händelse. De började den första inofficiella demonstrationen. De tågade till Batthány-monumentet, bar plakater och ropade slagord om självständighet och frihet. Många åskådare anslöt sig till dem i tron att en sådan demonstration – hur otroligt det än verkade – måste fått officiellt tillstånd.

Under september och början på oktober hade arbetarna blivit aktiva. De krävde ett ”verkligt arbetarsjälvstyre” (54) i fabriken. Fackföreningsrådet, fortfarande kontrollerat av partiet,

förvanskade dessa krav på samma sätt som alla "ledningarna" brukar ha för vana. Det "modererade dem. Kraven var under de föreliggande omständigheterna revolutionära: utvidgad fackföreningsdemokrati; upprättande av arbetarkontroll (55); en framträdande roll för fackföreningarna vid lösandet av produktions- och förvaltningsproblem; bibehållande av direktörens "fulla rätt" att fatta beslut, men konsultationer med fackföreningsstyrelsen om frågor rörande löner och sociala förmåner. Detta var den betydelsefullaste utvecklingen i hela kampanjen hittills.

Denna anmärkningsvärda politiska medvetenhet bland arbetarna utgick från Czepelöns (56) koncentrerade industriområde i Donau mellan Buda och Pest. Den förändrade genast hela situationen. Tidigare hade kampanjen förts genom agitation och protester. Arbetarnas krav på "självstyre" i fabriker gav den en revolutionär udd i denna terms egentligaste bemärkelse. Arbetarna förberedde sig på det lägliga tillfälle då deras radikala handlingar skulle kunna förändra hela det politiska och ekonomiska systemet. Det är inte att undra på att västs talesmän senare skulle visa sig så okunniga!

Petöfisällskapet tog upp arbetarnas krav. Men det var ännu ej medvetet om deras revolutionära innebörd. I en rad nya krav anmodades regeringen överlämna förvaltningen av fabriker till arbetarna. Detta måste säkert ha förefallit naivt för dem som var medvetna om regeringens natur. Det var ägnat att bevara illusionen om att en regering kan handla i arbetarnas intressen och å deras vägnar.

Petöfisällskapet krävde också: Rakosis uteslutning ur partiet; offentlig rättegång mot general Farkas; revidering av den andra femårsplanen; likställdhet i alla relationer mellan Ungern och Sovjetunionen; fullständigt offentliggörande av alla handelsavtal (särskilt framhölls det fördrag som slutits med Moskva rörande utvinningen av de rikhaltiga uranfyndigheter som påträffats vid Pecs några månader tidigare); och Nagys återinträde i partiet. Dessa krav tillmötesgicks på en punkt några dagar senare. Nagy erhöll ett nytt partikort!

I mitten av oktober reste Gerö till Belgrad för att träffa Tito. Just vid denna tidpunkt ägde viktiga händelser rum i Polen. De ungerska intellektuella blev ytterligare inspirerade när de fick veta att Kreml och det gamla polska ledargardet hade lidit nederlag, att Gomulka hade valts till förstesekreterare och att Rokossovskij hade avgått.

Petöfisällskapet sammankallade till en massdemonstration den 23 oktober, "för att ge uttryck åt den djupa sympatin och solidariteten med våra polska bröder" i deras kamp för frihet. Man begärde tillstånd av inrikesministeriet att få hålla demonstrationen. Och det beviljades! Helvetet skulle ha brutit löst om ministeriet vägrat.

Den 22 oktober sammanträdde grupper från de ungerska universiteten och de olika diskussionsklubbarna. De överlade om vilken form demonstrationen skulle ha. Det rådde stor enighet om att man skulle tåga till Josef Bem-statyn vid Donaus strand. Detta tycktes lämpligt. Bem var en polack, som vunnit ryktbarhet när han kämpade med ungrarna mot det habsburgska (österrikiska) förtrycket under den s.k. paraplyrevolutionen 1848-49. Men det rådde en del oenighet mellan de två största högre läroanstalterna i Budapest. Centrala universitetet ville att slagorden och banderollerna skulle klargöra demonstrationens syfte på ett otvetydigt sätt. Tekniska högskolan ville ha en mer "estetisk" demonstration – inga talkörer, inga banderoller, bara en tyst marsch till statyn och tillbaka igen. En överraskande händelse inträffade vid universitetet i Szeged, Ungerns näst största stad. En separat studentorganisation, med namnet MEFESZ, bildades. Många medlemmar av DISZ, den officiella kommunistorganisationen, anslöt sig. Partiet beslöt sig för att det inte var någon idé att försöka motsätta sig denna nybildning. För att DISZ skulle behålla något av sitt inflytande beordrades det att välkomna den ny organisationen. Sedan gick DISZ vidare och beslöt att delta i nästa dags demonstration.

Många års fattigdom, terror, förtryck, manipulationer och förslavande hade i slutet på oktober 1956 fört det ungerska folket till revolutionens rand. Ändå var folket självt inte fullt medvetet om detta. Inga planer hade gjorts upp, inga medvetna steg hade tagits i riktning mot en grundläggande förändring. Ingen ledning, i allmänt vedertagen mening, hade framträtt. Men ändå fanns där de klassiska förutsättningarna för en revolution. Dessa förutsättningar hade utvecklats under de närmast föregående åren. De kulminerande händelserna skulle komma att hoppessas till dagar – t o m timmar.

23:e oktoberdemonstrationerna

”Frukta inte massornas initiativ och självständighet, sätt er tro till massornas revolutionära organisationer...” V. I. Lenin, *En av revolutionens kärnfrågor* (1917).

Medan Gerö, som nu återvände från Belgrad, var borta, hade partiet svårt att besluta om vad som skulle göras. Några, som trodde de uttryckte Gerös önskningar, ville att demonstrationen skulle förbjudas. Andra föredrog den gamla taktiken med infiltration och övertagande. Båda uppfattningarna utgick från en förvirrad och byråkratisk attityd till händelseförloppet. Laszlo Piros, inrikesminister och en av Gerös närmaste kompanjoner, fällde avgörandet. På tisdag morgon, den 23 oktober, återkallades tillståndet att hålla demonstrationen.

Delegationer från de olika grupperna och universiteten började anlända till partihögkvarteret vid Akademitorget. Några tilläts komma in. De bad funktionärer att begagna sitt inflytande till att få förbudet upphävt. Gyula Hay, och en liten delegation från Petöfisällskapet, anförde skäl till varför förbudet borde hävas. De förklarade att många studenter och författare ämnade demonstrera, med eller utan tillstånd. Byråkraterna sökte undanflykter.

På eftermiddagen samlades demonstranter i olika delar av stadens centrum. Som så ofta är fallet orsakade ”gräsrots”-aktiviteten en plötslig omsvängning i inrikesministeriets attityd. Ställföreträdande ministern Mihaly Fekete tillkännagav plötsligt i radion att förbudet hade upphävts. ”Infiltrations”-fraktionen hade tydligen segrat. Fekete tillade, i nedlåtande, beskyddande ton: ”Inrikesministeriets alla kommunistiska partimedlemmar och tjänstemän har i förändringens intresse slutit upp på alla ärliga ungraes sida”.

Demonstrationen var snart igång. Demonstranterna utgick från en rad platser i Budapest och sammanstrålade vid Ben statyn. En folkmassa på flera tusen personer hade samlats vid Petöfi-statyn och anslöt sig nu till tåget. De ungerska nationalfärgerna, rött, vitt och grönt, syntes lite varstans liksom hastigt tillverkade banderoller och plakat. På en del fanns helt enkelt bara ordet ”frihet”. På andra hade tillagts ”självständighet – sanning”. Andra uppmanade till ”polsk-ungersk vänskap”. Bland de många och olika parollerna, som var tecken på individualiteten bland demonstranterna, fanns det ingen som var direkt anti-rysk. Bara en kom i närheten av det: ”Låt varje nation hålla sin armé inom sina egna gränser!” (57).

De många grupperna av demonstranter anlände till Bern-statyn en efter en och sammansmälte där till en enda stor folkmassa. Stora flertalet var unga människor. På vägen hade leden blivit allt tätare när människor på gatorna, kvinnor och barn, anslöt sig. Ett mindre antal arbetare hade lämnat sina jobb och hängt med, lite generade. Innan alla demonstrationer hade anlant hölls spontana tal. Det genomgående temat var solidaritet. Solidaritet inom landet. Internationell solidaritet. Solidariteten med det polska folket framhölls speciellt.

Åtskilligt patos lades till detta när en student erinrade folkmassan om revolutionen 1849 genom att recitera Petöfis ord:

Våra bataljoner har enat tvenne folk
– och vilka folk – polacker och magyarer!

Finns något öde som är starkare
än båda dessa när de enas?

När närmare 50.000 människor hade samlats, steg Peter Veres upp på statyns fot för att läsa upp en resolution från Författarförbundet. Dessa sju punkter kan sammanfattas som följer:

”Vi önskar:

1. En oavhängig nationell politik, uppbyggd på socialismens grundval.
2. Likställighet i relationerna med Sovjetunionen och folkdemokratierna.
3. En revidering av de ekonomiska överenskommelserna utifrån principen om de nationella rättigheternas likställdhet.
4. Fabrikerna måste drivas av arbetare och specialister.
5. Bönderna måste ha rätt att fritt bestämma om sin framtid.
6. Rakosi-klickens avlägsnande, en regeringspost åt Imre Nagy och ett resolut motstånd mot alla kontrarevolutionära försök och strävanden.
7. Fullständig politisk representation för arbetarklassen – fria och hemliga val till parlamentet och alla autonoma organ inom administrationen” (58).

När Peter Veres steg ner applåderade folkmassan. Den hade lyssnat i nära nog andlös tystnad. Och vad hade man egentligen att vara speciellt begeistrad över? I flera avseenden var resolutionen synnerligen vag. Det fanns i själva verket mycket litet i den som Chrusjtjov själv inte hade förordat vid ett eller annat tillfälle. Det är sant att kraven skulle ha kunnat utvecklas till ett revolutionärt program. Men som det nu förhöll sig omnämndes det inte hur allt detta skulle uppnås.

Demonstrationen var över. Folkmassorna började ge sig av, men skingrades inte. Av någon okänd anledning tågade de mot Parlamentstorget. På kvällen slöt sig ytterligare en skara på flera tusen personer till dem. När de kom fram till torget stod de bara där, i tystnad. Ytterligare hundratals människor anlände till Parlamentstorget. Många av dessa hade hört Gerö hålla sitt emotsedda tal på radion. Utdrag ur talet återgavs och spreds vidare med lågmälda, men vredgade röster. Ansikten i parlamentsbyggnadens fönster stirrade på folkmassan, som nu måste ha uppgått till omkring hundratusen personer. Kanske blev de som stod i fönstren rädda. För plötsligt slocknade allt ljus i byggnaden och på torget. Folkmassan stannade kvar där den var. Någon strök eld på en tändsticka och satte eld på en tidning. Tidningar flammade upp överallt på torget. För folkmassan tedde sig nu byggnaden mörk och hotfull i det hastigt uppblossande gula skenet. Kanske tänkte de på vad Gerö nyss hade sagt: studenternas demonstration har varit ett försök att rasera demokratin, att undergräva arbetarklassens makt ... att bryta de vänskapliga banden mellan Ungern och Sovjetunionen ... vem som än angriper vårt verk kommer att slås tillbaka ... de intellektuella har grovt förtalat Sovjetunionen; de hade påstått att Ungerns handel med Sovjetunionen drevs på icke likvärdiga villkor och att självständigheten måste försvaras, inte mot imperialismen, utan mot Sovjetunionen. Allt detta var en oförsämd lögn – fientlig propaganda som inte innehöll en gnutta sanning. Efter fler anklagelser i den stilen hade Gerö sagt att Centralkommittén inte skulle sammanträda på åtta dagar.

Var det därför som massorna nu under tystnad stod på Parlamentstorget? Eller var de bara förbluffade och förbittrade över Gerös förstockade enfald? Var det verkligen möjligt att hyckleriet kunde drivas så långt? Den rena lögnaktigheten gjorde att man blev förstummade. Varför så häftigt förneka det som alla visste var ett faktum?

I ena hörnet av torget började man diskutera. Efter en stund föreslog röster ur mörkret att en delegation skulle sig till radiostationen på Sándorgatan och begära att deras krav skulle sändas ut. Det hördes instämmande rop bland folkmassan. Sedan fortsatte diskussionen. Slutligen gav

sig en deputation av i riktning mot Sándorgatan... följd av 100.000 människor! De ville nu att deras tysta vaka på Parlamentstorget skulle leda till *någon sorts* handling, om så än bara en radioutsändning. Medan denna folkmassa tågade genom gatorna anslöt sig ytterligare flera tusen människor, många av dem industriarbetare på hemväg.

Längre fram längs marschvägen beslöt sig en grupp i massan att besöka Stadsparken, där det stod en bronsstaty av Stalin, ”Stålmannen”, nära åtta meter hög. Två eller tusen personer drog sig ur den stora klungan av demonstranter och anslöt sig. De var vid gott humör, sjöng och skrattade. När de kom fram till statyn fick man upp en stege en kätting på den massiva sockeln. Stegen ställdes upp mot statyn och två män klättrade upp. Kättingen lades kring ”Stalins” hals och hundratals villiga händer grep tag om och spände den. Statyn knarrade och gnisslade allteftersom den gav vika och långsamt böjde sig ner mot folkmassan. Med ett slutgiltigt gnisslande ljud föll den från sin sockel och slog i marken med ett öronbedövande dån. Ett stort jubel följdes av muntra, skallande skrattsalvor. Alltihop var befängt, absurt. Sockeln verkade nu ännu mer grotesk. Fortfarande stod ”Stalins” nästan två meter höga kragstövlar kvar. Resten av statyn fördes bort med lastbil och tippades av framför Nationalteatern, där en uppsluppen folkmassa snart slog sönder den.(58a)

Stalins stövlar stod dock fortfarande kvar. Vilket omen för sådana som trodde på sådana saker! Det tjänar inte mycket till att göra sig av med en man. En’ annan kommer alltid att dra på sig hans stövlar. Vad man måste göra sig av med är behovet av härskare. Kanske någon tänkte på detta, för senare hade en ungersk flagga placerats i en av stövlarna. Denna röda, vita och gröna flagga, med dess bolsjevikiska hammaren-och-skäran-emblem bortskuret från mitten, var den enda revolutionssymbol massorna kände till.

Huvuddelen av de demonstranter som tågat från Parlamentstorget hade under tiden kommit fram till infarten av Sándorgatan. Ytterligare flera tusen människor, mest arbetare, hade anslutit sig. Många hade rusat dit från alla håll i Budapest. De hade hört Gerös tal (som sänts klockan 18.00 och i repris klockan 19.00). Demonstranternas spontana beslut att gå till radiostationen tilltalade speciellt arbetarna. Trafiken i stadens centrum hade avstannat. Trafikpoliserna var en aning förbryllade, men gjorde inget försök att inskrida mot de ”inofficiella” demonstranterna. Men infarten till Sándorgatan var spärrad av en kedja av de fruktade AVH-männen. De hade också besatt radiohuset. Ett detachement, utrustat med kulsprutor, stod på vakt utanför. Demonstranterna stannade. Uppenbarligen hade det funnits AVH-män bland folkmassan på Parlamentstorget. När de hörde att folkmassan avsåg att tåga till radiostationen hade de informerat sina ledare.

Demonstranterna sträckte på halsarna för att se varför marschen stannat upp. De såg en glimt av de vapen som de bistra säkerhetspoliserna höll i händerna. Fastän de själva var obehäpnade kände de inte längre någon fruktan. Genom sin samhörighet insåg de sin styrka. De skymtade en möjlighet till frihet. Deras öden låg enbart i deras egna händer. Ändå förespråkade ingen våld mot förtryckarna.

”Släpp fram oss!” – ”Det ungerska folket måste få höra våra förslag!” – ”Släpp in en delegation!”. Dessa krav rop des ut från olika håll bland folkmassan. Varje krav mottogs med stormande applåder. I de främre leden diskuterades och en delegation bildades. Efter ytterligare diskussion med AVH-männen släpptes denna lilla skara igenom kedjan och in i radiohuset.

Folkmassan väntade. Luften surrade av samtal. Då och då hördes skratt och till och med en sångstump. De församlade var fortfarande vid gott humör. En timma gick. Inget spår av delegationen. Folkmassans munterhet slog om till en mer allvarsam beslutsamhet. En del började bli otåliga. De främre leden stod nu mycket nära AVH-kedjan. Ännu en halvtimma gick. Fortfarande inte ett ord från kamraterna inne i byggnaden. Stämningen förändrades

snabbt. Vredgade rop hördes från alla håll bland folkmassan. Den beväpnade kedjan började svikta lite. AVH-männen var klart oroad. När allt kom omkring så skulle, enligt de officiella reglerna och reglementen, människorna inte vara där överhuvudtaget. Och de var så många! Människor över hela gatan Människor så långt ögat nådde!

”Var är vår delegation?” – ”Släpp ut dem!” – ”Befria våra delegater!” – vrålade folkmassan otåligt. Genom en spontan framstöt sveptes AVH-kedjan åt sidan. (58b) Massan stannade inför ännu en kedja av AVH-män som bevakade radiohuset. Ingenstans i världen kännetecknas poliser av intelligens eller gott omdöme. Den ungerska säkerhetspolisen var inget undantag. Vad skulle de göra? Demonстранterna var oöväpnade – men de var många tusen och de var rasande. I vilket fall som helst var den här sortens demonstrationer olagliga. För att skydda sig förser alltid de härskande minoriteterna sina polisstyrkor med människor vilkas psyken bara reagerar åt ett håll. AVH-männen visste bara ett svar.

Kulsprutorna öppnade eld.

Gälla skrik hördes när de fredliga demonstranternas främre led föll till marken. Folkmassans raseri stegrades. Polisen övermannades snabbt och deras vapen användes till att beskjuta radiohusets fönster varifrån skott avlossades in i myllret nedanför.

Den ungerska revolutionen hade börjat.

Nagy kallar in ryska stridsvagnar

”Partiet kämpar för en mer demokratisk republik, en arbetar- och bonderepublik, där polisen och den stående armén helt avskaffas och ersätts av allmän folkbeväpning, av en folkmilis; alla befattningshavare skall inte bara väljas utan också kunna återkallas när som helst om majoriteten av deras väljare så kräver; lönen för alla befattningshavare utan undantag fastställs till ett belopp, som inte överstiger medellönen för en kvalificerad arbetare; de parlamentariska representativa institutionerna ersätts gradvis av sovjeter ... vilka fungerar som både lagstiftande och exekutiva organ.” V. I. Lenin, *Material för revision av partiprogrammet* (maj 1917).

Nyheten spred sig snabbt. En halvtimme efter det att de första skotten avlossats på Sándorgatan (och medan Budapest-radion ideligen sände ut meddelanden om att ”väpnade fascistiska och kontrarevolutionära förband angrep offentliga byggnader i staden”) kände nästan alla i staden till sanningen om händelserna vid radiohuset. Övriga landet blev snart underrättat.

Under de månader då den intellektuella jäsningen pågått hade arbetarnas åsikter inte gett sig till känna i någon större grad. Den 21 oktober hade en fabriksarbetare i Czepel sagt: ”Var förvissad om att vi också kommer att tala”. (59) Nu talade arbetarna genom att handla. De som tidigare lämnat vapenfabrikerna återvände dit. Deras kamrater på nattskiftet hjälpte till med att lasta beslagtagna vapen på lastbilar: revolverar, gevär, lätta kulsprutor och ammunition. Många på nattskiftet lämnade sedan fabrikerna och gick till Sándorgatan där de förenade sig med de ständigt växande folkmassorna och hjälpte till att dela ut vapnen. Polisen gjorde inget försök att skingra demonstranterna. Många överlämnade sina vapen till arbetarna och studenterna och gick sedan avsides; en del poliser anslöt sig till massorna. Detta gällde också soldaterna. Ett stort antal soldater överlämnade sina vapen. Även om flertalet inte stred på revolutionärernas sida, stred praktiskt taget ingen mot dem. Detta har sin enkla förklaring i att huvuddelen av soldaterna var unga bönder och att bönderna varit mindre berörda av den allmänna jäsningen.

Medan striderna fortsatte på Sándorgatan och försök gjordes att inta radiohuset, började tusentals arbetare och studenter att dela upp sig i grupper på de omkringliggande gatorna. Dessa grupper spred sig i staden. De upprättade vägkontroller och ockuperade några av de

större torgen. Alla bilar stoppades. Om man fann AVH-män i någon bil beslagtogs den och föraren och passagerarna skickades iväg till fots. Det gjordes ingen allmän attack mot AVH vid denna tidpunkt.

Klockan ett på morgonen hade alla större gator och torg (inklusive Parlamentstorget) ”ockuperats” av stora människoskaror. Stora grupper, utrustade med handvapen, posterade sig vid de ställen som var viktigast att bevaka.

På radion sändes fortfarande Gerös lögn ut i den ungerska folkrepublikens ministerråds namn. ”Fascister och reaktionära element har påbörjat ett väpnat anfall mot våra offentliga byggnader och våra säkerhetsstyrkor. För att återställa ordningen, och till dess att ytterligare åtgärder vidtas, förbjuds alla möten, folksamlingar och demonstrationer. De väpnade säkerhetsorganen har beordrats att använda lagens fulla kraft mot dem som bryter mot detta förbud.” Senare på natten ändrades uttrycket ”fascister” till ”kontrarevolutionärer”. Givetvis omnämndes inte att AVH öppnat eld och att många av de obehäpnade människor som deltog i demonstrationen dödats.

Det måste understrykas, att fastän situationen nu nått en väpnad revolts omfattning så hade den inte på något sätt planerats eller organiserats. Många kommentatorer över hela världen hävdade antingen att alltihop hade organiserats på förhand eller också undvek de att överhuvudtaget nämna spontaniteten. Vare sig de var trogna väst eller öst var de oförmögna att förstå att vanliga människor kunde genomföra en effektiv aktion mot staten utan en hierarkisk och toppstyrd organisation.

Som vi tidigare visat så hade både de ryska härskarna och västmakterna behållit många nazi-administratörer på höga poster efter kriget. En hierarkisk organisation, baserad på privilegier och förstärkt genom sträng ordergivning uppifrån och ner, var för dem ”effektivitetens” själva essens. De hade vants vid att betrakta denna struktur som den enda möjliga. Och man kan förstå att de felaktigt antog att de ungerska revolutionärernas stridsduglighet nödvändigtvis berodde på att de hade en organisationsform av liknande slag. Hur kunde annars, menade de, vanliga arbetare, studenter och andra uppräta ett sådant ypperligt förbindelsesystem? Hur kunde de annars ha beväpnat sig så snabbt och smidigt? Händelserna i Ungern under sista veckan i oktober 1956 visar klart, att arbetarna förlitade sig på helt andra organisationsmetoder. Om revolutionärer organiserar sig som dem vilkas makt de söker utplåna, har de förlorat redan innan slaget börjat.

Under de tidiga timmarna onsdagen den 24 oktober dog arbetare och studenter på gatorna för den yttersta friheten att bestämma hur deras samhälle skulle skötas. Partiledarna var under tiden sysselsatta med olika manövrer. Gerö ordnade så att statsministern befriades från sin post. Andras Hegedüs, en lydig marionett åt Rakosi, var inte särskilt känd ens innan han blev statsminister. Nu var han ute ur spelet. Gerö bad Nagy ta över. Det finns inga tecken på att Nagy behövde övertalas eller att han ställde några villkor. Inget officiellt tillkännagivande gjordes om denna omändring. Folket fick först reda på det när radion, klockan 7.30 den morgonen, omnämnde Nagy som ”ministerrådets ordförande” – den officiella benämningen för statsministern.

Klockan 7.45 meddelades det i radion att inrikesministern infört undantagstillstånd ”eftersom upprepnings aktioner mot kontrarevolutionära grupper i färd med plundring (60) fortfarande pågår”. Klockan 8 kom det överraskande beskedet, att regeringen, under återopande av Warszawa-pakten, hade begärt hjälp från de ryska militärförband som fanns stationerade i Ungern – ”De sovjetiska trupperna deltar, i enlighet med regeringens begäran, i återställandet av ordningen.” (61)

Det råder inget tvivel om att Imre Nagy var statsminister i regeringen som kallade in ryska trupper. Det råder delade uppfattningar om huruvida han lurades till att ta detta steg. Ett antal studenter och intellektuella ansåg att Nagy "förrått" dem. Deras uppskattning för honom upphörde. I ett kritiskt skede av kampen fick deras stridsvilja sig en svår knäck. Men varför hyste så många av de intellektuella illusioner om Nagy? Nagy var intresserad av "ordning". Han hade aldrig visat att hans uppfattning om "ordning" var något mer än en liberaliserad form av den ordning som hade varit rådande i satellit-Ungern. Och i den situation som rådde den 24 oktober 1956 hade alla krav på *denna* form av ordning för länge sedan överskridits av folkets längtan efter och fullständiga kamp för en betydligt mer fundamental förändring. En man med Nagys bakgrund kunde, liksom Gerö, naturligtvis inte tro något annat än att de ryska stridsvagnarnas massiva styrka snart skulle återställa "ordningen". Han hade varit medlem av den första ryska marionettregeringen. Han hade, i tur och ordning, varit jordbruksminister, inrikesminister, livsmedelsminister, jordbruksleveransminister och ställföreträdande statsminister. Han kände till knepen och visste var makten fanns. En av de viktigaste orsakerna till de intellektuellas naivitet var deras bristande kontakt med industriarbetarna. Det fanns, i viss utsträckning, en ömsesidig villrådighet och misstänksamhet. Men handlingen, själva revolten, hade sammanfört dem på ett sätt som inget annat kunde ha gjort. Det var arbetarna som, på morgonen Lagen den 24 oktober, räddade striden från fullständigt sammanbrott. De såg frågan om Nagy som till stor del ovidkommande. I det samhälle de skymtade genom gatustridernas rök damm skulle det inte finnas någon statsminister, ingen regering med yrkespolitiker och inga funktionärer eller chefer befallde över dem. Beslutet att kalla in ryska trupper stärkte bara arbetarnas stridsvilja och beslutsamhet. De var nu mer beslutna än någonsin att kämpa till slutet, vilket detta slut än var.

Tusentals människor hade tillbringat de tidiga onsdagstimmarna på gatorna eller på möten. Ett revolutionärt råd av arbetare och studenter bildades i Budapest och hölls ständigt samlat. Budapest-radion fortsatte att ösa ut lögnen: "Revolten är på väg att bryta samman; tusentals har överlämnat sig åt myndigheterna; de som inte överlämnar sig kommer att straffas hårt; inga åtgärder kommer att vidtas mot dem som överlämnar sig." "Fascister, vilseledda patrioter, kontrarevolutionärer, borgare, banditer". Övertalning, hotelser, lock och pock, predikningar. Propagandans syfte är inte att övertyga, utan att förvirra. Den misslyckades vad ungrarna beträffar. De visste att alltihop var lögnen.

På Sándorgatan anfölls radiohuset häftigt gång på gång. Senare lyckades "grabbarna" (ett av de smeknamn ungrarna gav de stridande) inta det. Men sändarna var kvar i händerna på AVH, som inriktade alla sina krafter på att hålla dem. Den som ledde den lilla grupp av hallåmän som höll stationen igång var György Szepezi, en sportreporter. Under de första dagarna i november sökte en grupp arbetare efter Szepezi i hela Budapest, men han hade undkommit.

Sammandrabbningen

"En revolution är utan tvivel den mest auktoritära sak som finns, en handling varmed en del av befolkningen påtvingar den andra sin vilja med gevär, bajonetter och kanoner, allt mycket auktoritära medel..." F. Engels, *Om auktoriteten* (1872).

Klockan halv nio på morgonen spreds rapporter i Budapest om att arbetare redan varit inbegripna i strider med ryska stridsvagnar i stadens utkanter. En annan, mindre spridd, rapport uppgav att Suslov och Mikojan hade anlänt till Budapest i gryningen. Tydligen hade de flugit direkt från Moskva, där Kreml började oroas över den röra deras män i Budapest höll på att ställa till med. Det påstods, att Mikojan hade blivit högst förbittrad på Gerö. Vare sig detta var sant eller inte, blev det snart känt att Gerö hade "befriats från sin post" som kommunistpartiets förstesekreterare. Janos Kadar fick jobbet. Många inom kommunist-

hierarkin ansåg detta vara ett mästerligt drag. Kadar kom från arbetarklassen. Han hade under lång tid suttit i fängelse som titoist. Han hade lidit åtskilligt. Han hade torterats – bortslitna naglar och ärr på olika ställen på kroppen var bevis på detta. Det sägs att han var en rädd man – rädd för smärta. Och det kan man förstå. Han skulle visa sig vara en mjuk lerklump i händerna på en hänsynslös ”ledning”!

Strax efter klockan nio sände Nagy ut en personlig vädjan i sin egenskap av statsminister. Han manade till eld upphör. Han bad att ordningen skulle återställas.

”Budapests folk! Jag tillkännager att alla de som, för undvikande av ytterligare blodsutgjutelse, slutar strida innan klockan 13.00 idag och lägger ner sina vapen kommer att slippa att dömas enligt militärlagarna. Vi skall så snart som möjligt, med alla medel som står till vårt förfogande och på grundval av regeringsprogrammet från juni 1953, såsom jag då framlade det i parlamentet, genomföra den systematiska demokratiseringen av landet inom varje sektor av partiet, staten, det politiska och ekonomiska livet. Regeringen har alla möjligheter att förverkliga mitt politiska program genom att förlita sig på det ungerska folket, under kommunisternas ledning. Beakta vår vädjan. Upphör med striderna och säkra återställandet av lugn och ordning i vårt folks och lands framtids intresse. Återgå till fredligt och konstruktivt arbete.”

Verkar detta tal komma från en man som är ur stånd att kal la in ryska trupper? Först den underförstådda hotelsen, maskerad som eftergift: ”Om ni slutar att strida klockan 13.00 kommer ni bara att underkastas normala (?) laga åtgärder. Om inte, kommer militärlagarna att brukas.” Alla visste vad militärlagarna innebar. Och vad det gällde att ”lägga ner vapnen” så innebär detta att överlämna de nyligen förvärvade vapnen till myndigheterna.

Hur kunde Nagy hoppas på att arbetare som stred mot ryska stridsvagnar, AVH och hela den ruttna byråkratiska apparaten helt plötsligt skulle lämna ifrån sig sina vapen den onsdagsmorgonen? Just då hade arbetarna och studenterna tvärtom all orsak att intensifiera sin kamp. Och vad ”regeringsprogrammet från juni 1953” beträffar så hade ett sådant program blivit överflödigt genom de senaste dagarnas händelser. Det kanske hade gjort verkan i april, men den 24 oktober tedde det sig löjligt. Det kanske stämmer, att Nagy var den som var mest human och liberal inom den ungerska kommunisthierarkin. Men han satt fast i vissa idéer som var oförenliga med folkets längtan efter en fundamental politisk och ekonomisk förändring. Nagy var oförmögen att fatta vad folket verkligen ville – vad de nu stred för.

Även om vi godtar att Nagy var ärlig och uppriktig så visade han en otrolig naivitet genom att, i detta läge, tala om ”det ungerska folket under kommunisternas ledning”. Ledning? Detta var just vad folket var motståndare till. Denna skenbart negativa attityd inbegrep en mycket positiv sida: fattandet och verkställandet av *egna* beslut. Det enda Nagys första tal åstadkom var att det stärkte de flesta revolutionärens beslutsamhet att fortsätta kampen. Som vi senare skall se hade folket redan börjat bygga upp sina egna revolutionära organisationer. Redan under den väpnade kampens första morgon delades i Budapest ut flygblad som uppmanade till generalstrejk. Dessa flygblad var undertecknade av ”Arbetarnas och studenternas revolutionära råd”.

Ryska stridsvagnar hade börjat tränga in i staden på olika ställen under morgonen den 24 oktober. En del förband anfölls omedelbart av arbetare och studenter. Andra angreps sedan de intagit strategiska ställningar och öppnat eld. På en del ställen öppnade ingendera sidan eld. Här samtalade studenter som kunde ryska med soldaterna. De förklarade att de var vanliga ungrare – arbetare. Många av de unga ryska soldaterna verkade ganska generade. Kanske erinrade de sig en del av vad de lärt sig i skolan. Kanske delar av ”marxismen-leninismen” inte helt stämde överens med vad som nu krävdes av dem.

Allt bittrare strider rasade nu över hela Budapest. Vid Barosstorget utanför östra järnvägsstationen, vid Ferencvaros fraktgodsexpedition, kring trettonde distriktets (61a) partibygge-

nader och på gatorna kring general Bem-statyn, platsen för de fredliga demonstrationerna föregående eftermiddag. Stridsvagnar från ”Socialistiska sovjetrepublikernas union”, ”arbetarstridsvagnar”, avlossade ”arbetargranater”. Ungerska arbetares kroppar slets i stycken.

Två av de häftigaste striderna utkämpades vid Szénatorget och Killiankasernerna. På Szénatorget, i Buda, väntade tusentals människor utan att riktigt veta vad som var i antågande eller vad man skulle göra. Flertalet var industriarbetare; men där fanns också många studenter, en del av dem unga kvinnor. Detta var revolutionärernas vanliga sociala sammansättning. Där fanns också skolpojkar och t o m några skolflickor. De flesta av dem var beväpnade.

Avsikten var främst att stoppa alla bilar och se efter vilka som satt i dem. De hade funnit, att genom att använda hundratals tunnor för att barrikadera gatorna, som ledde till torget, så var detta en enkel match. Det förekom flera revolverstrider med bilarnas passagerare, som öppnade eld så snart de såg barrikaden av tunnor och dess beväpnade försvarare. Flera människor dödades eller sårades. Senare förstärktes barrikaderna när arbetare förde fram järnvägsvagnar på gatorna från en bangård i närheten. Fastän en del vagnar var lastade med gods stals aldrig något – ännu ett tecken på massornas medvetenhet om arten av sin revolution.

Snart hade alla infarter till torget barrikaderats. Dånnet från kraftiga motorer hördes och den första ryska stridsvagnen kom inom synhåll. Den tog sig igenom en svag punkt i barrikaden och fortsatte rakt över torgets centrum. Bara några enstaka gevärsskott avlossades mot den. Arbetare rusade fram för att reparera bräschan. Då kom ytterligare två stridsvagnar och två pansarbilar. Revolutionärerna anföll med häftig kulsprute- och gevärseld. Den första stridsvagnen svängde runt och drog sig tillbaka nedåt gatan. Den andra trängde igenom barrikaden, drev en järnvägsvagn framför sig och rörde sig sakta över torget. Fastän den anfölls med molotovcocktails fortsatte den. Pansarbilarna försattes ur funktion och alla de åtta soldaterna i dem dödades.

Det stod nu klart, att barrikaderna inte byggts på bästa sätt. De förstärktes på nytt. Denna gång sammanfördes de svåraste hindren till gatornas mitt för att på så sätt tvinga stridsvagnarna att passera nära trottoarerna eller på dem. Molotovcocktails kunde då med betydligt större framgång kastas mot dem ifrån husfönstren längs gatan.

En ”molotovcocktail” är en hemmagjord bensinbomb. Den kan vara mycket effektiv, även mot pansartrupper. Ungerna fann dem lätta att göra och ganska lätta att använda. Öl- och läskedrycksflaskor användes. Flaskorna fylldes med bensin och kapsylen sattes på. Om flaskor utan kapsyl användes var det nödvändigt att man täppte till dem ordentligt. Runt flaskhalsen fästes sedan, med en ståltråd eller tjocka gummiband, en torr tygrasa (som ibland blöttes med denaturerad sprit). Innan flaskan kastades tände man trasan. När flaskorna träffade de ryska stridsvagnarna gick glaset sönder och bensinen fattade eld, ofta med förödande effekt.

Allteftersom striderna fortsatte förbättrade arbetarna och studenterna på Szénatorget sina stridsmetoder. De var ganska odisciplinerade i militär bemärkelse. Inga honnörer förekom, inga order vrålades ut. I sina brokiga kläder och med sina små vapen, som tedde sig som leksaker i jämförelse med stridsvagnarnas pansarplåt och stora kanoner, framstod de utan tvekan som patetiska för det ”ordningsfulla” militära sinnet. Men innan lördagen hade dessa, några tusental, odisciplinerade arbetare och studenter försatt omkring trettio ryska stridsvagnar ur funktion. De var en verklig arbetarklassens förtrupp. De kämpade med stort mod, stor hänförelse, initiativrikedom och t o m humor. När en rysk stridsvagn fattade eld ekade deras bifallsrop från byggnaderna runt torget. När en stridsvagn drog sig tillbaka fylldes torget av jubel och skratt.

Förhållandet var detsamma på gatorna kring Killiankasernerna. En grupp arbetare hade fått tag på en liten fältkanon och placerat sig framför Corvinbiografen på boulevarden. Biografen, Budapests största, låg bakom de andra byggnaderna och bildade på så sätt ett "värn". När de var utsatta för särskilt häftig beskjutning förde de tillbaka kanonen till detta värn. En spårvagnskonduktör anförtroddes laddandet och avfyrandet av denna kanon. Han och andra förde ibland fram artilleriet uppåt gatan, till kasernerna vid korsningen av Ulloivägen och boulevarden. Därifrån kunde de sedan lägga Ulloivägen under granateld tills de åter tvingades dra sig tillbaka till Corvinbiografen. Under avbrott i striderna satt männen och rökte och pratade om revolutionen. "Vid ett tillfälle blev man så fördjupade i diskussionen att några ryska stridsvagnar hade hunnit in på boulevarden och höll på att komma farligt nära biografen. Alla rusade fram till kanonen. En bit bakom dem kom en besynnerlig figur, som förtvivlat försökte hinna fram till kanonen. Under armén hade han en ihopknycklad tidning och han försökte desperat få upp byxorna som hängde och slängde kring hans ben.' Tagen på bar gärning, va?'" kom den självklara repliken. Skratten fortsatte medan de gjorde kanonen klar. Den första salvan avlossades nästan på kärnskotts avstånd. Den första stridsvagnen träffades och exploderade. Den andra stridsvagnen vände genast om och drog sig tillbaka, men fångades i häftig korseld vid gatukorsningen. Den tvärstannade. Skottlossningen upphörde. Tusentals ögon iakttog stridsvagnen. Plötsligt kom den ryska besättningen ut med händerna i vädret. En grupp arbetare eskorterade dem till Killiankasernerna." (62)

Kasernerna hade övertagits av ett ungerskt arméförband, lett av överste Pál Maléter, som hade gått över på massornas sida. Maléters män understöddes av ett stort antal arbetare och studenter. Inne på kasernområdet hade civilisterna beväpnat sig. Under hela torsdagen utsattes de för häftig rysk artillerield. Framåt kvällen framträdde tre ungerska stridsvagnar på arenan och intog strategiska ställningar i närheten av kasernerna. De gick till aktion nästa morgon. Varje dag och hela dagarna rasade striderna kring Killiankasernerna och på de angränsande sidogatorna. På natten var läget relativt lugnt, för då drog sig de ryska stridsvagnarna alltid tillbaka.

I nästan tre dagar hade striderna i Budapest pågått utan uppehåll. På fredagen förde ryssarna fram fyra stora fältkanoner för att tvinga Killiankasernerna att ge upp. Pál Maléter och de soldater och civilister som ockuperade kasernerna hade inga andra tunga vapen än tron på sig själva och på vad de gjorde. De kämpade. Arbetarna på gatorna kämpade. Spårvagnskonduktören och hans "grabbar" vid Corvinbiografen kämpade... med sin enda lilla kanon. Genom beslutsamhet, mod och överraskningsmanövrer höll de inte bara de ryska soldaterna tillbaka, utan tvingade dem också att drastiskt begränsa sin eldgivning och inom två timmar hade de fyra kanonerna gjorts obrukbara.

Under hela tiden striderna pågick växlade Budapest-radion mellan maningar till frihetskämparna (som var inbegripna i en eller annan stor strid) att ge upp och meddelanden om att en eller annan grupp av frihetskämpar hade kapitulerat eller var på väg att göra det. Denna fantastiska radiostation lyssnade man nu bara på för att få sig ett gott skratt.

Massakrerna

"Arbetarnas Paris och dess kommun kommer för all framtid att hyllas som ett lysande förebud om det nya samhället. Dess martyrer har fått sina tempel i arbetarklassens hjärtan. Deras förgörare har historien redan spikat fast vid den eviga skampåle, från vilken deras prästers böner aldrig kan förlösa dem." K. Marx, *Inbördeskriget i Frankrike* (1871).

Vid ett möte som arbetare och studenter höll i Magyaróvár (62a) onsdagen den 24 oktober, beslöts det att en delegation påföljande morgon skulle sändas till AVH:s högkvarter för att begära att de skulle ta bort Sovjetstjärnan från byggnadens fasad. Strax efter klockan tio på

morgonen den 25:e samlades en stor folkmassa, bestående av studenter och arbetare, inbegripet många kvinnor och barn, i parken. Omkring tvåtusen människor började sedan tåga till AVH-byggnaderna. De var obehäpnade. Demonstrationen hade planerats öppet och AVH hade varit i verksamhet under natten och grävt två diken framför högkvarteret. Vid varje dike hade man placerat två kulsprutor, som sköttes av AVH-befäl. Folkmassan stannade. Fyra arbetare gick fram de omkring hundra metrarna och talade med befälet. ”Vi anmodar er att inte skjuta. Vi är fredliga demonstranter.” ”Javisst”, svarade ett av befälen, ”kom närmare!”. Folkmassan började röra sig framåt. Då öppnade alla kulsprutorna eld. Många människor föll till marken. Människor i de bakre leden kunde först inte tro att de blev beskjutna. Men sedan började de främre leden, som såg de blodiga liken, (63) att kasta sig på marken. Från hustaken började AVH-män kasta granater in i folkmassan. 101 människor dödades och över 150 skadades allvarligt, inbegripet kvinnor och barn.

När dessa fruktansvärda nyheter lite senare nådde Győr satte ett stort antal ”frihetskämpar” av i lastbilar i riktning mot Magyaróvár. De anlände på eftermiddagen och anslöt sig till de nu behäpnade arbetar- och studentförbanden i Magyaróvár och grannstaden Moson. AVH-kasernerna omringades. Massorna ville ha dem som skött kulsprutorna och de fick dem. Några misshandlades helt enkelt till döds. Andra hängdes i fötterna, misshandlades till döds och kropparna skars sönder. Detta utfördes av en beslutsam folkmassa utan att ett ord yttrades.

I Budapest, den 25:e, hade en obehäpnad folkmassa sakta börjat tåga till Parlamentstorget från Rákócziút. De bar nationalflaggor med det ”kommunistiska” emblemet bortskuret från mitten. De bar också svarta fanor till de dödas ära. Enligt Charles Coutts (64) mötte de en rysk stridsvagn på vägen. ”Stridsvagnen stannade. En soldat stack ut huvudet och folket i täten på demonstrationen började förklara, att de var obehäpnade och höll på med en fredlig demonstration. Soldaten sade åt dem att hoppa upp på stridsvagnen, några av dem gjorde det, och stridsvagnen gav sig iväg med demonstrationen – ‘och jag har ett foto på den saken’, sade Coutts.”

”När de kom in på Parlamentstorget mötte de en annan rysk stridsvagn som skickats ut för att beskjuta dem; också denna stridsvagn vände och anslöt sig till demonstrationen. På torget stod ytterligare tre ryska stridsvagnar och två pansarbilar. Massan gick direkt fram till dem och började prata med soldaterna. Den ryss som förde befälet sade: ‘Jag har hustru och barn hemma i Sovjetunionen som väntar på mig. Jag vill inte alls vara kvar i Ungern’, då det plötsligt kom tre salvor av gevärseld från hustaket. En del av folket sprang åt sidan på torget för att skydda sig. Andra tillsades av ryssarna att ta betäckning bakom stridsvagnarna. Omkring trettio människor blev liggande på torget, antingen döda eller sårade, inbegripet en rysk officer.” (65)

Vilka sköt från taken? Coutts trodde det var AVH. Vilka skulle det annars kunnat ha varit? Deras avsikt var uppenbar – att provocera de fraterniserande ryssarna till handling, att se till att deras synbara mildhet hårdnade. Upprorsmännens vänskap gentemot de ryska soldater som vägrade att skjuta dem kom senare till synes i en resolution från Budapests Revolutionära Råd som krävde ”att de beviljas rätt till asyl i Ungern.” (65a)

Arbetarråden

”Dessa gruvarbetare intresserade sig inte för frågan om de skulle ha en president eller inte. De bemäktigade sig gruvan, och den viktigaste frågan för dem var att hålla linorna intakta så att produktionen inte skulle töras. Sedan kom frågan om bröd, som det var ont om, och gruvarbetarna kom också överens om en metod att förskaffa sig det. Detta är ett verkligt program för revolutionen som inte hämtats från böcker. Detta är en verklig erövring av makten på ort och ställe.” V. I. Lenin, *RSDAP(b):s sjunde allryska konferens (aprilkonferensen)* (1917).

Mitt under det att striderna rasade torsdagen den 25:e, steg Nagy på nytt fram till Budapest-radions mikrofon.

”I egenskap av Ministerrådets ordförande tillkännager jag härmed att den ungerska regeringen har tagit initiativ till förhandlingar om relationerna mellan Ungerska Folkrepubliken och Sovjetunionen. De kommer bl a att beröra tillbakadragandet av de sovjettrupper som är stationerade i Ungern ... Jag är övertygad om att ungersk-sovjetiska relationer uppbyggda på denna grundval kommer att utgöra ett fast underlag för en uppriktig och sann vänskap mellan våra folk.”

Under tiden fortsatte striderna på Budapests gator häftigare än någonsin. Samtidigt som de utvidgades, utvidgades också strejken.

Strejken började på morgonen, onsdagen den 24:e. Den spred sig snabbt i Budapests industriförstäder – Czepel, Rada Utca, Ganz, Lunz, Röda Stjärnan – och sedan vidare till landets industricentra – Miskolc, Győr, Szolnok, Pecs, Debrecen. I Budapest hade nästan hela befolkningen rest sig. I industriområdena genomfördes revolutionen uteslutande av arbetare. Överallt bildade arbetarna ”råd”: i fabrikerna, stålverken, kraftverken, kolgruvorna, järnvägsstationerna. Överallt fastställde de program och krav. Överallt beväpnade de sig. På en rad platser stred de. Hubert Ripka (66) förklarar att, mitt under själva striden, proklamerade arbetarna ”ett program för radikal och politisk social förändring. Detta var en spontan utveckling. Det fanns inga regeringsdirektiv eller någon central ledning ... Arbetarråd övertog fabrikenas förvaltning ... I Ungern framfördes de av en spontan folklig rörelse och de blev snart en framväxande demokratisk levande organ och en kämpande revolutions effektiva instrument.” (67)

Budapest-radions nyhetsutsändningar beskrev strejken och arbetarrådets bildande som ”industriella störningar”. ”Offentliga demonstrationer” i de olika industriregionernas städer omnämndes ständigt. Det förekom också upprepade meddelanden om att ”lugnet” återställts i den ena eller andra staden och att arbetarna därför skulle återuppta ”normalt arbete” nästa morgon. Men i landsorten hade arbetarna övertagit en rad radiostationer och nyheter av ett helt annat slag sändes ut från dem.

Det fanns nu hundratals arbetarråd över hela landet. Antalet medlemmar i råden varierade avsevärt, liksom rådets program. Men alla program innefattade krav på AVH:s avskaffande, de ryska truppernas fullständiga tillbakadragande, politiska och medborgerliga rättigheter, arbetarförvaltning av fabriker och industrier, oberoende fackföreningar, frihet för alla politiska partier och allmän amnesti för alla upprorsmän.

De olika programmen krävde också höjda löner och pensioner, men ingenstans var dessa de första punkterna på listan. Många innefattade krav på ”parlamentarisk demokrati”. Och många uttryckte sitt förtroende för Nagy.

Innan ”revolutionära socialister” höjer händerna i puritansk förfäran bör de komma ihåg, att med tanke på de sociala, politiska och ekonomiska förhållanden som rådde i Ungern innan oktober 1956, så skulle t o m ett liberalt program framstått som revolutionärt. Under sådana förhållanden har demokratiska paroller en explosiv verkan. De var ett stort steg framåt. De medförde att den totalitära statsapparaten slogs sönder. Dessa krav kom aldrig till uttryck under Horthy-regimen. Ungernarna vände ryggen åt både den feodal-kapitalistiska diktaturen och stalinisterna. Arbetarna förblindades inte av borgerlig ideologi; medan de stödde breda demokratiska rättigheter, stred de också för sina egna rättigheter. Arbetarna ville inte veta av några flera val, i vilka kommunistpartiet tvingade fram en enda lista med kandidater och där utgången var bestämd på förhand. De ville själva välja sina egna representanter. De ville att enpartisystemet skulle avskaffas. De hade sett det leda till undertryckandet av alla åsiktsriktningar och grupperingar som inte stod i överensstämmelse med de uppfattningar som spreds av dem som kontrollerade staten. De ville ha friheten att organisera sig själva. Det kan

inte betvivlas att en sådan frihet skulle ha lett dem till att fatta medvetna val mellan en rad revolutionära partier och grupper och fått dem att förkasta både borgerliga och byråkratiska partier, som kunde ha hotat deras frihet. Deras reaktioner var välgrundade. Även deras krav på tryckfrihet syftade till att tillintetgöra de organ som svor staten tro och lydnad.

En revolution är aldrig ”ren”. Olika tendenser gör sig gällande. Den stora revolutionen 1917 var inte ren – vid arbetarnas och de fattiga böndernas sida stred grupper från småbourgeoisin... och till och med en del element som var indignerade över tsarens oförmåga att föra kriget mot Tyskland på ett effektivt sätt. När en revolution utbryter i de så kallade folkdemokratierna eller i SSSR kommer de verksamma krafterna att vara av ytterst komplicerad natur. Det totalitära systemet ger upphov till allmänna revoltkänslor. Huvuddelen av befolkningen kommer en dag att resa sig mot den, till att börja med förenade i en gemensam strävan: frihet. Efter detta första stadium kommer en del otvivelaktligen att vilja återinföra sina förfäders religion, arkaiska nationalseder, den lilla privata profit de en gång erhöll. Andra kommer att eftersträva en radikal social förändring och söka förverkliga det samhälle, som deras härskare avlagt läpparnas bekännelse till (medan de grep sig an med att tillintetgöra alla försök att uppnå det). Affärsmän kommer att tacka Gud för lägre skatter och kommer kanske även att försöka höja sina priser. Samtidigt kommer arbetarna att bilda sina råd och överta fabrikerna.

Den politiska medvetenhetsnivå de ungerska arbetarna uppnådde var helt häpnadsväckande. Under tolv år hade alla propagandamedel utnyttjats för att proppa deras huvuden fulla med myterna och dogmerna om partiets ofelbarhet, om dess rätt att regera ”å arbetarklassens vägnar”. Men arbetarna visste att de förblivit en förtryckt klass. De hade förblivit enbart verkställare av de egennyttiga beslut som fattats av en administrativ och byråkratisk hierarki. De mest ”revolutionära” ord var ingen ersättning för de vardagliga upplevelsernas verklighet inom både produktionen och samhället i stort. Verkligheten – hur mycket den än fördunklades av den oupphörliga propagandan – bibehöll deras klassinstinkt oavtrubbad.

På torsdagen hade råden börjat samordna sig. I städerna bestod huvudråden (som vanligen helt enkelt kallades för ”revolutionära råd”) av delegater från alla råden i området. En del av dessa revolutionära råd inkluderade representanter för manschettarbetare, bönder från trakten, samt armén. Bönderna försåg beredvilligt rebellerna med livsmedel. I en del jordbruksdistrikt bildade bönderna, sin påstått medfödda konservatism till trots, sina egna råd – t ex vid det stora statsjordbruket i Babolna. (68)

På torsdag eftermiddag (68a), medan Nagy och Kadar utlovade att de skulle förhandla om de ryska truppenas tillbakadragande, stod det klart att ingenting kunde stoppa rådets och generalstrejkens utvidgning. Framåt kvällen utgjorde råden den enda verkliga makten i landet, fränsett Röda Armén. (69) Samtidigt förklarade Budapest-radion i faderlig ton: ”Regeringen vet att rebellerna är helt ärligt sinnade. ”

Torsdagen den 25 oktober markerade en sorts vändpunkt. Det tycktes som om regeringen gav efter. Statsminister Nagy verkade nu inse den landsomfattande rörelsens styrka. Föregående morgon hade han bara vädjat till ”Budapests folk”. Vid det laget hade revolutionära råd redan bildats i alla de större städerna. Miskolcs revolutionära råd hade t ex valts tidigt på onsdagen av alla arbetare i fabrikerna i området. Det organiserade genast en strejk inom alla sektorer, förutom de offentliga tjänsterna (transport, elkraftsförsörjningen och sjukhusen). En delegation sändes till huvudstaden för att samordna aktiviteterna med Budapest-råden och för att där framlägga förslagen i Miskolc-rådets program. Dessa förslag liknade dem som nämndes ovan. De hade tillkännagetts för hela Ungern torsdagen den 25:e då revolutionärerna fått kontroll över Miskolc-radion.

Miskolc-rådet motsatte sig inte Nagy. Det t o m föreslog honom till statsminister i en ny regering. Men detta hindrade det inte från att göra precis tvärt emot vad Nagy önskade. När

han bad upprorsmännen att lägga ner vapnen och återgå till arbetet, bildade Miskolc-rådet arbetarmiliser, upprätthöll och utvidgade strejken och organiserade sig som en lokal regering, oberoende av den centrala myndigheten... Det var bara berett att stödja Nagy om han antog ett revolutionärt program. Så när Nagy tog med representanter för småbrukarpartiet (Zoltan Tildy och Bela Kovacs) i regeringen, reagerade rådet häftigt. I en speciell kommuniké, som utsändes lördagen den 27:e kl 21.30, förklarade rådet att det hade ”tagit makten i hela Borsod-regionen (70). Det fördömer skarpt alla dem som betecknar vår strid som en strid mot folkets vilja och makt. Vi har förtroende för Imre Nagy, men vi samtycker inte till hans regerings sammansättning. Alla de politiker som sålt sig till Sovjetunionen bör inte ha någon plats i regeringen.”

”Denna sista deklaration ger också ett riktigt perspektiv på rådets verksamhet. Det agerade som en autonom regering. Samma dag det tog makten i Borsod-regionen, upplöste det de organisationer som var den föregående regimens kännemärke, d v s alla kommunistpartiets organisationer. Denna åtgärd tillkännagavs i radion på morgonen söndagen den 28 oktober. Då meddelades också att bönderna i regionen hade drivit bort de som var ansvariga för kolchozerna och påbörjat en omfördelning av jorden. I Györ, i Pecs, i större delen av de andra större städerna rådde en situation liknande den i Miskolc. Det var arbetarråden som ledde allting: de beväpnade de stridande, organiserade livsmedelsförsörjningen, framlade de politiska och ekonomiska kraven.” (71)

En viss uppfattning om hur de revolutionära råden fungerade kan man få genom att ta en titt på rådet i Györ. Det hade sitt säte i Stadshuset. Nästan närsomhelst på dagen var torget utanför fullpackat med grupper av människor som var djupt, och ofta högljutt, inbegripna i diskussioner. En revolution ”underifrån” kommer alltid att kännetecknas av rätt mycket prat, resonerande, gräl, spring hit och dit, polemik, upphetsning och agitation.

Delegationer som från Stadshuset gick till andra råd möttes av deputationer som kom från de olika lokala grupperna och kommittéerna. Oväsendet och springet i Stadshuset påminde om det skenbara kaoset i en orolig myrstack. Gevär slängda över axeln; upphängda flaggor; armbindelsförsedda personer, som med dokument i händerna knuffade sig fram i korridorerna, där det myllrade av folk; varje rum var fullpackat av människor. När man gick längs korridorerna så kunde man, genom de olika ljud som trängde ut från rummen, bli förvissad om att detta var en verklig folkrörelse – en lugn mansröst, en gäll telefonsignal, en nervös flickstämma, larm, skratt, buanden, svordomar, applåder. Många deputationer begärde att få lastbilar för en stor attack mot Budapest för att lätta Röda Arméns tryck på ”frihetskämparna” där. Medlemmar i rådet menade att detta kunde äventyra revolutionens framgång och att de lastbilar som fanns att tillgå måste användas för att transportera livsmedel till befolkningen i Budapest. De många människor som ställde upp för denna operation visade att majoriteten instämde med rådets ståndpunkt. Under tiden talade en man inför en folkmassa på torget och krävde att ”kompromissmakarna” skulle bort ur rådet. Talesmannen för en deputation som begärde en ”marsch mot Budapest” fördömde dem i rådet som försökte ”lugna ner oss istället för att mobilisera oss”. Men ur detta skenbara kaos hade icke desto mindre utvecklats ett program med krav som hade det stora flertalets stöd.

Från revolutionens första dag hade en sant proletär rörelse kommit till uttryck i det spontana bildandet av råd över hela Ungern. Dessa råd, i viss mån isolerade från varandra genom Röda Armén sökte genast åstadkomma en federering. I slutet på första veckan hade de i verkligheten upprättat en rådsrepublik. Bara *deras* makt betydde någonting. Regeringen, trots det faktum att den leddes av Nagy, hade ingen som helst makt.

Undrar någon fortfarande varför Kreml och dess marionetter använde sig av de skändligaste metoder för att förtala och misskreditera denna revolution? De kallade den en ”kontrarevolution” och en ”fascistisk resning”. (72) Undrar någon fortfarande varför pressen och ”ledarna” i väst använde sig av lögn i sina försök att oriktigt framställa denna revolution som blott och

bart en ”nationell” resning? Det fanns självfallet nationalistiska aspekter, men dessa rycktes loss ur sitt sammanhang och gavs en framskjuten plats och en betydelse som verkligen inte var berättigad. (73, 73a)

Frånsett industriarbetarna var lantbruksproletariatet, bondeklassen, den verkliga sociala kraften i landsorten. Böndernas krav under den här perioden må ha varit förvirrade, men deras kamp för jorduppdelning hade en revolutionär karaktär. Att göra sig av med cheferna på kolchozerna (kollektivjordbruken) innebar för dem samma sak som att göra sig av med storgodsägarna. Under Horthy-regimen utgjorde lantbruksarbetarna över 40% av befolkningen. De hade blivit delaktiga av jordreformernas förmåner efter kriget, men såg sig nästan omedelbart berövade sina nya rättigheter och intvingade i kollektivjordbruk. Hatet mot de byråkrater som förvaldade kooperativen och berikade sig på deras bekostnad kom nästan att utan något övergångsstadium ersätta det hat de tidigare känt mot sina fäderneärvda utsugare – den jordägande adeln.

Efter den 23 oktober ägde en omfördelning av jorden rum i några distrikt. I andra fortsatte kollektivjordbruken att verka, men de hade nu övertagits av bönderna. Detta tyder på att vissa bondegrupper var medvetna om det kollektiva arbetets fördelar trots den utsugning de drabbats av under Rakosi-regimen. Fastän många bönder var beredda att sätta sin lit till representanter för partier i stil med småbrukarpartiet (som avspeglade och uttryckte deras traditioner i fråga om religion och familj) så förblev de i vilket fall som helst medlemmar av en utsugen klass. De visade att de var beredda att återföreninga sig med arbetarklassen i dess kamp för socialistiska mål. (73b)

I detta sammanhang bör nämnas det program som framlades av Magyaróvár-distriktets verkställande utskott (som uppenbarligen dominerades av bondeelement). Det krävde fria val under övervakning av FN, omedelbart återupprättande av böndernas yrkesorganisationer och fritt utövande av de små hantverkarnas och handelsmännens yrken. Programmet fortsätter med att lägga fram en lång rad borgerligt demokratiska krav. Men samtidigt kräver det ”avskaffande av alla klasskillnader” (punkt 13). Detta visar helt klart att inom bondeklassen existerar alltid konservativa och revolutionära element sida vid sida. Detta hade ryska revolutionen visat, omkring 40 år tidigare.

Medan kollektivjordbruksidén kan vara fundamentalt socialistisk så har det kollektiva ägandet bara ett socialistiskt innehåll under förutsättning att bönderna sammansluter sig frivilligt. Om, såsom fallet var innan 23 oktober, lantbruksarbetare tvingas in i kollektiv, om de inte själva gemensamt bestämmer om sitt arbete utan måste utföra order från funktionärer som inte arbetar, om deras levnadsstandard inte förbättras, om differensen mellan deras och byråkratins inkomster är stor och blir allt större, då har sådana kollektiv inte något som helst med socialism att göra. De kan i själva verket visa sig vara instrument för en ”rationaliserad” och intensifierad form av utsugning.

Det revolutionära programmet

”De proletära revolutionerna ... stannar gång på gång upp i sin utveckling, vänder om för att börja om med ny kraft, har ingen misskund med det halvgångna, kraftlösa och bedrövliga hos sina första försök, tycks slå sina motståndare till marken för att dessa därifrån skall kunna hämta nya krafter och ånyo uppstå än mer skräckinjagande framför dem, retirerar oupphörligen inför sina egna måls obestämda ofantlighet...” K. Marx, *Louis Bonapartes 18:e Brumaire* (1852).

Fredagen den 27 oktober utfärdade det nybildade Fria Fackföreningarnas Landsråd sin berömda resolution. Detta råd var en federation av de nyligen upplösta och reformerade fackföreningarna.

Resolutionen bestod av en lista med vittgående krav. Den sammanfattade och klargjorde de krav som framlagts av otaliga arbetarråd över hela landet. Den var undertecknad av rådets ordförande. Kraven var följande:

”Politiska:

- (1) Att striderna upphör, en amnesti utfärdas och förhandlingar inleds med ungdomsdelegaterna.
- (2) Att en regering på bred basis, innefattande fackförenings- och ungdomsdelegater, tillsätts under Imre Nagys presidium.
- (3) Att landets ekonomiska situation helt öppet offentliggörs för folket.
- (4) Att hjälp ges till de människor som sårats i de tragiska strider som just ägt rum och till offrens familjer.
- (5) Att polisen och armén, för ordningens upprätthållande, förstärks med ett nationalgarde bestående av arbetare och ungdomar.
- (6) Att en organisation av unga arbetare bildas med fackföreningarnas stöd.
- (7) Att den nya regeringen omedelbart inleder förhandlingar om tillbakadragandet av de ryska trupperna från ungerskt territorium.

Ekonomiska:

- (1) Att arbetarråd upprättas i alla fabriker för genomförandet av (a) arbetarförvaltning och (b) en radikal omvandling av statens centrala planeringssystem och ekonomiska förvaltning.
- (2) Att lönerna justeras: omedelbar höjning med 15% av de månadslöner som understiger 800 forint och med 10% av de som understiger 1.500 forint. Maximilönen per månad fastställs till 3.500 forint.
- (3) Att produktionsnormerna avskaffas utom i fabriker där arbetarråden beslutar att behålla dem.
- (4) Att den fyraprocentiga skatt, som ogifta och familjer utan barn erlägger, avskaffas.
- (5) Att de lägsta pensionerna höjs.
- (6) Att familjebidragen höjs.
- (7) Att statens bostadsbyggande påskyndas.
- (8) Att det löfte uppfylls som Imre Nagy avgav rörande inledandet av förhandlingar med SSSR :s och andra länders regeringar i avsikt att upprätta ekonomiska relationer som säkerställer ömsesidiga förmåner genom fasthållandet vid principen om jämställdhet. ” (74)

Resolutionen avslutades med ett krav på att de ungerska fackföreningarna skulle verka som innan 1948 och att de hädanefter skulle gå under namnet de Fria Ungerska Fackföreningarna.

Signifikativt nog tog *Daily Worker*, lördagen den 27 oktober 1956, inte alls upp de politiska kraven, men publicerade en i det närmaste korrekt version av alla de åtta ekonomiska kraven. Enbart programmets ekonomiska punkter måste tätt sig häpnadsväckande för *Daily Workers* läsare, som samtidigt försäkrades att revolutionen var ”fascistiskt inspirerad”. Det engelska kommunistpartiets tidning följde förmodligen *Pravdas* linje. (75) Kremles språkrör upprepade mekaniskt den ryske utrikesministern Sjepilovs ord när det rapporterades: ”Händelserna i Ungern har på ett övertygande sätt visat att en reaktionär, kontrarevolutionär underjordisk rörelse, väl beväpnad och grundligt tränad för kraftfull aktion mot folkets system, hade upprättats där med hjälp utifrån ... (men) det står klart att det i det folkdemokratiska Ungern funnits, och ännu finns, en mängd svårigheter och olösta problem. Det har förekommit allvarliga misstag på det ekonomiska området... ”. (76)

Men varför höll *Daily Worker* så tyst om Fria Fackföreningarnas Landsråds politiska krav? Otvivelaktligen därför att programmet i dess helhet var ännu ett obestridligt bevis på vilka de verkliga krafterna bakom revolutionen var.

Fastän de ungerska arbetarna fortfarande såg det som en uppgift att finna ”män med god vilja” som de kunde hysa förtroende för, så var de tillräckligt medvetna om bristerna i detta synsätt för att kräva att arbetarnas och ungdomens egna representanter skulle tas med i regeringen och att regeringen skulle understödjas av arbetarnas och ungdomens ständiga beväpning. Ungdomen var otvivelaktligen revolutionens förtrupp.

De ungerska fackföreningarna var dessutom inte beredda att låta regeringen ta hand om beslutsfattandet i fackföreningarnas namn. Genom sina krav på erkännande av deras egna autonoma organisationer (fria, demokratiskt valda och verkligt representativa för klassen) ville de befästa och utvidga den makt de redan hade. Härav kravet på ”upprättandet av arbetarråd i alla fabriker”. De var kanske inte medvetna om följderna av sina krav och den potentiella makt de hade för att tvinga igenom dem, men tendensen var ändå klar. De var inte längre beredda att i sina vardagsliv och i sina arbeten förbli blott och bart verkställare. De ville handla å sina egna vägnar.

Som bevis för detta kan vi åter ta en titt på den första ”ekonomiska” punkten, som krävde genomförandet av arbetarförvaltning och en radikal omvandling av statens centrala planeringssystem och ekonomiska förvaltning. Kravet är kanske oklart formulerat, men vi kan förstå den grundläggande logiken i det. Arbetarna förkastade idén att produktionen skulle planeras oberoende av dem. De förkastade statsbyråkratins ”rätt” att uppifrån utfärda instruktioner. De var i högsta grad intresserade av *vad* som skulle beslutas på den landsomfattande nivån – och vem som skulle fatta dessa beslut; i *vilka* industrier eller industri-sektorer de största krafterna måste sättas in – och varför; *vad* produktionsvolymen skulle vara inom varje sektor och *hur* produktionen skulle organiseras. De ville veta hur allt detta skulle komma att påverka deras levnadsstandard och deras arbetstider samt vilken arbetstakt det skulle komma att föra med sig.

Den grundläggande logiken i det första kravet förstärks av det andra och tredje. Vi kan inte hysa något tvivel om vad det var arbetarna avsåg. Kravet på att produktionsnormerna skulle avskaffas (utom i fabriker där arbetarråden beslutar att behålla dem) är helt klart. Det understryker en väsentlig punkt: eftersom arbetarna är producenterna måste de ha frihet att organisera sitt arbete på det sätt de anser bäst. De önskade göra sig av med byråkratins hela hierarkiska apparat: alltifrån dem i toppen som fattade de viktigaste besluten om produktionsnivån, ner till ”kontorsrationaliserarna”, med sina tabeller och diagram och som söker att verkställa dessa beslut, och vidare ner till förmännen och tidsstudiemännen på verkstads-golvet, som med sina tidtagarur driver på arbetarna för att dessa skall framställa produkter i enlighet med produktionsnormerna. Arbetarna såg i allt detta försök till att styra produktionsprocessen utifrån och att låta det mänskliga arbetet underordnas maskinens – ofta till den grad att den erfordrade prestationen var för stor t o m för maskinen själv.

Det är ett utmärkande drag hos förvaltningsbyråkraterna i både öst och väst att de söker att vidmakthålla och utvidga en hierarkisk uppdelning bland arbetarna. Detta är rent av ett grundvillkor för de styrande. Bara på detta sätt kan de hoppas på att utöva en mer fullständig kontroll över ”sin” arbetskraft. Kravet på lönejustering uppställdes för att motverka denna tendens. De ungerska arbetarna var helt medvetna om att en rad olika löneskalor (ibland mycket invecklade) gjorde det möjligt för deras härskare att dels gynna uppkomsten av en ”arbetararistokrati”, som skulle stödja den bestående ordningen, och dels splittra arbetarna, isolera dem från varandra.

Denna kamp mot hierarki och lönedifferenser är fundamental för varje rörelse som söker uppnå arbetarmakt och ett klasslöst samhälle. Den kan ses framträda i Förenta Staterna, Storbritannien, Frankrike, Tyskland, närhelst ”inofficiella” strejker, utanför fackföreningsledningarnas kontroll, äger rum. För att upprätthålla sin kontroll söker de styrande att dela upp de styrda, men genom att göra detta skapar de enorma problem åt sig själva. Alltefterhand som detta klarnar för arbetarna, vilket det oundvikligen måste göra, hårdnar kampen. På grund av den moderna teknologiska utvecklingstakten och den ständigt ökande arbetsfördelningen så börjar nu arbetare vilkas jobb en gång tycktes vara annorlunda att se att de inte är så annorlunda trots allt. Lönedifferenser (eller åtminstone för närvarande de mer extrema fallen av dem) börjar att framstå som någonting absurt.

Fackföreningarnas resolution visade klart (och detta är dess stora betydelse) att de ungerska arbetarna hade upptäckt att de under byråkratins herravälde hade lika lite att säga till om beträffande handhavandet av sina egna angelägenheter som de hade haft under privatkapitalismen. De såg att den verkliga skiljelinjen i industrin, samhället och vardagslivet gick mellan dem som beslöt allting och dem som bara hade att lyda. Blott tre dagar efter resningen och medan striderna ännu pågick var deras program en bekräftelse på allt de kämpade för. Det var ett i grunden revolutionärt program fastän de inte hade något större begrepp om hur det skulle genomföras.

Denna nya fackföreningsfederation, där den byråkratiska toppen hade kapats, demokratiskt vald och grundande sig på arbetarråden och deras krav, var typisk för den politiska scenen i Ungern dessa sista oktoberdagar 1956. Friheten blev ett elixir, som de som varit nära att dö av törst häftigt svalde. Massorna tycktes känna att denna frihet skulle bli kortvarig och ivrigt tog de itu med att förändra allting omkring sig.

Dubbelmakt

”Vari består dubbelväldet? Det består i att vid sidan av provisoriska regeringen, bourgeoisins regering, uppstått en visserligen ännu svag och embryonal, men dock utan tvivel faktiskt existerande och växande andra regering: arbetar- och soldatdeputerades sovjeter ... d v s en makt, som omedelbart stöder sig på revolutionär erövring, på folkmassornas direkta initiativ nedifrån, och inte på en lag utfärdad av en centraliserad statsmakt.” V.I. Lenin, *Om dubbelväldet* (april 1917).

Flera partier återuppstod plötsligt, däribland socialdemokratiska partiet, nationella bondepartiet och småbrukarpartiet. Kadar tillkännagav att kommunistpartiet hade ”omorganiserats”. Det skulle få ett nytt namn: socialistiska arbetarpartiet. Den nya exekutivkommittén skulle bara bestå av dem som bekämpat Rakosi (Kadar själv, Nagy och fem andra!).

Tjugofem nya dagstidningar ersatte den avlidna ”folkbyråkratins” fem trista och underdåniga språkrör. Äntligen erhöll folket inte bara nyheter, riktiga nyheter, utan också åsiktsutbyten, blodfull polemik, hårdföra kommentarer, satirer och skämt.

Men livet i Budapest var knappast muntert. Dag och natt hördes artillerield. Det fanns inga offentliga kommunikationsmedel. Utbrända ryska stridsvagnar stod här och där på gatorna medan de som ej försatts ur funktion hela tiden brummade fram och tillbaka längs gatorna. Förstörda byggnader med gapande hål kastade groteska skuggor över de hundratals kroppar som låg på gatorna bland glasskärvor, tomma patronhylsor och annat. (76a) Då och då susade bilar försedda med Röda Kors-flaggor eller lastbilar fulla med ”frihetskämpar” förbi. Några livsmedelsbutiker höll öppet. Biografer, teatrar och restauranger var stängda. I stridens hetta hade ingen tid till eller en tanke på nöjesliv.

Fr o m fredagsnatten hade striderna blivit allt häftigare. 5.500 politiska fångar hade vid det laget befriats av revolutionärerna. Under natten mellan lördag och söndag bröt sig ”grabbarna” in i Budapest-fängelset och befriade alla de politiska fångarna. (76b) Deras dåliga fysiska kondition och det de berättade om den vidriga tortyr de utsatts för av AVH förstärkte folkets hat mot den hemliga polisen. Detta, tillsammans med det faktum att bara AVH stred på Röda Arméns sida, gjorde att folkets vrede nådde sin höjdpunkt. Nästan varenda tillfångatagen AVH-man misshandlades till döds, hängdes i fötterna och bespottades av de rasande massorna.

Budapest-radion manade fortfarande till eld upphör. Gång på gång upprepade den löftena från Kadar och Nagy. De utlovade omedelbara löneförhöjningar. De utlovade bildandet av arbetarråd i alla fabriker (verkligen ett märkligt erbjudande då varenda fabrik redan hade sitt arbetarråd). De utlovade också omedelbart inledande av förhandlingar för att upprätta rysk-ungerska relationer på likställdhetens grundval. Men de tillade att ingenting av detta skulle kunna verkställas förrän ”lag och ordning” återställts. ”Lag och ordning” förblev hela tiden Nagys refräng.

Vilka ville Nagy göra intryck på med sina krav på ”ordning”? Arbetarna? Han visste mycket väl vad som hände runtomkring i landet. Han visste att delegater från huvudkommittéerna runtom i Ungern hade sammanträtt i Györ för att samordna och framlägga massornas krav. Dessa krav inbegrep nu ”Ungerns utträde ur Warszawa-pakten”. Budapest-delegaternas närvaro i Györ skänkte sannolikt tilltro till ryktet om att en provisorisk regering höll på att bildas där. Nagy var tvungen att snabbt skaffa något ”inflytelserikt” stöd.

Nagy gick på nytt till Budapest-radion. (Alla andra radiostationer i landet – Miskolc, Györ, Pecs, Szeged, Debrecen och Magyaróvár – kontrollerades nu av de revolutionära råden.) Han tillkännagav en del eftergifter. AVH skulle upplösas. Regeringen skulle ”ombildas”.

Ett eld upphör utlovades medan regerings-”ombildningen” var på väg. Vid det här laget hade en rad motståndsgupper gett upp på grund av att deras ammunition tagit slut. Andra, försvagade av förluster i döda och sårade, hade kringränts. Men på flera ställen, i synnerhet vid Szena-torget och Killian-kasernerna, höll grupper fortfarande stånd. Kring veckoslutet började många människor tro att revolutionen nått någon slags seger. De ryska stridsvagnarna gick inte längre till angrepp. Det ryktades att de snart skulle dra sig tillbaka från Budapest.

Ändå var arbetarna misstänksamma mot Nagy. Hans olika uttalanden om ”ordning” och så vidare framstod för dem som en avsiktlig förhållningstaktik i syfte att få ett fastare grepp om landet. Måndagen den 29 oktober sände rådsdelegater från hela landet, vilka sammanträdde i Györ, Nagy en skarpt formulerad resolution i vilken de ånyo bekräftade sina krav. Detta budskap utgjorde närmast ett ultimatum.

Tidigt på tisdagsmorgonen bekräftade Budapest-radion att Röda Armén skulle dra sig tillbaka. Senare på eftermiddagen utsändes ett meddelande, i statsministerns namn, om att ”tillbakadragandet av Sovjetunionens trupper har inletts”. Samtidigt sade Nagy att ”för att säkerställa ordningen i samband med truppers tillbakadragande måste varje medborgare avhålla sig från varje provokativ, störande eller fientlig handling”. Han vädjade också om återupptagande av arbetet. Liknande vädjanden utsändes samma dag från Tildy och Kadar.

Röda Armé-förband började dra sig tillbaka från Budapest klockan 16.00. Arbetarna förblev misstänksamma. Rådsdelegaterna i Györ sände genast ut en maning om att generalstrejken skulle upprätthållas och stärkas (77) tills dess att den siste ryske soldaten lämnat landet. Ett återupptagande av arbetet skulle tas under övervägande först när förhandlingar inletts på grundval av deras övriga krav.

Landet var fortfarande strejkdrabbat när ett officiellt uttalande utsändes om att det inte var Imre Nagy utan András Hegedüs och Ernö Gerö som bar hela ansvaret för inkallandet av ryska trupper föregående onsdagsmorgon. Vid en tidpunkt då Nagys och hans ”regerings” anseende var som sämst beslöt de att avsäga sig allt ansvar för en av de viktigaste händelserna under hela skedet: åkallandet av Warszawa-pakten! Men Nagy angav inget skäl till sin sju dagar långa tystnad i denna fråga. Detta faktum undgick inte de ungerska arbetarnas uppmärksamhet. Några dagar tidigare hade de kanske påverkats, men nu fortsatte strejken.

Vad det ungerska folket beträffar så fick uttalandet för var dag som gick allt mindre betydelse. Det var nu oväsentligt. Men det var väsentligt för ”ledningen” och visade det dilemma den befann sig i. Den sökte desperat att återvinna sin auktoritet, att återupprätta sin ”ordning” och kontroll. Vem kan egentligen veta hur pass stor framgång den hade? Många intellektuella välkomnade Nagys uttalande, likt drunknande som griper efter ett halmstrå. De tryckte åter Nagy till sina bröst. Regeringen återvann en del av sin auktoritet. En stor del av armén och den ordinarie poliskåren började åter att lyda dess order. I enlighet med instruktionerna tog de, utan att möta några hinder, vid efter de ryska förbanden som nu drog sig tillbaka från Budapest.

Å andra sidan förblev arbetarna i vissa delar av Budapest och resten av landet beväpnade och de slöt enade upp kring sina organisationer. Det existerade en klassisk ”dubbelmakts”-situation.

Vid en ytterst kritisk tidpunkt försvagades det ungerska folket av regeringens desperata strävan att återvinna kontrollen. Röda Armén hade bara dragits tillbaka för att inta ställningar utanför Budapest! Staden var inringad av ryska stridsvagnar. Samtidigt välldes nya ryska trupper in i landet från nordost. Torsdagen den 1 november (då brittiskt flyg var i full färd med att bomba egyptier vid Suez) hade dessa nya Röda Armé-förband redan nått Szolnok i centrala Ungern. De befann sig omkring tolv mil från Budapest.

Så snart de revolutionära råden, arbetarråd och andra autonoma organisationer i nordöstra Ungern (t ex Miskoc), fick kännedom om dessa ryska truppörelser informerade de alla de andra råden i hela landet. Till Nagy sändes ultimatum där det hette, att om inte Röda Armé-soldaternas inmarsch i Ungern omedelbart avbröts och trupperna drog sig tillbaka så skulle råden vidta drastiska åtgärder. Den tydliga innebörden var att massorna då själva skulle söka stoppa trupperna.

Råden erhöll inget officiellt svar. Flera ministrar i Nagys ombildade regering vädjade på nytt om ”ordning” och ett återupptagande av arbetet. Strejken hade nu spritt sig till de få sektorer av industrin som dittills varit i funktion. ”Arbetarna återupprepade att ryssarna först måste dra sig tillbaka innan de avblåste strejken.” (78)

På kvällen den 1 november var trycket på Nagy verkligen hårt. Den ungerska regeringsdelegationen – som inbegrep Pál Maléter, den omtyckte kommunisten, som vunnit ryktbarhet från striderna vid Killiankasernerna och som nu var försvarsminister, och hans stabschef, general Istvan Kovacs – förhandlade fortfarande med Kremls representanter om tillbakadragande av Röda Armén och andra militära arrangemang. Ryssarna utfärdade ett tillkännagivande om att de trupper som gått in i Ungern bara var där för att täcka återtåget. Men Nagy var nu fullt medveten om Kremls avsikter. Han visste vad de nya ryska divisionerna skulle användas till. Han var desperat.

Strax före kl 19.00 höll statsminister Nagy, som tidigare samma dag hade övertagit utrikesministerposten, ett kort tal i radion i vilket han tillkännagav den ”Ungerska Folkrepublikens” neutralitet. Nagy hade sträckt sig långt för att gå revolutionärernas krav till mötes. Den 24

oktober hade han åkallat Warszawa-pakten. Den 1 november återkallade han den. Men det var för sent.

Nästa dag, fredagen den 2 november, förklarade den ryske delegaten i Förenta Nationerna att alla rapporter om att ryska trupper på nytt gått in i Ungern var ”fullständigt grundlösa”. De flesta av delegaterna från väst hade en ungefärlig bild av det verkliga läget i Ungern. Meddelanden från olika radiostationer, som kontrollerades av revolutionärerna, hade uppfångats av västs observatörer för utländska sändningar – på kontinenten, i Storbritannien och i USA. Men vare sig då eller senare ”besvarade” delegaterna från väst Sovjetunionen med att ifrågasätta sanningshalten i dess delegats uttalande. Hur skulle de ha kunnat göra det? Den amerikanske utrikesministern John Foster Dulles hade sammanfattat deras ståndpunkt elva dagar tidigare (22 oktober). I ett tal han höll i Washington försvarade han de ryska truppernas rätt att uppehålla sig i Polen med hänvisning till Warszawa-pakten. ”Om man betraktar detta med utgångspunkt från internationell rätt och överträdelser av avtal så tror jag inte man kan hävda att det här skulle kunna vara fråga om en överträdelse av ett avtal.” (79)

Klockan 14.18 lördagen den 3 november meddelade Budapest-radion att ”Sovjetdelegationen har lovat att inga fler tåg med trupper kommer att överskrida den ungerska gränsen”. Det är mycket möjligt att detta löfte hölls. Röda Armé-förband hade vid det här laget ockuperat flygfält (79a), viktiga vägkorsningar och järnvägsstationer i nästan hela landet, fränsett de stora städerna.

Senare på eftermiddagen försvann fyra av Nagys ministrar – Kadar, Apro, Marosán och Münnich. De var i själva verket på ryska ambassaden dit de inbjudits för ett sammanträffande med Mikojan, som nyligen anlänt med flyg från Moskva. Många ledamöter från Nagys senaste regering var övertygade om att ryssarna inte skulle gå till anfall. Även Pal Maléter, som ledde den ungerska delegation som fortfarande var inbegripen i förhandlingar i Röda Armé-högkvarteret, påstods ha ”litat på deras ord och oppriktighet”. Samma dag gav två ministrar, dr. Zoltán Tildy och Géza Losconczy, en presskonferens i parlamentshusets gobelängrum. Tillfrågad om hur överhängande faran var för ett nytt ryskt anfall, svarade Tildy: ”Jag tror det mänskligt sett är omöjligt, att en sådan tragedi skulle kunna inträffa ... det kommer aldrig att ske. ”

Arbetarna delade inte denna optimism. Generalstrejken var nu total. Arbetarna innehade den verkliga kontrollen. Om Nagy var annorlunda beskaffad än de övriga så hade han nu möjligheten att visa det. En vädjan från Nagy till arbetarna om att hålla stånd skulle ha sporrat revolutionärerna. Istället vädjade Nagy till – FN!

Strax före midnatt arresterades överste Pal Maléter och general Kovacs av Röda Armé-officerare medan de officiellt fortfarande deltog i ”förhandlingar”. De hölls fängslade i en villa på Gorkij-allén. Ridån kunde gå upp.

Den andra ryska interventionen

”Kommer Ungern att gå vidare mot socialismen eller kommer de reaktionära krafterna tillåtas få övertaget och återupprätta en ordning, som skulle föra landet en generation tillbaka i tiden?”

Pravda, 4 november 1956.

Klockan fyra på morgonen söndagen den 4 november väcktes Budapest av dånet från granater som kreverade i stadens centrum. Hundratals kanoner längs Budas kullar öppnade eld. Eldskenet belyste Mig-planen som dundrade över staden. (79b) Den ryska statens väpnade styrkor hade inlett sin attack för att krossa de ungerska arbetarna.

Attacken inleddes samtidigt över hela landet. Alla de större städerna utsattes för hård artillerield. Men befolkningen greps inte av panik. Den visste att de senaste dagarnas osäkra vapen-

vila inte skulle vara så värst länge. Den visste också att läget militärt sett var hopplöst. Men så fort artillerielden började höras skred de till verket. Unga och gamla, arbetare, studenter, soldater och barn, alla intog de sina ställningar på gatorna innan pansardivisionerna nått Budapests utkanter. Barrikaderna återuppbyggdes, ibland med samma materiel som använts den 24 oktober. På en del ställen lastade barn användbara föremål på dragkärror och släpade dem till barrikadbyggarna.

De ryska stridsvagnarna trängde in i Budapest. Kanonerna dundrade iväg sina granater. Flera byggnader stod snart i lågor. Stridsvagnarna angreps genast av befolkningen. Regelrätta slag utkämpades där utgången var given på förhand. Stridsvagnarna trängde fram mot stadens centrum. Strider av samma slag utkämpades i de andra större städerna i Ungern. Győr kringgärdades t ex fullständigt av en stålring av stridsvagnar som obevekligt pressades samman. Överallt kämpade befolkningen ännu tapprare och mot en avsevärt större övermakt än tio dagar tidigare. Det fanns nu femton ryska pansardivisioner i landet, med sextusen stridsvagnar. Vem kunde fortfarande förneka att detta var en folklig revolution?

Klockan 6 sökte Nagy, tillsammans med femton andra och deras familjer, sin tillflykt till den jugoslaviska ambassaden, där man tidigare gått med på att de skulle få beskydd. Strax efter klockan 7 nådde de första ryska stridsvagnarna Parlamentstorget. Ett antal officerare, vilka uppenbarligen handlade på order, rusade in i parlamentsbyggnaden. Där fann de inte någon att arrestera.

På gatorna, mellan de höga byggnaderna, började stridslarmet bli öronbedövande. Röken från de brinnande byggnaderna, de exploderande granaterna och molotovcocktailsen, blandat med dammet från nerfallande murbruk, åstadkom en kvävande dimma. Liken och de sårades förtvivlade skrik åstadkom en stämning som kunde rubba förståndet. Var denna mardröm ett ”försvar av socialismen”?

Allteftersom stridsvagnarna fortsatte sin framryckning uppstod starka motståndsfickor: Senatortorget och Killiankasernerna som vid de tidigare striderna. Fältkanonen vid Corvinbiografen var fortfarande i bruk. På flera ställen nära det gamla Kungliga Palatset i Buda, längs boulevarden och vid Tekniska Högskolan kunde revolutionärerna inte drivas bort.

Trots det mycket häftiga bombardemanget var fortfarande alla de stora arbetarklasskvarteren – speciellt ”röda” Czepel, Dunapentele, Ujpest och Köbanya – i arbetarnas händer. (80) Under den första ryska attacken hade dessa arbetarklasskvarter inte blivit så hårt utsatta. Nu fick de bära angreppets hela börda. De nya ryska trupperna hade inga sentimentala känslor för ungrare. De hade indoktrinerats väl: frihetskämparna var ”fascister” och ”borgare och kapitalister”. Peter Fryer skrev i sin sista rapport till *Daily Worker* (som redaktören inte ens tillät redaktionen att läsa): ”En del av de ryska trupperna har sagt till folk de senaste dagarna att de inte hade någon aning om att de kommit till Ungern. De trodde först att de var i Berlin och stred mot tyska fascister.” (81) Dessa nya trupper var missnöjda med att ha kommit till Ungern. En del var skräckslagna, inte bara över att se så många av sina stridsvagnar stå utbrända och tysta, utan också över ungrarnas styrka och mod. Närstrider med stridsvagnarna pågick på många gator. Människor sprang fram mot stridsvagnarna och försäkrade sig om att deras molotovcocktails inte missade – det är svårt för en stridsvagn att rikta in sina kanoner mot ett näraliggande mål. En del kom så nära stridsvagnarna att de kunde kasta in handgranater och sedan slänga igen förarluckan.

De ungerska arbetarnas kamp bör ihågkommas av dem som säger att den brittiska arbetarklassen har blivit fullständigt demoraliserad av dess härskares ständigt propagerade ideologi om ”jaget”. I Ungern hade åratals våldsamt förtryck och koncentrerad propaganda inte lyckats tillintetgöra arbetarnas vision om ett nytt samhälle. De kämpade mot vad de visste var en

militär övermakt, tusen gånger starkare än dem själva. Men de kämpade för någonting mer än bröd och skådespel. De kämpade för ett totalt nytt liv. På blott elva dagar hade de blivit jättar.

I detta läge ryckte Janos Kadar in för att hjälpa Kreml att vrida klockan tillbaka. I Szolnok, tio mil sydöst om Budapest, bildade Kadar något han kallade en ny Arbetar- och Bonderegering. (82) Denna regering utfärdade genast en proklamation, där det hette att den brett ryska regeringen ”om hjälp för att likvidera de kontrarevolutionära styrkorna och återställa ordningen”. *Daily Worker* hade, den 5 november, framställt det lite annorlunda: ”Den begärde sovjetisk hjälp för att spärra av gränsen mellan Österrike och Ungern där fascistiska element strömmat in i flera dagar.” (83) Allt detta visade sig vara en underskattning av den ryska regeringens ”visdom” eftersom den påbörjat sin ”hjälp för att likvidera” revolutionen flera timmar innan Kadar-regeringen ens hade bildats! Kadars roll var ”följden av ett faktum” som låtsades tala innan detta faktum var befintligt. I vilket fall som helst var Kadar och de andra medbrottslingar. De bär en stor del av ansvaret för grymheterna mot och den brutala massakern på tusentals arbetare och ungdomar i Ungern.

Kreml höll fast vid sina lögnar och sitt hyckleri. Senare på dagen, medan massmordet fortsatte, höll den ryske delegaten Sobolev ett lugnt anförande vid en session med Förenta Nationernas säkerhetsråd. ”Händelserna i Ungern”, sade han, ”har klart visat att arbetarna där, vilka gjort stora framsteg under en demokratisk regim, med rätta väckte en rad frågor rörande avskaffandet av vissa brister i det ekonomiska livet. Men de utnyttjades av reaktionära, kontrarevolutionära element som ville undergräva den folkliga regimen och återupprätta den tidigare godsägar- och kapitalistregimen i Ungern.” (84)

Göbbels hävdade att ”ju större lögnen är, desto mer blir den trodd”. Men han överträffade aldrig denna. Arbetarna ledde en revolution mot en ”demokratisk regim”, som gett dem ”stora framsteg”? De hade väckt ”frågor” rörande ”brister i det ekonomiska livet”? Krav blev ”frågor”. Total utsugning blev ”brister”. Lägg åter märke till rädslan att erkänna – ens i försiktiga termer – existensen av en *politisk* otillfredsställelse! Och verkar arbetarnas program ha kommit från ett folk som är böjt att återupprätta kapitalismen och som leds av ”reaktionära och kontrarevolutionära element”?

”Kontrarevolution” var det propagandaspöke som nu hölls fram. Strax efter middagstid söndagen den 4 november, meddelade Moskva-radion att ”kontrarevolutionen i Ungern har krossats”. Senare på eftermiddagen tillkännagavs från Kreml att ”kontrarevolutionens fullständiga nederlag är på väg”. Klockan 20.00 meddelade Kadar att ”kontrarevolutionen” hade slagits ner fullständigt. Efter Kadar följde Moskva-radion som upprepade sitt middagsmeddelande och förklarade att ”ordningen har återställts i Ungern och motståndet från ett fåtal grupper har slagits ner med bistånd av Budapests befolkning.” (85) I själva verket skulle hårda strider komma att fortsätta i ytterligare omkring tio dagar.

Vad menade Kreml-ledarna med ”kontrarevolution”? Genom omsorgsfull propaganda hade de under årens lopp upprätthållit myten om att de fortfarande, trots sina taktiska svängningar, företrädde de ursprungliga revolutionära målen från oktober 1917. De olika kommunistpartiernas medlemmar och anhängare hade letts till att vörda Sovjetunionen som denna revolutions förtrupp och beskyddare. Den rörelse som motsatte sig den ryska ”socialismen” stämplades som ”kontrarevolutionär”. Detta var bara en av de smädelse som den ryska byråkratin använde för att misskreditera dem som i grunden ifrågasatte dess herravälde. De ungerska revolutionärerna ansåg att de kämpade för ett samhälle i vilket den grundläggande motsättningen inom produktionen och samhället skulle vara avskaffad – för ett klasslöst samhälle där folket självt förvaltade sina fabriker, sina industrier och således sina liv. Deras illusioner om Ryssland hade på ett påtagligt sätt kommit att skingras under de föregående tolv åren. Inga har utträttat mer än ungrarna för att avslöja myten om Ryssland som en sådan

revolutions och ett sådant samhälles förtrupp. De avslöjade den genom sina politiska och ekonomiska organisationer. De avslöjade den genom sina revolutionära krav. De avslöjade den genom de bittra striderna mot Röda Armén. De avslöjade den framförallt genom sin humor.

Ur deras lidanden uppstod en otrolig och hjärtslitande humor. Den framhävde snarare än dolde massornas bitterhet. Efterhand som allt större motstånd upphörde, en vecka efter den andra ryska attacken, började hundratals affischer, fåordiga och framställda med enkla medel, att på ett oförklarligt sätt dyka upp bland Budapests ruiner – som leenden bland tårar. Deras ironi var dräpande. En visade på ett fyndigt sätt ungrarnas förakt för ryssarnas smädeskampanj: ”Tio miljoner kontrarevolutionärer lösa i Ungern!”. På en annan stod: ”Före detta adelsmän, gods- och fabriksägare, kardinaler, generaler och andra anhängare av den gamla kapitalistregimen, utklädda till fabriksarbetare och bönder, för propaganda mot den patriotiska regeringen och mot våra ryska vänner.” En annan återupplivade en fras från resereklamen innan revolutionen: ”Kom och se vår vackra huvudstad under den sovjetisk-ungerska vänskapsmånaden.” En parodi på regeringen och den propaganda denna öste ut om vad ”hederliga” ungrare gjorde (86) kom till uttryck på en liten affisch där det stod: ”Som tur var fanns det sju hederliga män i landet. De sitter alla i regeringen.”

Under veckans lopp använde sig denna marionettregering av den gamla stalinisttaktiken att växla om mellan hårda och milda tongångar i sin psykologiska krigföring mot det ungerska folket. Kadar höll igång en oavbruten spärreld av löften och hot. Men utan resultat. Folket hade blivit immunt genom åratals bittra erfarenheter. Han tillkännagav ”förändringar”. Många medlemmar av AVH – Rakosis och Gerös hemliga polis – var ännu i livet. När Röda Armén började få kontroll över läget, kröp de fram från sina gömställen som råttor ur kloakerna. Kadar, som redan ändrat kommunistpartiets namn till ungerska socialistiska arbetarpartiet, ändrade nu namnet på AVH. Nya namn, nya uniformer. Men de uppträdde fortfarande som en totalitär stats hemliga polis. De var inte bara angelägna om att verkställa Kadars order. De törstade efter hämnd. Under den sista veckan i oktober hade arbetarna, drivna till raseri av AVH:s illdåd, jagat dem under jorden. Med Röda Armén som skydd återgick de nu till sina terrormetoder. Tortyr och misshandel började på nytt. Medan häftiga strider ännu utkämpades hängdes frihetskämpar från Donaus broar och på gatorna. (86a) Nästan alla var arbetare. På kropparna, som ibland hängde gruppvis, satt anslag: ”Så här behandlar vi kontra-revolutionärer”.

Proletariatet fortsätter kampen

”Historien om alla hittillsvarande samhällen är historien om klasskamp.” K. Marx & F. Engels, *Kommunistiska Manifestet* (1848).

Men arbetarna kuvades inte. Trots regeringens maningar, hotelser och terror så ökade betydelsen av de i oktober bildade arbetarråden dagligen.

Råden upprätthöll och förstärkte generalstrejkens solidaritet. Intellektuella, bönder och andra icke industriarbetare som hittills inte fullt uppfattat rådets betydelse, närmade sig dem nu i allt högre grad. De insåg att *här* fanns landets verkliga maktkärna. Detta visste Kadar också. Råden hade redan visat hur effektivt de kunde sköta landet. Och under tiden hade Kadar, regeringen, AVH, ja hela den byråkratiska apparaten avslöjats som inte bara överflödigt för massornas behov, utan dessutom som ett hinder som höll tillbaka deras frammarsch mot verklig frihet.

Hela världens härskande minoriteter hade förklarats överflödiga av Ungerns arbetare. En ny samhällsform ställdes här i kontrast till den gamla. Den ”gamla” samhällsformens förruttnelse

blev klart framträdande. Detta slag blev inte bara kännbart i Moskva. Alla administrativa och byråkratiska ”eliter” i hela världen fick sin beskärda del. De ungerska arbetarna hade klargjort att de inte ville ha Kremls ”kommunism”. Och samtidigt hade de gjort det lika klart att kapitalismen – även i sin ”upplysta” form – var precis lika ovidkommande för deras behov. Och det viktigaste av allt var att de än en gång bevisat att ”arbetarmakt” och arbetarklassens frigörelse bara kan åstadkommas nerifrån, genom arbetarnas egna handlingar, och aldrig genom en ”ledning” som handlar å deras vägnar.

Under de förhållanden som rådde i Ungern före revolutionen, skulle en rörelse, som fört fram idéer liknande våra, med all säkerhet ha likviderats. Men det var ändå dessa idéer som trädde i förgrunden under den sista veckan i oktober. Åtskilliga personer hade otvivelaktligen hyst sådana idéer sedan någon tid tillbaka. Men för andra föddes de ur själva kampens sammanstötning och intellektuella jäsning, som del av deras klassinstinkt och elementära solidaritetskänsla. En grupp med en åskådning liknande vår kunde under revolutionen ha hjälpt till att klart formulera dessa idéer och varna för den byråkratiska kontrarevolutionens faror. I vilket fall som helst framträdde nu dessa idéer tillräckligt klart för att erhålla stöd från hundratals och senare tusentals och tiotusentals människor. Detta var ett allvarligt hot mot Kadarregeringen. Det var framförallt ett hot mot de ryska ledarna som hade ”valt” den ... med sina sextusen stridsvagnar. Detta hot måste förgöras.

Militärt motstånd i större skala upphörde lördagen den 10 november. Tjogtals av ryska stridsvagnar hade försatts ur stridbart skick. Det var uppenbarligen helt emot vedertagen militär strategi som så mycket pansar sattes in mot en stads bostadsområden för att slå ned en revolution. En anledning till Kreml-ledarnas beslut kan mycket väl ha varit att de blivit rejält uppskakade när de fick klart för sig i hur stor utsträckning fraternisering ägt rum mellan de ryska trupperna och det ungerska folket under den första attacken.

Den 4 november ansåg ryssarna – för att vara säkra på framgång – det nödvändigt att använda sig av ett stort antal trupper. De satte dem i stridsvagnar (som ungrarna kallade för ”Kadartaxis”) för att nedbringa till ett minimum den fysiska kontakten med civilbefolkningen. De ryska soldaterna skulle på det sättet komma att se mindre av de ungerska levnadsförhållandena, se mindre av att det var vanligt arbetarfolk de stred mot. Ändå kunde de se den förödelse deras bombardemang åstadkom i städerna. I sin sista, icke publicerade, rapport till *Daily Worker*, skrev Peter Fryer: ”Jag har precis kommit ut från Budapest, där jag under sex dagar följt hur Ungerns nyfödda frihet tragiskt ödelades av Sovjet-trupperna. Stora områden i staden, framförallt arbetarkvarteren, ligger bokstavligen talat i ruiner. Under fyra dagar och nätter låg Budapest under oavbruten artillerield. Jag fick se hur en fordom vacker stad blev slagen, krossad och förblödd tills den gav sig.” (87) I slutet på denna fruktansvärda vecka kunde en viss återgång till arbetet märkas. Men arbetarna hade inte gett upp. De flesta industrisektorer var fortfarande strejkdabbade.

I städerna upphörde det organiserade motståndet från grupper av beväpnade arbetare och ungdomar den 14 november. Fastän sporadiska strider fortsatte till långt in på 1957 så hade ungrarna lidit ett fullständigt militärt nederlag i landsdistrikten. Men det som alla hade trott skulle ta bara ett par timmar, hade tagit över en vecka. Och det ungerska folket var fortfarande inte besegrat. Arbetarråden samlade nya krafter. De förkunnade att deras krav förblev oförändrade. Dessa var ungefär desamma som de som Ungerska Fackföreningsrådet framlagt – även om i en del fall större tonvikt nu lades på kraven att Nagy skulle ”friges” och de ryska trupperna dras tillbaka. Generalstrejken fortsatte.

Medan striderna fortfarande rasade, började Kadar att inskrida mot arbetarråden. Han gick försiktigt till väga. I fråga om aktivt stöd hade råden betydligt större makt i landet än

regeringen. Kadar arresterade en del utvalda medlemmar av rådens aktionskommittéer. Men detta hade föga eller ingen verkan. Andra intog omedelbart deras platser.

Den 12 november 1956 avlade Kadar fler löften. Han lovade att den hemliga polisen skulle avskaffas. Han var beredd att förhandla med Kreml-representanter om de ryska truppernas fullständiga tillbakadragande. Några av de mest hatade stalinisterna skulle uteslutas ur partiet. Folket trodde honom inte. Kadar tillkännagav då att tolv ledande stalinister hade uteslutits ur partiet, däribland Ernö Gerö. (88) Detta drag föranledde en del arbetare att återgå till arbetet. Men en partiell strejk var ännu igång. Den industriella verksamheten var inte ens halvhjärtad. De offentliga kommunikationsmedlen fungerade på ett kaotiskt sätt. Tågförbindelserna fungerade på en höft. När en del spårvagnar sattes i trafik i Budapest stoppades de av folkmassor och strejkbrytarna jagades hem igen. Sjukvårdspersonalen fortsatte att arbeta liksom de som hade hand om förpackningen och distributionen av livsmedel, men de hotade att strejka ifall något omfattande återupptagande av arbetet skedde.

Kadar-regeringen manade, hotade, vädjade och gjorde större och större muntliga eftergifter – men utan framgång. Kreml satte in fler infanteridivisioner. Det gjorde ingen skillnad. Strejken fortsatte även om den inte längre var total. Arbetarråden fortsatte att stärka sin makt, som dagligen visade sig vara större än Kadar-regeringens.

Kadar vädjade då direkt till arbetarna att avlysa strejken. Han använde sig av det gamla spöklika argument som härskare överallt använder sig av: inflation. De slängde tillbaka vädjandet i ansiktet på honom tillsammans med en lista med ytterligare krav: erkännande av Centralrådet som förhandlingsorgan, representerande arbetarna; frigivning av fångarna; tillbakadragande av de ryska trupperna och återinsättande av Nagy på statsministerposten. Fastän arbetarna förvaltade de flesta fabriker så visar dessa krav att de visste att deras makt slutligen skulle kunna komma att brytas genom mer skoningslösa metoder. De var fast beslutna att ”ingripa” så länge de hade möjlighet till det för att på så sätt uppnå några konkreta förbättringar. ”Nagys frigivning” fanns nu med i alla deras krav. Han hade vid det här laget blivit en symbol, ungefär som Bajk varit tidigare på året, när man gång på gång krävt hans upprättelse.

Ett tyst medgivande av var den verkliga makten låg kom fredagen den 16 november då Kadar såg sig tvungen att inleda förhandlingar med råden. En del rådsdelegater gick med på att anmoda arbetarna att återuppta arbetet på villkor att en rad av deras krav omedelbart uppfylldes och att de övriga uppfylldes senare.

Vid sammanträdet den 17 november tillsades Kadar att hans vädjan inte längre var giltig. Arbetarnas delegater krävde därefter att ett Nationellt Arbetarråd skulle upprättas genom ett dekret. Kadar sade att detta inte var nödvändigt då det redan fanns en ”arbetarregering” i Ungern. Men han gick med på att erkänna enskilda råd och upprätta någon form av fabriksmilis.

Han tillade att om arbetardelegaterna begagnade sig av sitt inflytande för att säkerställa ett återupptagande av arbetet, så skulle han begagna sig av sitt för att utverka tillbakadragande av de ryska trupperna och förhandlingar mellan Warszawapaktsländerna om Ungerns neutralitet. Arbetarna litade inte på detta tämligen dunkla löfte. De begärde att få det nedskrivet. Kadar vägrade och menade att hans ord borde räcka.

Läget var förvirrat. Mycket få arbetare återupptog arbetet. Förhandlingarna fortsatte ryckvis. Den osäkra dubbelmakten fanns kvar ännu.

Mot slutet av november försökte Kadar med en annan metod för att försvaga arbetarnas motstånd. Eftersom Budapests industriområde var basen för detta motstånd, förbjöds bönderna att leverera livsmedel till området utan regeringens tillstånd. Röda Armén såg till att denna order åtljuddes. Samtidigt delades ransoneringskort ut, men bara till arbetare som anmälde sig på

fabrikerna. Detta var ett öppet försök att inte endast svälta arbetarna till underkastelse, utan också att driva in en kil mellan dem och bönderna som ville sälja sina produkter.

Men ännu fortsatte strejken. Ryssarna och deras marionettregering började bli alltmer oroliga över situationen. Och detta i så hög grad, att när det ryktades att Budapests Centrala Arbetarråd skulle hålla ett möte på Nationalstadion den 21 november, så trodde de ”officiella” myndigheterna att detta massmöte skulle upprätta en ny regering, i opposition till Kadars. Detta var inte bara osant, utan också helt onödigt. Den 21 november spärrade ryska stridsvagnar av vägarna som ledde till stadion. Det fåtal personer som redan var där skingrades av AVH. Till svar på detta manade Centrala Arbetarrådet till att strejken skulle utvidgas.

Kadar värdade på nytt om återgång till arbetet. Än en gång upprepade arbetarna sina krav. Och än en gång ökade de påtryckningarna genom att lägga till nya krav: bildandet av en arbetarmilis; frihet att publicera sin egen oensurerade tidning; ett sammanträde med Nagy. Kadar återgick till hotelser. Den rörelse han tidigare hade kallat ”en stor folklig rörelse”, kallade han nu för ”kontrarevolutionär” – arbetarråden var ”fascistleda”! Denna anklagelse lämnade arbetarna utan tvivel om vad som nu skulle hända. I både öst och väst består förspelet till en framgångsrik upprepning i frammanandet av ett propagandaspoke och dess fördömande.

Påföljande dag klargjorde Kadar helt sina avsikter. Han förklarade: ”... en tiger kan inte tämjas med lockmat, den kan bara tämjas och tvingas till stillhet genom att man dödar den ... Varje arbetare måste, i stället för att *uppställa och klottra ner krav* (min kurs., A.A.), omedelbart och ovillkorligen börja arbeta efter bästa förmåga.”

Kadars attityd återspeglade bara Kreml-ledarnas, vilkas tålmod höll på att ta slut. Den väldiga armé de hade i landet orsakade dem allvarliga problem. Frånsett den förlust av internationell prestige som deras oförmåga att helt och hållet kuva ett litet land medförde, så bevakade också de förtryckta folken i Östeuropa uppmärksamt händelseutvecklingen. Kremls trupper fick inte tillräckligt med mat. Disciplinen var dålig. Ju längre de ryska soldaterna stannade i Ungern, desto klarare insåg de sanningen. En del hade redan anslutit sig till gerillaförbanden i bergen. Många andra måste avväpnas och skickas tillbaka till Ryssland i tillslutna vagnar på sin väggran att verkställa order. Kreml bestämde sig för att det nu var dags att både krossa arbetarråden och göra sig av med Nagy.

Bortförandet av Nagy

Imre Nagy hade, tillsammans med några ex-ministrar, höga militärer och andra (däribland Julia Rajk) tagit sin tillflykt i den jugoslaviska ambassaden. Överläggningar mellan Kadar och den jugoslaviske ambassadören, Soldatitj, resulterade i att Kadar garanterade Nagys personliga säkerhet och fri lejd både för honom och hans grupp. Sedan uppställde Kadar plötsligt fyra villkor:

- (1) Nagys formella avgång som statsminister.
- (2) Ett uttalande från Nagy i vilket han ger sitt stöd åt regeringen i dess ”kamp mot kontrarevolutionärer”.
- (3) Att Nagy begår offentlig självkritik.
- (4) Att Nagy och den övriga gruppen går med på att resa till en av ”folkdemokratierna” tills allt åter är normalt i Ungern. Alla dessa villkor avvisades.

Kadar hade tydligen fått order om att få ut Nagy från ambassaden. Han gav då ett skriftligt, obetingat löfte om fri lejd för gruppen närhelst den skulle besluta sig för att lämna ambassaden. Några sände hälsningar hem och meddelade släktingar att de skulle återvända.

Ingen nämnde möjligheten av att åka till Rumänien eller någon annan ”folkdemokrati”. En buss anskaffades för att köra hem dem. Klockan 6.30 den 23 november lämnade alla ambassaden. Soldatij hade insisterat på att två av hans ambassadtjänstemän skulle beledsaga sällskapet. Ett par hundra meter från ambassaden stoppades och omringades bussen av patrullbilar. Ryska säkerhetsofficerare sprang ut ur bilarna och in i bussen. De jugoslaviska tjänstemännen beordrades att stiga ur, men de vägrade och kastades då ut. Bussen kördes sedan till ryssarnas Kommandatura.

Jugoslaverna sände skarpa protester till Kadar. Till att börja med förnekade Kadar all kännedom om bortförandet. Han medgav senare att han kände till det genom att säga att om Nagy hade tillåtit att återvända hem så skulle kontrarevolutionära element kunnat ha mördat honom. Han hävdade också att Nagy och de andra hade förts till Rumänien på egen begäran. Tro det, den som vill. I Rumänien hade pressen och radion under en längre tid ådagalagt en fientlighet gentemot Nagy som var häftigare än i någon annan ”folkdemokrati” – t o m fientligare attityd än ryssarnas! Hur pass fritt Nagys val var blev senare klart vid nyheten om att han och andra, däribland Pal Maléter, hade avrättats i Rumänien.

Proletariatet besegras

”Den borgerliga ordningens civilisation och rättvisa framstår förvisso i ett spöklikt ljus varje gång denna ordnings slavar och arbetsträlare revolterar mot sina herrar. Då avslöjar sig denna civilisation och rättvisa som ohämmat barbari och laglös hämndtörst ... En storslagen civilisation, förvisso, vars stora problem är hur den skall bli av med alla de likhögar den åstadkom efter det slaget var vunnet!” K. Marx, *Inbördeskriget i Frankrike* (1871).

Den 2 december 1956 meddelade *The Observer*: ”... (den ungerska) regeringens plan att leda in arbetarråden i ofarliga kanaler genom att göra dem till ’legala’ organ för ekonomiskt självstyre, ungefär efter den jugoslaviska modellen, men att förneka dem rätten att framföra politiska krav eller utge en tidning har bara lett till fortsatt dödläge i Budapest. ”

De ryckiga förhandlingarna mellan Kadar-regeringens funktionärer och arbetarrådens representanter fick så ett hastigt slut. Två framträdande medlemmar av Centrala Arbetarrådet inbjöds till ett sammanträde med Kadar och hans närmaste män i regeringsbyggnaden. Arbetarrepresentanterna var den 24-årige ordföranden Sandor Racs – finmekaniker i Belajanis Elektriska Verkstäder i södra Buda och före 23 oktober medlem av kommunistpartiet – och sekreteraren, Sandor Bali, en arbetare från samma fabrik. När de anlände till regeringsbyggnaden arresterades de. Alla arbetarna på Belajanisfabriken inledde genast en sittstrejk. De klargjorde att de inte tänkte återuppta arbetet förrän deras kamrater frigavs. Det var naturligtvis en ”inofficiell” strejk. (89) Fabriken besattes av hundratals beväpnade poliser och nationalgardister. Trots detta varade sittstrejken i tre dagar och under denna tid utfördes inget arbete. Under trycket från hot om repressalier tvingades arbetarna slutligen att återuppta arbetet. Poliser och nationalgardister posterades överallt i fabriken. Närhelst arbetare samlades för att prata, skingrades de ögonblickligen. Ändå kunde arbetarna inte kuvas – de inledde en ”maskningsaktion”. Detta, tillsammans med en oplanerad taktik med dåligt utfört enskilt arbete, minskade produktionen till 8% av det normala. Kadars beskrivning av dessa arbetare var densamma som alla direktörer, politiker och fackföreningsledare i hela världen gör – arbetarna var ”får”, ledda av ”subversiva element”, ”agitatorer”, ”oansvariga, själviska demagoger”, ”kapitalismens spioner och agenter”. (I väst byts ”kapitalism” ut mot ”kommunism”.)

Allt var nu klart för en attack i stor skala mot arbetarråden. Många framträdande kommittémedlemmar arresterades och fängslades. Denna taktik med selektiva arresteringar tillämpades också mot många militanta studentgrupper. Men en reserv av anhängare stod redo att fylla ut

tomrummet. När myndigheterna insåg detta, vidtogs omfattande arresteringar av vanliga arbetarrådsmedlemmar.

En form av passivt motstånd från massorna, liknande det som förut beskrivits, uppstod då. Det pågick i flera månader. Jag tror att detta skede, som börjar i december 1956, bäst kan åskådliggöras i krönikeform:

2 december 1956 -

Exemplar av *Népszabadság* (kommunistpartitidning) bränns på gatorna av folkmassor, som senare skingrades av ryska trupper.

4 december 1956 -

En demonstration med 30.000 kvinnor i Budapest. Många bar nationalfärgerna rött, vitt och grönt (den enda symbol de kände till för sin kamp för frihet). De samlades vid den okände soldatens grav på Hjältarnas plats. Ryska trupper sköt över massans huvuden. En kvinna träffades av en kula.

5 december 1956 -

Demonstrationer omfattande många tusentals personer i alla delar av landet, däribland flera i Budapest. Ännu en stor kvinnodemonstration i Budapest tågade i riktning mot Petöfi-statyn, ropande ”Ryssar åk hem!”, ”Vi vill ha Nagy!”, ”Ut med de ryska stridsvagnarna!”. En del bar kransar och blommor till minnet av släktingar som dödats. De nådde inte fram till statyn, utan hejdades av ryska stridsvagnar och ryskt infanteri. *Nepakarat* (fackföreningstidning) beskriver revolutionen som ”en stor massrörelse”.

6 december 1956 -

Nepakarat förklarar: ”Det är inte underligt att massorna, som förnekades varje möjlighet att ge sin vilja till känna, slutligen grep till vapen för att visa vad de tänkte.” Flera fabriker omringas av ryska trupper och AVH. Hundratals fabriksarbetare i det ryktbara ”röda” Czepele slåss mot ryska trupper och AVH när de sistnämnda försöker ta sig in i en fabrik för att arrester tre medlemmar av ett arbetarråd. Ryska stridsvagnar öppnar eld mot obeväpnade demonstranter i Budapest: två dödas och flera såras.

Ordförandena i Ganz’ och MAVAG-fabrikernas arbetarråd arresteras.

Centrala Arbetarrådet (Budapest) proklamerar: ”regeringen bygger inte sin makt på arbetarråden trots kamrat Kadars löften ... Medlemmar av arbetarråd arresteras ... förs från sina hem på natten utan undersökning eller förhör ... fredliga arbetarrådsmöten avbryts eller förhindras att hållas av väpnade styrkor”. Rådet kräver ett svar på denna proklamation innan kl 20.00 den 7 december.

7 december 1956-

Demonstranter (arbetare, studenter och många kvinnor) beskjuts i industristäderna Pecs, Békéscsába och Tatabánya. Omfattande arresteringar av vanliga arbetarrådsmedlemmar.

Inget svar på Centrala Arbetarrådets proklamation.

8 december 1956 -

10.000 människor demonstrerar mot arresterandet av två medlemmar av arbetarrådet i gruvstaden Salgatarjan: 80 förluster i döda och sårade. (Kol- och urangruvearbetarna utmärkte sig genom sitt passiva motstånd. Produktionen gick ner till hälften av vad den varit innan revolutionen. Många gruvschakt lades under vatten.)

Fler sammanstötningar mellan arbetare och AVH i Czepeľ – det kommunistiska partiets s k ”starka fäste” – p g a ytterligare arresteringar av arbetare.

Strejker (inofficiella) rapporteras från alla delar av landet. Den första resolutionen antagen av Kadar ”socialistiska arbetarparti” förklarar att arbetarråden ”skall övertas och rensas från odugliga demagoger”.

Ännu inget svar på proklamationen från Centrala Arbetarrådet i Budapest.

9 december 1956-

Arbetar- och studentdemonstrationerna i Budapest blir allt fler. Centrala Arbetarrådet utlyser en 48 timmars generalstrejk med början den 11 december ”... i protest mot förtrycket av arbetare och deras fritt valda delegater”.

Undantagstillstånd införs.

Kadar-regeringen upplöser alla regionala och centrala arbetarråd – men tillägger att den inte kommer att upplösa råden i fabriker och gruvorna.

11 december 1956-

I staden Eger tvingar demonstranter fram frigivning av fängslade medlemmar av arbetarråden.

Ordföranden i Centrala Arbetarrådet (Budapest), Sandor Racs, och sekreteraren, Sandor Bali, arresteras. För att visa Kadar och ryssarna vilket stöd arbetarråden ännu åtnjuter bland arbetare över hela landet inleds den stora, historiska 48-timmars generalstrejken. Anslutningen är nära nog hundra procentig.

12 december 1956-

I Eger beskjuter polisen en stor grupp demonstranter – två arbetare dödas, några såras. Handgranater kastas då av demonstranterna, som, tillfälligt, ockuperade en liten byggnad där en tryckpress fanns tillgänglig. Revolutionära flygblad och affischer trycks och sprids. *Népszabadság* säger i en kommentar till 48-timmarsstrejken: ”En strejk vars like aldrig tidigare skådats i den ungerska arbetarrörelsens historia...”, men hävdar att den är ett resultat av ”kontrarevolutionärernas” hotelser. I Budapest stängs hela eltilförseln av. Detta hade inte hänt ens under de strider som nyligen rasat. Järnvägarna och andra transportmedel förlamas över hela landet. Produktionen i fabriker avstannar. Ett stort antal ryska stridsvagnar sätts in på huvudstadens gator. Kadar-regeringen ger fullmakt åt krigsdomstolar att automatiskt avkunna dödsdomar över personer som befunnits ”skyldiga”. I Kutfej döms en 23-årig arbetare till 10 års fängelse för att han haft en revolver och ammunition i hemmet. Omfattande husundersökningar efter vapen fortsätter – ofta genomförda av ryska trupper.

13 december 1956 -

”Folk i Budapest skrattar idag.” – Sam Russell, *Daily Worker*.

14 december 1956 -

Tvådygnsstrejken, som visat sin styrka, upphör. Regeringen påminner folket om att alla demonstrationer och möten är ”officiellt” förbjudna. *Pravda* förklarar att revolutionsförsöket i Ungern var ”en fascistisk kupp ... (i vilken) ... de internationella imperialistiska krafterna, ledda av vissa USA-kretsar, spelade de viktigaste och avgörande rollerna”.

15 december 1956 -

Dödsstraff för dem som strejkar återinförs. János Soltész ställs inför krigsrätt i Miskolc, anklagad för att ha gömt vapen, och avrättas omedelbart efter rättegången. Detta är den första kända avrättningen för en sådan förseelse. Jozsef Dudas, omtyckt ordförande i Budapests

Revolutionskommitté, avrättas. Gyula Hay och många andra författare och intellektuella arresteras.

Fackföreningarna ”omorganiserar” på nytt och en ”pålitlig” ledning installeras. Skenheligt nog behålls namnet ”Fria Fackföreningarnas Landsråd”. (Se Appendix III, 26 februari 1957.)

17 december 1956 -

Gruvarbetare uppställer villkor för Kadar angående återupptagande av normalt arbetet. Bland villkoren återfinns: bildandet av egna självständiga kommittéer, vilka skall representera arbetarna i förhandlingarna med ledningen; tillbakadragande av alla ryska trupper; Nagy som statsminister. En talesman tillade: ”Om regeringen inte godtar dessa villkor kommer inget arbete att utföras i gruvorna även om vi gruvarbetare måste börja tigga eller emigrera från vårt fosterland.” (*The Times*, 17 december 1956).

Det rapporterades att en tredjedel av arbetsstyrkan vid urangruvorna i Pécs hade gett sig av. Ytterligare en tredjedel hade sagts upp p g a elkraftsbrist.

20 december 1956 -

Polisen får fullmakter att hålla personer de misstänker ”hotar den allmänna säkerheten och produktionen” inspärrade i sex månader utan rättegång.

25 december 1956 -

Rapporter om många avrättningar. Strejkande plockas ut och offras för att avskräcka andra. Strejker varar inte länge under sådana terrorförhållanden.

26 december 1956 -

Gyorgy Marosán, socialdemokrat och minister i Kadars regering, (90) förklarar att regeringen om nödvändigt kommer att avrätta 10.000 människor för att visa att *den* och inte arbetarråden är den verkliga regeringen.

29 december 1956 -

Uttalande från Ungerska Författarförbundet: ”Vi måste med sorgsna hjärtan förklara att Sovjetregeringen gjorde ett historiskt misstag när den kväste revolutionen i blod. Vi förespar att den tid skall komma då denna stora makt kommer att ångra sitt misstag. Vi varnar alla för det felaktiga bedömandet, att revolutionen i Ungern skulle ha tillintetgjort socialismens verk om inte Sovjet ingripit med vapenmakt. Vi vet att detta inte är sant.” (91) (*The Observer*, 30 december 1956.)

De här antecknade händelserna i december 1956 är bara några av dem som vi kunnat kontrollera. Under hela månaden förekom rapporter om väpnat motstånd från gerillaförband, framförallt i Borsodregionen (Ungerns största industriområde), Veszprom, Miskolc, Szambathely, Vác, Kunszentmarton, t o m bland själva Budas kullar. Dessutom förekom nästan dagligen rapporter om arbetare, studenter och intellektuella som arresterats, ställts inför rätta, dömts och avrättats. Detta meddelades ofta av Budapest-radion i avskräckande syfte.

Krönikan över 1957 (se appendix III) visar att det öppna motståndet avtog efterhand. Inte desto mindre fortsatte strejker och demonstrationer under både 1958 och 1959.

Mellan december 1956 och december 1957 skärptes den byråkratiska kontrollen i allt snabbare takt. Särskilt betydande under denna period var partiledarnas systematiska krossande av arbetarråden. Först skedde selektiva arresteringar av framträdande rådsmedlemmar. Sedan arresterades många vanliga medlemmar. Därefter, den 9 december 1956, förklarade Kadar-regeringen att alla regionala och centrala arbetarråd upplöstes även om de i enskilda fabriker och gruvor tilläts finnas kvar ännu en tid.

De avskräckande exemplen gjorde verkan. I början på januari 1957 började de rådsmedlemmar som ännu inte arresterats att avsäga sig sina uppdrag. I mitten på året hade rådets syfte fullständigt omintetgjorts. Arbetarnas egna delegater hade avsatts och ersatts av regeringsmarionetter. I september 1957 meddelade Antal Apró, ställföreträdande statsminister, att de återstående arbetarråden skulle ersättas av verkstadsråd, ”under fackföreningarnas ledning” (vilken förtroendemans som helst vet vad det vill säga!).

I början på november angreps arbetarråden av inrikesministern Ferenc Münnich, som förklarade att de ”leddes av element som inte hörde hemma bland arbetarklassen” och att det var ”nödvändigt att snarast ersätta hela denna uppsättning med nya organisationer”.

Den 17 november 1957 tillkännagavs det officiellt, att alla återstående arbetarråd omedelbart skulle avskaffas. Själva benämningen ”arbetarråd” gjorde nu regimen både generad och ursinnig. Byråkratin försökte det omöjliga: att ur de ungerska massornas minne och ur själva historien utplåna den stora, positiva erfarenheten av arbetarklassens självförvaltning.

Fascistisk kontrarevolution?

”Vid alla sina blodiga segrar över de självupppoffrande förkämparna för ett nytt och bättre samhälle dränker denna skändliga civilisation, som bygger på förslavandet av arbetet, offrens stönande i ett vilt vrål av förtal och smädelser, som vidarebefordras världen över.” K. Marx, *Inbördeskriget i Frankrike* (1871).

Trots allt detta finns det än idag kommunistpartimedlemmar som fortfarande tror på sina ledares propaganda om att ryska trupper förhindrade en fascistisk kontrarevolution i Ungern. Låt oss en gång för alla göra slut på denna lögn.

Den 10 november 1956 skrev det brittiska kommunistpartiets ”teoretiker”, Palme Dutt, i *Daily Worker*: ”Det striden gäller i Ungern är tolv års socialistiska framsteg eller en återgång till kapitalism, godsägarvälde och Horthy-fascism, vilket klargjorts för alla genom kardinal Mindszents radiotal.” Detta låter som en fruktansvärd anklagelse mot den ryska formen av kommunism! Menar Palme Dutt verkligen att stora delar av den ungerska arbetarklassen faktiskt föredrog kapitalism? Detta är naturligtvis inte sant.

I vår redogörelse för den ungerska revolutionen har vi inte nämnt frigivandet av kardinal Mindszenty (den 30 oktober) och inte heller hans radiotal (den 3 november), vilket Palme Dutt hänvisar till. Vi förbigick det med avsikt, men har inte ”glömt bort det”. Mindszents radiotal var inte något viktigt inslag i revolutionen. Det framstår bara som viktigt vid betraktande av de ”ursäkter” som Kremles apologeter gav för massakern den 4 november.

Det är onödigt att citera hela Mindszents tal. Palme Dutt och andra stalinistiska propagandister baserade sitt påstående om ”återgång till fascismen” på fiktionen att Mindszenty manade till återlämnande av den katolska kyrkans konfiskerade egendom. Kardinalens fraser överflödade av tvetydighet, men ingen kan tolkas på detta sätt – inte ens när han sade att han ville ha ”ett klasslöst samhälle grundat på lagligt och demokratiskt styre samt på privat äganderätt, korrekt reglerad av samhällets och rättvisans intressen”. För denna mening kan kanske Mindszenty stämplas som Guds egen socialdemokratiska förvirringspredikant, men aldrig som ”fascist”.

Reaktionärer av konservativt eller t o m fascistiskt slag deltog otvivelaktigt i revolutionen. De skulle utan tvekan till fullo utnyttjat ett nytt, fritt samhälle för att sprida sina åsikter. Men sådana åsikter skulle erhållit ett obetydligt stöd. Dessa personer startade sannerligen inte revolutionen och de hade heller inte något som helst inflytande på dess utveckling. Kommunistiska propagandister i hela världen skrapade soptunnorna och sökte noga igenom rapporterna från tidningskorrespondenterna, speciellt högertidningarnas, för att hitta någon

smula information som de skulle kunna använda för att styrka sitt påstående. Mindszenty radiotal, som ju hölls dagen före den andra ryska attacken, var det bästa de kunde gräva fram.

Men även här var de tvungna att förvränga vad Mindszenty hade sagt. De var också tvungna att iakttä en talande tystnad när Mindszenty, den 5 november, måste söka sin tillflykt på den amerikanska ambassaden. Vad i all världen – fanns det inga ungerska ”kontrarevolutionärer” som kunde ha gett den ärade prästen skydd? Så förhöll det sig alltså med hans inflytande över de revolterande ungerska massorna. På det hela taget stödde Mindszenty Nagy. Men Nagy utövade ingen kontroll – det gjorde däremot massorna. Arbetarna ville inte lyssna på Nagy. Varför skulle de lyssna på Mindszenty?

Om den ungerska revolutionen i oktober-december 1956 var ett verk av ”reaktionära, fascistiska, kontrarevolutionära krafter” var fanns då byråkratins högt prisade ”effektivitet”? Vad sysslade den ungerska statens säkerhetsstyrkor (AVH) med under förberedelserna för upproret? Hur kom det sig att aldrig ett ljud om planerna för revolten nådde hemliga polisens stora flaxande öron? I en stat där det fanns en dossier över varje person över sex år var den slags organisation som är nödvändig för en fascistisk, eller helt enkelt en kapitalistinspirerad, revolt en omöjlighet. Det kan tyckas paradoxalt, men ungrarnas styrka under revolutionen var deras avsaknad av en centraliserad och byråkratisk ”revolutionär” organisation – dvs en organisation liknande deras härskares.

Vilka yrkesrevolutionärer skulle ha ödslat bort värdefull tid med att dra ner den massiva Stalin-statyn, med att bränna böcker och tidningar i de ryska ”Horizont”-bokhandlarna, med de ändlösa diskussioner som pågick i råden, kommittéerna och t o m på gatorna?

Men, å andra sidan, vilka yrkesrevolutionärer skulle ha varit i stånd att ur den ungerska arbetarklassen locka fram den djupa initiativkraft, det starka motstånd och den stora självuppoftning, som den visade för en sak som den kände var just deras egen?

Stalinisterna vidhåller fortfarande att revolutionärerna inte fick sina vapen från fabrikena eller från soldater i den ungerska armén. Hela deras propaganda vid denna tid framhöll att vapen smugglades till folket över den österrikiska gränsen. Hur kunde gränsvakterna (en del av byråkratins mest trogna tjänare, AVH) vara så slappa i utförandet av sina ”plikter” att de lät hundratusentals gevär, kulsprutor, granater – för att inte nämna hundratusen ton ammunition – obemärkt passera den elektriska taggtråden (91a) och därifrån ostört föras vidare till vissa i förväg bestämda distributionsställen? Det behövs knappast sägas något mer beträffande anklagelsen för ”fascistisk kontrarevolution”.

Men det fanns andra, mindre inslag som, enligt vad stalinisterna vill göra gällande, var ”reaktionära”: kravet på parlamentariska val, illusionerna rörande FN, övergivandet av tilltalsordet ”kamrat” och användandet av ordet ”vän” samt avlägsnandet av det kommunistiska partiemblemet från den ungerska flaggan.

Vi har redan kommenterat några av dessa punkter. De första två kraven uppstod som följd av tio års stalinistiskt styre. Inte endast högerpartierna undertrycktes, utan dessutom alla politiska riktningar och idéer bland själva arbetarklassen. I jämförelse med de förhållanden som rådde i det av Ryssland dominerade Ungern så framstod många av de politiska institutionerna i väst som demokratiska dygdemönster. Även inom partiets led ströps all opposition. Avfällingar från partilinjen tog säkerhetspolisen hand om.

Här är inte rätt plats att göra en detaljerad analys av fascismen. Det räcker med att påpeka att fascismen inte hade en chans att göra sig gällande bland så politiskt medvetna arbetare som de ungerska visade sig vara i oktober-november 1956. De sociala och ekonomiska villkor som är nödvändiga för att fascistiska tendenser skall vinna spridning uppstår dessutom helt enkelt inte under de förhållanden som råder under en totalt byråkratisk kapitalism. Detta till trots

formulerade partipropagandisterna en ny lärosats efter det att Kadar hade återvänt från Moskva i mars 1957. De förklarade att ”om proletarietets diktatur störts kan den inte efterträdas av någon annan form av regim än fascistisk kontrarevolution”. Precis som inom katolska kyrkan förkunnas de saker som ledarna vill få massorna att godta, men som de inte på ett logiskt sätt kan övertyga dem om, som lärosatser. Alltnog, innan revolutionen var det heller *inte* proletariet som befallde, utan det befalldes *över*. Och det var mot detta som proletariet reste sig. Kadar själv medgav detta helt öppet när han förklarade: ”regimen är medveten om att folket inte alltid vet vad som är bra för dem. Det är därför ledningens plikt att handla, inte i enlighet med folkets *vilja*, utan i enlighet med vad ledningen vet är bäst för folkets *intressen*”. (92)

På ryska kommunistpartiets tionde kongress 1921, medan Kronstadts arbetare och matroser skoningslöst slogs ned, hade Trotskij varit den förste att klart ge uttryck åt samma ids. I sitt fördömande av Arbetaroppositionen inom sitt eget parti förklarade han: ”Arbetaroppositionen har proklamerat farliga slagord. Den har gjort demokratiska principer till en fetisch. Den sätter arbetarnas rätt att välja representanter högre än partiet, som om partiet inte hade rätt att utöva sin diktatur också när denna diktatur tillfälligt kolliderar med arbetardemokratins skiftande stämningar”. Trotskij talade om ”partiets revolutionära och historiska förstfödsrätt”. ”Partiet är förpliktat att upprätthålla sin diktatur ... oberoende av temporär vacklan till och med inom arbetarklassen ... Diktaturen grundar sig inte vid varje tidpunkt på arbetardemokratins formella principer ... ”

Över sjuttio år tidigare hade Marx talat om att arbetarklassens frigörelse måste vara dess eget verk. 1921 och 1956 skred bolsjevismen respektive stalinismen till verket för att visa att han hade haft fel. Partiledarna, och inte massorna, förkroppsligade nu det sociala framåt-skridandet. Om nödvändigt skulle ”arbetarklassens temporära vacklan” korrigeras med partikulor!

Varför?

”Sålunda har ... bevisats, att alla politiska strider är klasstrider och att klassernas alla frigörelsestrider, trots sin oundvikligen politiska form ... sist och slutligen rör sig om *ekonomisk* frigörelse..” F. Engels, *Ludwig Feuerbach och den klassiska tyska filosofins slut* (1888).

”Terror innebär oftast onödig grymhet, som skrämde människor begår för att lugna sig själva.” F. Engels, *Letter to Marx* (4 september 1870).

Man vet ännu inte säkert hur många människor som dödades under den ungerska revolutionen. Beräkningar varierar från 20.000 till 50.000 ungrare och från 3.500 till 7.000 ryssar. Antalet sårade var betydligt högre. Efter november 1956 avrättades flera tusen. Antalet fängslade uppgår till tiotusentals – de flesta av de politiska fångar som befriades under revolutionen blev senare åter gripna och på nytt satta i fängelse.

En del människor har sedan länge varit medvetna om den ryska regimens verkliga karaktär och om den kontrarevolutionära roll som dess agenter (de stalinistiska partierna) spelat i arbetarklassens strider under de föregående trettio åren. En del minns på vilket skoningslöst sätt partiet krossade all arbetarklassopposition inom SSSR och det lidande det tillfogade hela folkgrupper, som tvångsförflyttades vid tiden för kollektiviseringarna. (93) Det verkade ändå otroligt att den ryska byråkratin, inför alla länders arbetares och kommunisters chockade åsyn, skulle ta på sig ansvaret för att med tusentals stridsvagnar krossa ett uppror som fått stöd av alla grupper ur den ungerska befolkningen, framförallt ungdomen och arbetarklassen.

Chrusjtjov, Mikojan, Bulganin – alla hade de förklarat Stalin skyldig till varenda missgärning i det förflutna. De hade påstått sig vara vanmäktiga åskådare till en terror de avskydde. Under

de senast föregående månaderna hade de flackat runt världens huvudstäder och framställt sig själva som ”hyggliga karlar”. Men de var skyldiga till ett brott som kunde mäta sig med vilket som helst av Stalins tidigare illdåd.

Varför beslöt Kreml att krossa Ungern?

Vi har granskat den ”officiella” ursäkten: Nagy hade inte makt att stoppa en fascistisk kontra-revolution. Nagy var sannerligen maktlös. Men den makt han saknade var makten att hålla arbetarna under kontroll! Om ryssarna skulle medgett detta skulle de samtidigt medgett att deras kommunism misslyckats. Det var därför Mao Tse-Tung, Tito, Gomulka, ja hela den kommunistiska hierarkin överallt i världen, vilka andra olikheter de än uppvisade, (94) gav Kremels linje sitt stöd. Den ryska byråkratin kunde kompromissa med Tildy, Kovacs, t o m Mindszenty, och deras likar. Den kunde fortfarande regera genom att göra eftergifter. Detta hade i själva verket redan skett, inte bara i Ungern utan i alla de så kallade ”folkdemokratierna”. MEN DET FANNS INGEN SOM HELST GRUND FÖR KOMPROMISS MED DE AUTONOMA ORGANISATIONER SOM SKAPATS AV EN ARBETARKLASS I VAPEN (RÅDEN). DERAS SEGER SKULLE HA BETYTT ETT TOTALT NEDERLAG FÖR BYRÅKRATIN!

Några har menat, att Ryssland inte hade något annat alternativ än att behålla greppet om Ungern; ett tillbakadragande skulle ha inneburit att Ungern lämnats sårbart för väst. Militärt sett är detta argument felaktigt. Polen och Östtyskland var viktiga, däremot inte Ungern och Rumänien. Det hävdas, att Chrusjtjov själv hade övervägt ett tillbakadragande från Ungern. Han ansåg att detta skulle ha inneburit en enorm prestigevinst. Men detta var *innan* revolutionen.

Andra har menat, att Edens barbariska attack mot Egypten (1 november 1956) i högsta grad påverkade Kremels beslut att börja det andra anfallet mot ungrarna (4 november). P g a Suez-äventyret kunde USA-propagandisterna inte till fullo utnyttja den ungerska tragedin. Men även om detta sammanträffande var högst lämpligt för Kreml är det likafullt inte sant att detta i någon avgörande grad påverkade Kremels beslut. Sammandragningen av ryska trupper i nordöstra Ungern hade pågått i flera dagar innan Eden tillkännagav sitt ultimatum för Egypten.

Mellan den 23 oktober och 4 november hade Ungerns arbetande folk spontant organiserat sin egen makt genom sina råd. De gav omedelbart dessa råd största möjliga omfattning. Dessa autonoma grupper hade utomordentligt snabbt bildat en militär styrka som var i stånd att tillfälligt neutralisera den ryska armén och AVH, om inte rentav tvinga dem till reträtt. Deras krav hade resulterat i en radikal förändring av arbetarnas ställning inom industrin. De hade angripit utsugningen vid själva dess rötter. Den allmänna ordningen, *deras* ordning, hade upprätthållits. Livsmedelsdistributionen, bränsle- och medicinförsörjningen hade fungerat utmärkt. T o m en reporter från *The Observer* upptäckte detta: ”En fantastisk sida av saken är att, fastän generalstrejken pågår och det inte finns någon centralt organiserad industri, arbetarna icke desto mindre har åtagit sig ansvaret för upprätthållandet av nödvändiga tjänster, för syften som de själva bestämmer om och verkställer. Arbetarråden i industridistriktet har tagit hand om distributionen av nödvändiga varor och livsmedel till befolkningen så att den skall kunna klara livhanken. Kolgruvearbetarna tilldelar dagligen kraftstationerna precis såpass mycket kol som är tillräckligt för att hålla dessa igång för att de skall kunna försörja sjukhusen i Budapest och andra stora städer. Järnvägsarbetarna ser till att tåg går till avsedda bestämmelseorter för avsedda syften...” (25 november 1956).

Det nätverk av arbetar- och bonderåd som uppstod spontant var den ungerska revolutionens största enskilda framgång. Detta var dess stora historiska betydelse. Detta har odödliggjort det ungerska folket. I slutet på oktober var arbetarrådets styre praktiskt taget ett faktum. Detta är

den enkla men ändå mäktiga sanning som undgick så många vid denna tid – och som gjort det allt sedan dess.

När Kreml-ledarna beslöt sig för att krossa detta lilla land var deras logik kylig, fast och obarmhärtig. De kunde inte tolerera att på sin tröskel ha ett land i vilket vanliga människor för första gången i historien skötte sina egna angelägenheter och dessutom med jättekliv gick framåt mot äkta jämlikhet. Det kunde inte tolereras p g a det föredöme det skulle utgöra för de andra förtryckta ”satellit”-folken, bland vilka missnöjet redan jäste. Att tillåta revolutionen att segra skulle ha inneburit att tillåta dess inflytande att sprida sig och övergå i handling bland Tjeckoslovakiens, Rumäniens och Jugoslaviens arbetarklass. Arbetarna i dessa länder var underkastade en liknande form av utsugning som den som ungrarna befriat sig från. Att tillåta att revolutionen utvecklades skulle ha inneburit att sätta väldig fart på rörelsen i Polen, vilken under en månads tid utverkat eftergift på eftergift från den polska byråkratin liksom från Kreml.

Revolutionen i Ungern kunde slutligen inte tolereras p g a det exempel den kunde ha föregått med för det stora underkuvade folket på den nordöstra sidan om gränsen – i själva Sovjetunionen. Att ryska soldater överlämnade vapen till ungerska revolutionärer (och, i en del fall, rent av anslöt sig till dem) måste ha gett Chrusjtjov och hans anhang kalla kårar utefter ryggraden. Om Röda Armé-förband visade sig vara så opålitliga när det gällde att slå ner en ”utländsk” resning, hur skulle då armén reagera inför en liknande resning i själva Ryssland? Det var sådant stoff mardrömmarna bestod av!

Den ungerska revolutionens betydelse

”Arbetarnas frigörelse innefattar den allmänt mänskliga frigörelsen och den gör det därför att hela den mänskliga träldomen involveras i arbetarens förhållande till produktionen och att alla slag av träldom bara är modifikationer och konsekvenser av detta förhållande.” K. Marx, *De ekonomisk-filosofiska manuskripten* (1844).

När ungrarna slutligen krossats började västs krokodil att fälla sina tårar. Men den hånlog medan den grät.

Vi har redan sett hur de ”politiska” kommentarerna i väst var inriktade på revolutionens nationalistiska aspekter, hur triviala dessa än var. Varför var politikerna i väst så selektiva i sitt stöd och så sparsamma med sina lovord åt Ungerns oktoberrevolution? I grunden därför att de motsatte sig både dess medel och mål.

”Den allmänna uppfattningen bland USA:s statsfunktionärer var att ‘evolution’ i riktning mot frihet i Östeuropa skulle vara bättre för alla berörda än ‘revolution’, även om ingen sade detta offentligt”, skrev *New York Times* (27 oktober 1955). Och vad målen beträffar: kan någon föreställa sig att Förenta staternas president, Representanthuset, den lojala oppositionen, Landsorganisationens generalsekreterare eller Hennes Majestäts fackföreningsledning skulle stödja den ungerska revolutionens fundamentala sociala, ekonomiska och politiska mål? Vilken kapitalistisk regering skulle i själva verket kunna stödja ett folk som krävde ”arbetarförvaltning av industrin” och som redan börjat fullborda detta i allt större skala? Sådana regeringar kan igångsätta krig för att skydda sina egna klassintressen. Man kan inte tänka sig att de skulle sätta igång krig för att skydda en revolution som visade alla tecken på att göra både dem och deras byråkratiska motsvarigheter i öst överflödiga. För, som Peter Fryer skrev, den ungerska revolutionen visade ”förmågan hos vanliga arbetande män och kvinnor att ta hand om sina egna angelägenheter och sköta dem utan någon speciell funktionärskast”. (95)

Naiva observatörer kunde inte förstå varför väst, efter att ha "försummat" att ta ett militärt initiativ beträffande Ungern, åtminstone inte gjorde någon politisk gest. Upprörda grymtningar hördes av från västs sida – i FN och på andra håll. Men ett effektivt politiskt initiativ skulle ha inneburit att stödja, klargöra och sprida de ungerska arbetarnas viktigaste krav, dessa som var revolutionens drivfjäder, speciellt då det krav utan vilket det överhuvudtaget inte skulle kunnat ha varit fråga om någon folkets revolution: *arbetarmakt* – en fullständig förändring av produktionsförhållandena.

"Produktionsförhållandena (chef – arbetare; ledare – ledda; ordergivare – ordermottagare) förblir klasstrukturens grund i varje samhälle. I alla världens länder är dessa förhållanden kapitalistiska förhållanden därför att de är baserade på lönearbete." (96) Den ungerska arbetarklassen försökte överskrida klassamhället genom att angripa samhällssystemets själva rötter.

Vissa väst-observatörer betraktade de ungerska arbetarnas metoder som "kaotiska". De beklagade deras "brist på organisation". Men de ungerska arbetarna hade instinktivt fattat, om än kanske inte klart tillkännagivit, att de måste bryta fullständigt med de traditionella organisationsformer som i årtal hållit både dem och arbetarklassen i väst fångna. Detta var deras styrka. De såg att det innebar att bryta med just de institutioner som de själva en gång skapat för sin frigörelse, men som senare kommit att fjättra dem. Nya kamporgan skapades: arbetarråden, som embryonalt förkroppsligade det nya samhälle de sökte uppnå. Det är knappast att vänta att västs "observatörer" skulle inse allt detta eller föra vidare detta tema!

Västeuropas arbetarklass ruskades visserligen om av sina ungerska kamraters kamp, men förblev passiv. Ändå var det bara den som hade makt att rädda revolutionen. Den stod och såg på därför att den var (och fortfarande är) under det ideologiska inflytandet från "sina" organisationers "ledning". Dessa organisationers urartning beror inte på "dåliga ledare" som "förräder". "Problemet har mycket djupare rötter ... Arbetarklassens politiska och fackliga organisationer har i ökad grad antagit målen, medlen, filosofierna och organisationsmönstren från just det samhälle de försökte avskaffa. Det har inom deras led uppstått en allt större uppdelning mellan ledare och ledda, mellan de som ger order och de som utför dem. Detta har kulminerat i framträdandet av en arbetarklassbyråkrati, som vare sig kan avsättas eller kontrolleras. Denna byråkrati har egna strävanden som den söker fullfölja." (97) När väl detta förstås och handlas i enlighet med kommer byråkratins dagar att vara räknade.

Med organiseringen av sina arbetarråd och med omorganiseringen av sina fackföreningar visade ungrarna att de var medvetna om det faktum att "den revolutionära organisationen inte kan bekämpa den byråkratiska tendensen om den inte själv verkar i enlighet med den proletära demokratins principer och på ett medvetet anti-byråkratiskt sätt." (98) De otaliga råd som uppstod över hela landet hade största möjliga autonomi. Så vitt vi kunnat upptäcka så fanns det ingen som någonsin ifrågasatte principen om att delegater som valts till centralråden ständigt skulle vara återkallbara. Denna princip blev en omedelbar realitet, vilken automatiskt godtogs och handlades i enlighet med.

Massakern på det ungerska folket, krossandet av de organisationer det byggt upp under sin korta period av frihet och återinrättandet av en total byråkratisk kontroll över alla sidor av dess dagliga liv markerade slutet på en epok: den epok då den ryska byråkratin – trots Stalin – delvis lyckats framställa sig som socialismens försvarare och arbetarklassens förkämpe. Nu skulle det aldrig kunna bli det samma igen!

Den ungerska revolutionen i oktober 1956 skrev sitt budskap i blodet från tusentals vanliga arbetare, speciellt ungdomar. Budskapet är att idag står klasskampen i världen inte mellan öst och väst, mellan regeringspartier och oppositionspartier eller mellan arbetsköpare och fackföreningsledare. Vad det gäller är istället arbetarklassens kamp för sin egen frigörelse.

Det är fråga om arbetarklassens kamp mot alla byråkratiska regimer, institutioner och ideologier, vilka i både öst och väst spärrar arbetarklassens väg till friheten.

Vad vi än föredrar att kalla det nya samhälle vi eftersträvar – det klasslösa samhälle där alla människor är verkligt fria att utvecklas till fullo och att förvalta alla aspekter av sina liv så kommer dess upprättande att vara beroende av en rad grundvillkor. Det kommer att vara beroende av en annan och fullständigt ny attityd beträffande ”ledning” än den som idag är förhärskande bland ”vänsterns” traditionella organisationer. Det kommer att vara beroende av en förståelse av att revolutionens mål inte bara är en förändring av den formella äganderätten utan avskaffandet av alla speciella samhällsskikt som utifrån leder andras verksamhet. Det kommer slutligen att vara beroende av de arbetande människornas insikt om sin förmåga att förvalta samhället och den trängande nödvändigheten av att de gör detta. Utan detta kan det inte ske någon utveckling mot en lösning av de gigantiska problem mänskligheten står inför, då inte minst huruvida morgondagen överhuvudtaget skall gry eller om vi alla i vilket ögonblick som helst skall gå under i en kärnvapenbrand.

Framstående intellektuella har skrivit lärda böcker om världsproblemen i en tidsålder då livet på jorden kan utplånas genom ytterligt små minoriteters beslut och handlingar. På sin speciella samhällsställning har få av dessa intellektuella vågat tala ut och förkunna att lösningen på dessa problem innebär en genomgripande social revolution i vilken de arbetande människorna, den överväldigande majoriteten av mänskligheten, tar makten i egna händer och går vidare mot byggandet av ett samhälle där de är herrar över sina egna liv. De måste själva göra detta och kan inte överlämna denna uppgift till någon annan. Verklig frihet är beroende av i vilken utsträckning denna revolutionära uppgift både förstås och omsätts i handling.

Appendix I – Dokument

(1) Budapests Tekniska Högskolas 16 punkter.

Kopiera detta och sprid det bland de ungerska arbetarna:

Budapests studenter!

Följande resolution avfattades i Tekniska Högskolans aula den 22 oktober 1956, i gryningen av en ny era i den ungerska historien. Den är resultatet av en spontan rörelse bland flera tusen unga ungrare, vilka älskar sitt fosterland:

1. Vi kräver omedelbart tillbakadragande av alla sovjetiska trupper i överensstämmelse med fredsfördragets bestämmelser.
2. Vi kräver, att nya ledare inom det ungerska arbetarpartiet väljs på samtliga nivåer, nerifrån och upp, i hemliga val. Dessa ledare skall snarast möjligt sammankalla en partikongress och välja en ny centralkommitté.
3. Regeringen skall ombildas under kamrat Nagys ordförandeskap; alla brottsliga ledare från Stalin-Rákosi-eran skall omedelbart avsättas från sina poster.
4. Vi kräver en offentlig rättegång mot Mihály Farkas och dennes medbrottslingar. Mátyás Rákosi, som i första hand är ansvarig för den senaste periodens alla förbrytelser och för att ha fört landet till ruinens brant, skall återföras och ställas inför en folkdomstol.
5. Vi kräver allmänna val i hela landet med rösträtt för alla, hemligt valförfarande och med deltagande av flera partier i syfte att utse en ny nationalförsamling. Vi kräver strejkrätt åt arbetarna.

6. Vi kräver en omprövning och nyordning av de politiska, ekonomiska och kulturella förbindelserna mellan Ungern och Sovjet samt mellan Ungern och Jugoslavien på grundval av absolut likaberättigande och icke-inblandning i de enskilda staternas inre angelägenheter.
7. Vi kräver en reorganisering av hela det ekonomiska livet i Ungern med utnyttjande av experters hjälp. Hela vårt ekonomiska system, som är beroende av planekonomin, skall omprövas med hänsyn till de ungerska levnadsförhållandena och det ungerska folkets intressen.
8. Våra handelsavtal och de verkliga siffrorna rörande skadestånden, som aldrig kommer att kunna betalas, skall offentliggöras. Vi kräver öppna och ärliga informationer om uranfyndigheterna, deras utnyttjande och de ryska koncessionerna. Vi kräver att Ungern skall ha rätt att sälja sin uranmalm fritt på världsmarknaden i utbyte mot hårdvaluta.
9. Vi kräver en fullständig omvärdering av arbetsnormerna i industrin och en snabb och radikal löneutjämning i syfte att tillgodose arbetarnas och de intellektuellas krav. Vi kräver att minimilöner för arbetare fastställs.
10. Vi kräver att nya grundvalar utarbetas för leveranssystemet och att avkastningen används rationellt. Vi kräver likvärdig behandling för småbrukarna.
11. Vi kräver att oberoende domstolar gör en ny genomgång av samtliga processer rörande politiska och ekonomiska brott och att de oskyldiga frigges och får upprättelse. Vi kräver omedelbar frigivning av de krigsfångar och civila som deporterades till Sovjetunionen, inklusive de fångar som dömts utanför Ungerns gränser.
12. Vi kräver fullständig åsikts- och yttrandefrihet, frihet för press och radio och en ny daglig tidning, med stor upplaga, som organ för MEFESZ. Vi kräver att alla förefintliga hemliga kartotek skall offentliggöras och förstöras.
13. Vi kräver att Stalin-statyn – symbolen för det stalinistiska tyranniet och det politiska förtrycket – snarast möjligt flyttas bort och att det i dess ställe reses ett monument över frihetskämparna och martyrerna från 1848-49.
14. Vi kräver att det gamla ungerska Kossuthvapnet återinförs och ersätter det nuvarande riksvapnet, som det ungerska folket är främmande för. Vi kräver att den ungerska armén får nya uniformer som motsvarar våra nationella traditioner. Vi kräver att 15 mars blir arbetsfri nationell helgdag och att 6 oktober blir nationell minnesdag med ledighet i skolorna.
15. I förhållande till den polska nationella rörelsen förklarar ungdomen vid den tekniska högskolan i Budapest enhälligt sin fullständiga solidaritet med Polens och Warszawas arbetare och ungdom.
16. Tekniska högskolans studenter i Budapest kommer snarast möjligt att organisera lokalavdelningar av MEFESZ och har beslutat att sammankalla en ungdomskonferens till den 27:e i denna månad (lördag), vid vilken all ungdom i landet kommer att representeras genom delegater. Studenterna vid tekniska högskolan och flera andra högre läroanstalter kommer att kl 14.30 i morgon, den 23:e i denna månad, samlas på Gorki Fasor, framför Författarförbundets huvudkontor, varifrån man kommer att tåga till Bem-statyn på Pálffy (Bem Ur). Där kommer man att nedlägga kransar, som ett uttryck för sin sympati med den polska frihetsrörelsen. Fabriksarbetarna uppmanas att delta i denna procession.

(2) Petöfi-sällskapets resolution (22 oktober 1956)

1. I beaktande av den situation som uppstått i vårt land, föreslår vi att ett centralkommittémöte snarast möjligt sammankallas. Kamrat Imre Nagy skall medverka i förberedelserna för detta möte.
2. Vi anser det nödvändigt att partiet och regeringen offentlig- gör sakförhållandena beträffande landets ekonomiska situation, omprövar de vägledande principerna i vår andra femårsplan och utarbetar ett konkret, konstruktivt program, som motsvarar vårt lands villkor.
3. Centralkommittén och regeringen skall använda alla tillgängliga medel för att främja utvecklingen av en socialistisk demokrati i Ungern genom att utvidga folkfrontens roll, tillgodose arbetarnas berättigade politiska krav och införa självbestämmande för fabriker och arbetardemokrati.
4. För att skaffa parti- och statsledningen anseende, föreslår vi att kamrat Nagy och andra kamrater, som har kämpat för den socialistiska demokratin och de leninistiska principerna, tilldelas värdiga ledaruppgifter inom partiet och regeringen.
5. Vi föreslår att Mátyás Rákosi utesluts från partiets centralkommitté, från nationalförsamlingen och från presidiet. För att säkerställa lugnet i landet måste centralkommittén ta ställning mot de pågående försöken att återupprätta Stalin och Rákosi.
6. I enlighet med socialistisk rättsuppfattning, föreslår vi en offentlig process mot Mihály Farkas.
7. Vi föreslår en omprövning av de tidigare resolutionerna, som visat sig vara felaktiga och av sekteristisk karaktär, framförallt resolutionen från mars 1955, resolutionen om litteratur från december 1955 och resolutionen från 30 juni 1956, som behandlar Petöfi-sällskapet. Dessa resolutioner skall förklaras ogiltiga och centralkommittén skall därav dra de nödvändiga personliga slutsatserna.
8. Låt de högst känsliga frågorna rörande den ekonomiska jämvikten i våra handelsavtal med utlandet, liksom planerna för utnyttjandet av landets uranfyndigheter, ställas under offentlig debatt.
9. För att ytterligare stärka den sovjetisk-ungerska vänskapen måste vi utveckla än intimare förbindelser med SSSR:s parti, stat och befolkning på grundval av de leninistiska principerna om fullt likaberättigande.
10. Vi ber DISZ:s centralkommitté att vid sitt möte den 23 oktober uttala sin mening om dessa punkter och anta en resolution om demokratiseringen av den ungerska ungdomsrörelsen.

(3) Det ungerska författarförbundets resolution.

(Uppläst inför folkmassorna vid Bem-statyn 23 oktober 1956.)

Vi har kommit till en historisk vändpunkt. Vi kan inte bestå provet i denna revolutionära situation om inte hela Ungerns arbetande folk disciplinerat sluter upp kring oss. Partiets och statens ledare har hittills inte lyckats framlägga något aktionsprogram. De ansvariga för detta är de som, istället för att utvidga den socialistiska demokratin, envist eftersträvar att återupprätta Stalins och Rákosis terrorregim i Ungern. Vi ungerska författare har formulerat den ungerska nationens krav i följande sju punkter:

1. Vi önskar en oavhängig nationell politik, uppbyggd på socialismens grundval. Nära relationer till andra länder, och i första hand till SSSR och folkdemokratierna, skall regleras på basis av principen om likaberättigande. Vi önskar en revision av fördragen och handelsavtalen med utlandet i likaberättigandets anda (99).

2. Den nationella omyndighetspolitik som stör vänskapen mellan folken måste upphöra. Vi önskar bibehålla en sann och uppriktig vänskap med våra bundsförvanter – SSSR och folkdemokratierna. Detta kan bara förverkligas på basis av leninistiska principer.
3. Landets ekonomiska läge måste redovisas öppet. Vi kommer inte att kunna övervinna denna kris om inte alla arbetare, bönder och intellektuella får ta vederbörlig del i landets politiska, sociala och ekonomiska förvaltning.
4. Fabrikerna måste ledas av arbetare och specialister. Det nuvarande förödmjukande löpe-, arbetsnorms- och socialvårdssystemet måste reformeras. Fackföreningarna måste bli sanna företrädare för den ungerska arbetarklassens intressen.
5. En ny grundval måste läggas för vår jordbrukspolitik. Bönderna måste få rättigheten att själva fritt bestämma över sin framtid. Politiska och ekonomiska villkor som tillåter frivilligt medlemskap i kooperativen måste skapas. Det nuvarande systemet med tilldelning till staten och pålagor måste efterhand ersättas av ett system som säkrar en fri socialistisk produktion och ett fritt varuutbyte.
6. Om dessa punkter skall kunna förverkligas måste ändringar ske i parti- och statsledningens struktur och sammansättning. Rákosi-klicken, som söker återinsättas, måste avlägsnas ur vårt politiska liv. Imre Nagy, en ren och tapper kommunist, som åtnjuter det ungerska folkets förtroende, och alla dem som under de senaste åren kämpat för socialistisk demokrati måste få de poster de förtjänar. Samtidigt måste en fast hållning intas mot alla kontrarevolutionära försök och strävanden.
7. Läget kräver att Fosterländska Folkfronten åtar sig den politiska representationen av det ungerska samhällets arbetande skikt. Vårt valsysteem måste motsvara en socialistisk demokratis krav. Folket måste i fria och hemliga val få välja sina representanter i parlamentet, i råden och i alla de autonoma förvaltningsorganen.

Vi tror att folkets stämma kommit till tals i vår resolution.

(4) Program för det provisoriska arbetarrådet vid de Förenade Lampfabrikerna i Budapest (24 oktober 1956).

1. Avskedande av de ledande element (företagets direktör och dennes ställföreträdare) som befunnits vara hänsynslösa verkställare av den stalinistiska politiken under Rákosi-tiden.
2. Ersättande av dem som innehar ledande ställningar men vilkas kvalifikationer inte motsvarar dessa höga ställningars stora fordringar.
3. Utnämning av företagets provisoriske direktör (den hittillsvarande överingenjören) och dennes ställföreträdare.
1. Avskaffande av personal- och kaderavdelningen, som var orsaken till misstroendet inom företaget.
2. Arbetarrådet kommer att undersöka den omfattande byråkratins struktur och att avskaffa de överflödiga funktionerna.
3. Ersättning kommer att utgå för den arbetstid som gått förlorad. Arbetarrådet vill framföra sitt tack till och erkännande åt alla dem som medverkat i upprätthållandet av driften.
4. Arbetarrådet beviljar en omedelbar löneförhöjning på 15 resp 10 procent för de grupper som tjänar under 800 resp 1.500 forint.
5. Arbetarrådet kommer, i samarbete med den tekniska direktionen, att utarbeta ett nytt premiesystem i den leninistiska personalpolitikens anda.

6. Personalen vid de olika fabriksavdelningarna skall välja fabriksråd (med mellan 3 till 11 medlemmar). En ordinarie arbetarrådsstyrelse, med 17 medlemmar, skall väljas snarast möjligt.
7. Arbetarrådet uppmanar alla anställda i företaget att formulera egna förslag och låta arbetarrådet få del av dem. Varje framlagt förslag kommer att behandlas.

De oskyldiga offrens blod måste inleda en ny era av frihet. Den viktigaste förutsättningen för våra fria liv är bildandet av ordinarie arbetarråd. Deras medlemmar, arbetare, tjänstemän och lärlingar, kommer att kunna läka det förflutnas sår. Låt oss visa att vi kan styra bättre än de tidigare blinda och härsklustna ledarna.

Framåt mot demokratiska och socialistiska val! Till arbetet.

(5) Resolution om bildande av arbetarråd

antagen av Fackföreningarnas Nationella Råds Presidium den 26 oktober 1956.

... Fackföreningarnas Nationella Råds Presidium uppmanar arbetarna att bilda arbetar-administrationer, att välja arbetarråd i fabriker, verkstäderna, gruvorna och på alla andra arbetsplatser.

1) Vi föreslår, vad gäller arbetarrådets aktiviteter, att dess medlemmar utses genom val av samtliga arbetare på fabriken, verkstaden eller gruvan. Det möte som genomför valet avgör självt hur valet ska gå till. Fackklubben, eller en arbetare med auktoritet, bör föreslå de arbetarrådsmedlemmar som skall väljas. Råden bör i allmänhet ha mellan 21 och 71 medlemmar, allt efter arbetsplatsens storlek. Alla arbetargrupper bör vara representerade i förhållande till sin storlek. I fabriker där antalet arbetare inte överstiger 100 kan hela arbetsstyrkan utgöra arbetarrådet.

2) Arbetarrådets uppgifter: Att fatta beslut i alla frågor som rör produktionen, förvaltningen och ekonomin.

Sålunda:

För det första: Arbetarrådet bör inom sig själv välja ett driftsråd på fem till femton medlemmar som, parallellt med företagets direktör, i enlighet med arbetarrådets direktiv, beslutar i frågor rörande företagets förvaltning. Det anställer och avskedar arbetare och handhar företagets ekonomiska och tekniska ledning.

För det andra: Det utarbetar företagets produktionsplan vilken fastställer målen beträffande den tekniska utvecklingen.

För det tredje: Det beslutar om införandet av och den exakta utformningen av ett lönesystem som bättre svarar mot företagets säregenheter, liksom utvecklandet av företagets sociala och kulturella funktioner.

För det fjärde: Det bestämmer över investeringarnas inriktning och vinstens fördelning.

För det femte: Det beslutar om fabriken, verkstadens eller gruvans arbetsordning.

För det sjätte: Det är inför alla arbetare och inför staten ansvarigt för att det effektivt utför ålagda uppgifter.

Arbetarrådets centrala uppgift är att trygga ordningen och disciplinen på sina respektive arbetsplatser och få igång produktionen.

Fackföreningarnas Nationella Råds Presidium

(6) Meddelande från Borsods arbetarråd och studentkommittéer

Fria Miskolc-radion, 28 oktober 1956, kl 18.40:

Hallå! Hallå! Vi sänder ett meddelande från Borsod-distriktets arbetarråd och studentkommittéer. En appell till de ungerska arbetarråden och frihetskämparna, en appell till Debrecen, Szeged, Hatvan, Székesfehérvár, Pécs, Szombathely, Győr, Mosonmagyaróvár, Szolnok och Nyiregyháza, en appell till alla arbetarråd, frihetskämpar och till landets ungdom!

Under den frihetskamp vi fört i flera dagar har landets gemensamma önskan långsamt börjat ta gestalt. Därför framlägger vi arbetare, studenter och soldater, under Miskolc arbetarråds och studentkommittéers ledning, följande förslag till ett enhetligt program:

1. Vi kräver en provisorisk regering, som är verkligt demokratisk, suverän och oberoende, som kämpar för ett fritt socialistiskt Ungern och som inte bereder plats för någon minister som verkade under Rákosi-regimen.
2. En sådan regering kan bara skapas genom allmänna, fria val. Då vi inte kan förverkliga detta under nuvarande förhållanden, föreslår vi bildandet av en provisorisk regering under Imre Nagys ordförandeskap. De ministerier som tills nu haft hand om likartade uppgifter sammanslås så att blott ministrar för de viktigaste funktionerna behövs tillsättas. I det nuvarande läget finns det inget behov av 22 ministerier eller av tre ställföreträdande statsministrar.
3. Den provisoriska regeringen, som skall bildas genom en koalition mellan Ungerska Arbetarpartiet och Fosterländska Folkfronten, måste ta som sin första uppgift, att utverka de sovjetiska truppernas tillbakadragande från vårt land. De får inte åter inta sina ställningar i Ungern, utan måste dras tillbaka till sitt fosterland, de socialistiska sovjetrepublikernas union.
4. Den nya regeringen måste göra kraven från landets alla arbetarråd och studentkommittéer till sina egna. Dessa kravs enskilda punkter har redan tillkännagivits i pressen.
5. Den nya statsmakten skall bara ha två slag av väpnade enheter, polisen och den stående armén. Säkerhetstjänsten skall upplösas.
6. Krigsrätten skall avskaffas, och efter sovjettruppernas tillbakadragande skall alla frihetskämpar och patrioter, som på ett eller annat sätt deltagit i resningen, beviljas fullständig amnesti.
7. Inom två månader skall allmänna val, med tillämpande av ett flerpartisystem, ha ägt rum.

Låt oss inta en gemensam ståndpunkt, som grundar sig på dessa sju punkter! Vi tror att dessa sju punkter uttrycker hela folkets mening, som inte överensstämmer med den nuvarande regeringens ståndpunkt, vilken stödjer sig på en främmande makt.

Vi vill utnyttja varje möjlighet till att hålla kontakt med varandra och utbyta åsikter, framförallt genom radion. Radiostationerna i Pécs, Győr, Mosonmagyaróvár, Miskolc, Debrecen och Nyiregyháza är, liksom andra sändare, nu i patrioternas händer. Vi föreslår att vi fortsätter att stå i förbindelse med varandra på kortvåg, 42 och 43 meter. Miskolc kommer att varannan timma – kl 24.00, 2.00 osv – sända på dessa våglängder.

Vädja till alla sovjetiska trupper, även på ryska, att inte gripa till vapen och undertrycka det ungerska folkets berättigade frihetskamp. Vi måste betrakta Sovjetunionen som vår vän, men vi vill vara oberoende. Vi önskar inget krig med Sovjetunionen.

Sovjetunionens trupper tillkallades av vårt lands förtryckare. För trupperna har Gerö, Rákosis högra hand, framställt det som om de måste kämpa mot kontrarevolutionära förband, fascist-slödder och vanliga plundrare. Nu vet dock både de och hela världen att detta inte är sant. Vi begär därför att Gerö och hans medbrottslingar ställs till ansvar.

(7) Upprop från de ungerska intellektuellas revolutionskommitté (28 oktober 1956).

Ungerns intellektuellas revolutionskommitté konstituerade sig den 28 oktober i centralbyggnaden på Lóránd Eötvös-universitetet i Budapest. Kommittén förenar alla de intellektuellas organisationer: författare, artister, konstnärer och studerande. Kommittén utfärdade omedelbart följande upprop till landets befolkning:

Leve dem som med vapen i hand har slagits mot fiendens förkrossande övermakt, och leve mannen på gatan som vapenlös har bekämpat tanks och kulsprutor! Vi tackar de sovjetiska soldater som har vägrat att ta till vapen mot det ungerska folket.

Ungrare! Vi kan stolt trotsa omvärldens omdöme... I vårt land tillhör äntligen makten folket. Vår ungdom, vår armé, vår polis, arbetarråden och bönderna har slagits sida vid sida. Tillsammans har vi nu makt att i en anda av oberoende, frihet och demokrati organisera våra liv. Det är därför vi vänder oss till våra hjältemodiga kämpar, våra unga arbetare och bönder, våra studerande medlemmar i Petöficirkeln och våra Folkets Kollegor(99a), och uppmanar dem att enrollera sig i Nationalgardet, för att på så sätt medverka till att armén, polisen och arbetarråden kan bevara landets ordning och säkerhet. Vi hoppas att våra krav uppfylls genom fredliga medel och att ett totalt samförstånd kommer att råda mellan vår regering och arbetarråden, skyddade av Nationalgardet i förening med de övriga säkerhetsstyrkorna. Vi tillbakavisar och kommer att bekämpa alla försök som syftar till att restaurera stalinismen eller att provocera fram en kontrarevolution.

Ungrare! Även om det finns meningsskiljaktigheter mellan oss så är vi ändå eniga beträffande våra huvudkrav. Vi föreslår regeringen, att den tar med följande i sitt program:

1. Regeringen skall utan dröjsmål upprätta förbindelser med Sovjetunionen på likaberättigandets grundval. De sovjetiska trupperna skall omedelbart påbörja sitt tillbakadragande från hela landet.
2. Regeringen skall säga upp alla handelsavtal som är ofördelaktiga för landet. Den skall offentliggöra alla handelsavtal som den hittills slutit, inbegripet dem som gäller uran och bauxit.
3. Vi kräver allmänna och hemliga val. Folket skall ha möjlighet att fritt välja sina kandidater.
4. Fabrikerna och gruvorna skall verkligen vara arbetarnas egendom. Vi kommer inte att ge tillbaka fabrikerna och jorden till kapitalisterna och storgodsägarna. Fabrikerna skall styras av fritt valda arbetarråd. Regeringen skall garantera de privata småföretagens och den privata småhandelns existens.
5. Regeringen skall avskaffa det exploaterande "norm"-systemet och höja låga löner och pensioner så långt det är ekonomiskt möjligt.
6. Fackföreningarna skall vara äkta arbetarorganisationer, som med sina fritt valda ledare företräder arbetarnas intressen. Lantarbetarna skall bilda egna organisationer för att säkra sina intressen.

7. Regeringen skall garantera jordbruksproduktionens frihet och säkerhet genom att understödja småbrukare och frivilliga produktionsföreningar. Det hatade leveranssystemet, genom vilket bönderna utplundrats, skall avskaffas.
8. De bönder som åsamkats förluster genom framtvingad jordbruksomläggning och andra olagliga åtgärder, skall ha rätt att erhålla materiell ersättning.
9. Vi kräver fullständig yttrande-, tryck- och mötesfrihet.
10. Regeringen skall förklara den 23 oktober, den dag då vår nationella frihetskamp började, vara nationell helgdag.

För de ungerska intellektuellas revolutionskommitté:

Studenternas Revolutionsråd: István Posznár, József Molnár, János Varga.

Ungerska Författarförbundet: Sándor Erdei, generalsekreterare.

Ungerska Journalistförbundet: Sándor Haraszi, Miklós Vásárhelyi, István Boldizsár, Sándor Fekete.

Ungerska Konstnärsförbundet: László Bencze, József Somogyi.

Ungerska Musikerförbundet: Endre Szervánsky, Pál Járdányi.

För universitetsprofessorerna: Tamás Nagy, Máté Major, Iván Kádár, György Markos.

För folkhögskolorna: László Kardos, Otto Töklis.

För Petöfi-sällskapet: Gábor Tánczos, Balázs Nagy.

MEFESZ: György Liebik.

(8) Den principiella grunden för arbetarrådets rättigheter och verksamheter

(Resolution antagen av Arbetarrådets Parlament, ägnad åt rådets autonomi på fabrikerna. Detta parlament samlades den 31/10 1956 med delegater från 24 större fabriker).

De vid mötet representerade fabrikernas delegater beslutar och kräver, för förverkligandet av den demokratiska socialismen, följande punkter:

1. Fabriken tillhör arbetarna. Dessa betalar till staten en skatt på produktionen och vinsten, i relation till förtjänsten.
2. Det högsta styrande organet på företaget är arbetarrådet, som valts under demokratiska former av arbetarna.
3. Arbetarrådet väljer inom sig ett driftsråd på 3 till 9 medlemmar, vilket är arbetarrådets verkställande organ och vars uppgifter kommer att preciseras senare.
4. Direktören är anställd av fabriken. Det är arbetarrådet som väljer direktören och de högre tjänstemännen. Detta val föregås av ett sammanträde, som utlysts offentligt av driftsrådet.
5. Direktören förvaltar företagets affärer och är ansvarig inför arbetarrådet.
6. Arbetarrådet reserverar för egen räkning följande rättigheter:
  - a) att besluta om alla planer för företaget.
  - b) att besluta om storleken och användandet av lönefonderna.
  - c) att besluta om alla kontrakt med andra företag.

d) att besluta om handhavandet av alla affärskrediter.

7. Likaledes har arbetarrådet rätt att, i händelse av konflikt, anställa och avskeda arbetare.
8. Arbetarrådet godkänner bokslutet och bestämmer över förtjänstens användning.
9. Arbetarrådet handhar företagets sociala frågor.

De Revolutionära Råden för Budapests företag, institutioner och universitet, 90% av dess Revolutionära Kommittéer, liksom Bondealliansen, som vid bildandet representerade 5 departement, har redan accepterat ovanstående förslag och har vidtagit nödvändiga åtgärder för att förverkliga dem.

(9) Beslut vid bildandet av Budapests Centrala Arbetarråd

De enskilda arbetarrådens delegater har idag, den 14 november 1956, konstituerat sig som Budapests Centrala Arbetarråd. Det kommer att ha fullmakt att föra förhandlingar för arbetarna i alla företag som är belägna i Budapest-området, liksom att bestämma om arbetets nedläggande eller återupptagande. Vi förklarar, att vi orubbligt står fast vid socialismens principer; vi betraktar produktionsmedlen som samhällets egendom och vi är ständigt beredda att försvara dem.

1. För att återställa lugn och ordning anser vi arbetare det nödvändigt att ledningen av regeringen överläts till en person som åtnjuter folkets förtroende. Följaktligen föreslår vi att kamrat Imre Nagy skall överta ledningen av regeringen.
2. Vi protesterar mot att medlemmar av den tidigare säkerhetspolisen (AVH) skall beredas plats i det nybildade säkerhetsorganet. Vi kräver att det nya säkerhetsorganet kommer att bestå av revolutionär ungdom, de medlemmar av polisen och armén som förblivit trogna folket, och fabriksarbetare. Det nya säkerhetsorganet får inte bli till en apparat för försvar av partiintressen eller enskilda personers intressen.
3. Full frihet skall tillförsäkras alla frihetskämpar, inbegripet Pál Maléter och hans kamrater. Alla som hittills arresterats skall friges.
4. För att förstärka vänskapen med SSSR måste de sovjetiska trupperna snarast möjligt lämna landet och vi måste tillförsäkras möjligheten att bygga upp vårt land i fred.
5. Vi kräver att varken pressen eller radion sprider uppgifter som inte överensstämmer med sanningen.
6. Så länge det inte inkommit något tillfredsställande svar på våra krav, kommer vi bara att upprätthålla produktionen av det för befolkningens dagliga liv allra nödvändigaste och ge vårt tillstånd till det underhåll och återuppbyggnadsarbete som är oundgängligt för folkhushållningen.
7. Vi kräver att enpartisystemet avskaffas och att bara de partier som står på socialismens grund tillåts.
8. Så snart vi erhåller ett tillfredsställande svar, kommer arbetet att återupptas.

(10) Deklaration från Nationella Kommittén för Sydkomárom-departementet (19 november 1956).

Vi, individuellt och kooperativt arbetande bönder, hantverkare, industriarbetare och intellektuella från Bokod, Császár, Dad, Szend och Szak, konstaterar, deklarerar, begär och kräver, via våra nyutnämnda nationella kommittéer, vilka utsetts genom fria val med mandat, följande punkter:

1. I uppbygget av vårt älskade fosterland begär vi i namn av hela vår bondesamfällighet en organiserad plats och en organiserad röst, eftersom vi utgör majoriteten av befolkningen.
2. Vi instämmer helt med Storbudapests Revolutionära Arbetarråds krav angående landets allmänna problem och vi försäkrar på detta sätt vårt fulla stöd. Likväl understryker vi de punkter vars förverkligande och garanterande är de mest viktiga. I synnerhet:
  - a) Det totala tillbakadragandet av alla sovjetiska trupper före årets slut.
  - b) Förstärkandet och garanterandet av vår neutralitet.
  - c) Fria val där flera socialistiska partier deltar, av vilket ett bondeparti representerar böndernas intressen.
  - d) Befriandet av deporterade och politiska fångar och det omedelbara avskaffandet av deportationer.
  - e) Vi kräver att ingen som deltar i den revolutionära kampen för självständighet straffas. Men vi tar avstånd från tjuvar och andra oansvariga kriminella element.
3. För vårt stöd för de revolutionära arbetarråden och vårt framtida samarbete med dem, kräver och fordrar vi av den sittande regeringen, att det inrättas lokala och regionala råd, liksom departementsråd, vilka valts av bönderna och har samma befogenheter som arbetarråden.
4. För att understryka den lokala självförvaltningens roll, och eftersom bondbyn, enligt vår uppfattning, i grund och botten är en jordbruksenhet, kräver vi total ekonomisk och administrativ självförvaltning inom statens juridiska ram, så att vi kan koordinera statens och böndernas intressen, i enlighet med de lokala uppgifterna.
5. Vi kräver och fordrar att det bildas ett nationellt revolutionärt bonderåd. Detta ska representera böndernas intressen, såsom en fackförening och med vilket den sittande regeringen kan förhandla och samarbeta. Vårt villkor är emellertid att denna organisations funktionärer utför sitt arbete såsom valda av bönderna då de är deras delegater och har deras förtroende.
Våra motiv:
  - a) Vi vill inte, på g a vårt oorganiserade tillstånd, än en gång luras och komma i motsatsställning till arbetarna och de intellektuella, för egoistiska, individuella och utländska intressen på bekostnad av det ungerska folkets intressen.
  - b) Vi önskar tjäna den socialistiska och demokratiska staten genom vår enade tyngd och vår organisering, såsom likvärdiga deltagare i förhållande till arbetarna och de intellektuella.
  - c) Med vår skapande enighet motsätter vi oss de element bland bönderna som vill lura in byarnas arbetare i svårigheter.
  - d) Vi vill bidra till förhindrandet av inflation genom att bibehålla priserna. Men vi kräver detsamma av industrin.
  - e) Det är i en gemensam organisation som vi vill förhindra all aktivitet som syftar till att skapa en grogrund för framväxten av stora jordegendomar. Vi deklarerar att för ett sådant mål kommer vi inte att lämna ifrån oss ens en torva av den jord som finns i böndernas händer. Vi är redo att försvara denna åsikt med alla medel.
6. För att förverkliga våra ovannämnda önskemål och i den händelse att de infrias, förpliktar vi oss inför återuppbyggnaden av vårt land (eftersom vi inte vill attackera de strejkande arbetarna i ryggen):

- a) Att arbeta utan att spara på vår tid eller våra krafter.
  - b) Att göra våra produkter tillgängliga för landets befolkning till ett pris som fastställts på en fri marknad.
  - c) Att vara beredda att understödja med hjälp av gåvor de som är behövande, men att bara distribuera dessa direkt till de inblandade, utan mellanorganisationer.
7. De nämnda nationella bykommittéerna har beslutat att denna enhälliga deklARATION skall sändas till Budapest, med en delegation som utsetts av oss, vilken skall överlämna deklARATIONEN till vederbörande.

Sydkomáromdepartementet den 19/11 1956 Nationella Kommittén för Sydkomáromdepartementet

(11) Strejkupprop från Budapests Centrala Arbetarråd (9 december 1956).

Som protest mot den av Sovjet understödda Kadar-regeringens folk- och arbetarfientliga handlande, har Budapests Centrala Arbetarråd utlyst en 48-timmars generalstrejk. Strejken inleds på måndag, kl 00.00, och avslutas på onsdag, kl 00.00. Vi uppmanar alla fackföreningsmedlemmar i hela världen att vid samma tidpunkt med solidaritetsstrejker understödja de ungerska arbetarnas kamp för personlig frihet och ett liv fritt från fruktan.

Appendix II – Korta biografier

Ernö Gerö, sattes i fängelse 1919 efter Kun-regimens fall. Stred i Spanien från 1936 tills det republikanska sammanbrottet(99b). Reste till Moskva och blev rysk medborgare. Efter andra världskriget återvände han till Ungern och ledde partiet tills dess att hans vän, Rakosi, anlände.

Janos Kadar, föddes 1910. Hans föräldrar var lantarbetare. Han hade dålig skolunderbyggnad och blev låssmed. Vid nitton års ålder anslöt han sig till det illegala kommunistpartiets ungdomsrörelse. Avtjänade flera korta perioder i fängelse. Under kommunistregimen efter kriget blev han polisbefäl. Han avancerade sedan snabbt i hierarkin. Efter sammanslagningen av de kommunistiska och socialistiska partierna utnämndes han till medlem av politbyrå. Två månader senare blev han inrikesminister. Men i mitten av 1950 avskedades han. Nio månader senare återvaldes han till centralkommittén och politbyrå. Strax därefter ”försvann” han.

Bela Kun, var krigsfånge i Ryssland under första världskriget. Han frigavs av bolsjevikerna och deltog i revolutionen. Författare till *The Second International in Dissolution, Marxism versus Social Democracy, Lenin on the I. L.P.*; utgivna på engelska av Modern Books Ltd.

Pál Maléter, var officer i den reguljära armén under mellankrigsåren. Under andra världskriget var han en av Horthys högt betrodda livvakter fram till 1943, då han skickades till ryska fronten. Han blev tillfångatagen och anslöt sig strax därefter till ett av ryssarna organiserat partisanförband. Efter sex månaders utbildning utsågs han till befälhavare över en partisangrupp, som 1944 luftvägen landsattes i norra Ungern och stred mot nazi-trupperna tills dess att ryska trupper nådde fram. Han gick åter in i ungerska armén 1945 med majors grad och anslöt sig sedan till kommunistpartiet. När republiken utropades 1946 utsågs Maléter till livvakt åt dess president, Zoltan Tildy. Tildy arresterades 1948 och Maléter gick åter in i den reguljära armén. 1951 befordrades han till överste och fick befälet över en pansardivision. Han fick också i uppgift att utbilda alla pansardivisioner inklusive utbildningen av kadetter vid skolan i Tata. 1952 förflyttades han till försvarsministeriet och i slutet av samma år tilldelades han posten som befälhavare över Arbetsbrigaderna.

Imre Nagy, föddes 1896. Hans föräldrar var kalvinistiska bönder. Han hade folkskole-
underbyggnad, men blev professor i både Rostov och Budapest samt ledamot av Ungerska
Akademin. Uttogs till krigstjänst 1915. Tillfångatogs senare av ryssarna.

Han upplevde revolutionen och anslöt sig till ryska kommunistpartiet 1918. Återvände till
Ungern 1921 och bedrev underjordisk verksamhet mot Horthy-regimen. Han arresterades
1927, men flydde ett år senare till Österrike. Han reste tillbaka till Ryssland 1930 och blev
rysk medborgare. Vid sin återkomst till Ungern 1944 blev han en av grundläggarna av den
”nya” regimen.

Laszlo Rajk, föddes 1909 i Transsylvanien. Hans far var skomakare. Som student vid Buda-
pests universitet anslöt han sig till kommunistpartiet. Vid 23 års ålder fängslades han för
delaktighet i en ”kommunistisk sammansvärjning” vid universitetet. Frigavs och var en tid
verksam som kroppsarbetare. Stred i Internationella Brigaden i Spanien och sårades allvarligt
1937. I slutet av spanska inbördeskriget försökte han komma tillbaka till Ungern, via
Frankrike, men internerades. Han flydde från Frankrike 1941, försökte komma in i Ungern,
men arresterades och fängslades. Efter sin frigivning blev han sekreterare för det under-
jordiska kommunistpartiets avdelning i Budapest. Tillfångatogs av tyskarna 1944 och dömdes
till döden. Domen verkställdes inte, utan han sändes till det beryktade Sopronköhida-fängelset
och senare till ett koncentrationsläger i Tyskland.

Efter sin återkomst till Ungern, vid krigsslutet, blev han inrikesminister och snart fruktad och
hatad för sitt skoningslösa våld. Han arresterades på sina ”kamraters” order i maj 1949. Hans
rättegång inleddes den 16 september 1949. Den viktigaste anklagelsepunkten var att han
spionerat åt Titos hemliga polis. Men han anklagades också för spioneri åt amerikanska FBI
och åt Gestapo, ”i avsikt att störta Ungerns demokratiska ordning”, samt för krigsförbrytelser,
omstörtande agitation, sammansvärjning och en rad andra saker. Han erkände sig skyldig och
hängdes.

Matyas Rakosi, föddes 1892. Hans far var hönshandlare. Tidigt inriktade han sig på en karriär
inom det österrikisk-ungerska konsulatväsendet. Reste till London för att bättra på sin
engelska och arbetade som banktjänsteman. Återvände till Ungern strax före första världs-
krigets utbrott, gick in i armén, blev officer, sändes till ryska fronten och togs tillfånga. Som
krigsfånge blev han en ivrig anhängare av bolsjevikerna. Det påstås att han träffade Lenin och
att de blev vänner. Återvände till Ungern 1918 och arbetade tillsammans med Bela Kun. När
Kun-regeringen bröt samman flydde han till Österrike där han arbetade för Komintern.

1924 återvände han till Ungern för att omorganisera kommunistpartiet. På denna verksam-
het arresterades han snart av Horthys polis och dömdes till döden. Detta framkallade starka
protester från vissa kretsar i väst och som följd därav ändrades domen till åtta års fängelse.
Han frigavs 1935, men arresterades senare på nytt och ställdes inför rätta för sin medverkan i
revolutionen 1919. Genom rättegången fick han över hela världen rykte om sig att vara orädd
och frispråkig. Han och hans advokat – Rustem Vémbéry – utnyttjade mycket skickligt
rättegången till att anklaga Horthy-regimen. Genom att göra detta visade de ett i fascistländer
sällan skådat mod. Detta var speciellt anmärkningsvärt i Rakosis fall, som redan hade
tillbringat över tio år i några av Ungerns värsta fängelser. Han dömdes till livstids fängelse.

Efter pakten mellan Hitler och Stalin gick Horthy-regimen med på att sända Rakosi (och
Zoltan Vas) till Ryssland i utbyte mot några fanor som ryssarna tagit som byte 1849. Rakosi
blev nära ”vän” till Stalin, vilket i hög grad bidrog till hans ”anseende” i kommunisthierarkin.

Under andra världskriget organiserade Rakosi indoktrinering en av de ungerska krigsfångarna
och handhade den ryska radiopropagandan till Ungern tillsammans med sin mongoliska fru. I
Ungern blev han en av de mest hänsynslösa tyrannerna i historien. Han efterapade Stalins

personkultsbildande metoder och omnämndes alltid som "vår fader och store mästare, Stalins störste ungerske lärjunge". Den 11 augusti 1963 meddelade kommunistpartiets högkvarter i Budapest att Rakosi nyligen avlidit i Ryssland.

Appendix III – Krönika över 1957

1 januari 1957 -

I ett nyårsbudskap vädjar Miklos Samogyi, ordförande i det nyligen "ombildade" Fria Fackföreningarnas Landsråd, till gruvarbetarna: "Gruvarbetare, vi ber er om att ge oss mer kol!" Gruvarbetarna gav "dem" mer kol – mer kol kvarlämnat i gruvschakten!

3 januari 1957 -

Gruvarbetarna i Tatabanya (där produktionen sedan det andra ryska angreppet gått ner till 3% av det normala) strejkar på nytt, denna gång i protest mot arresteringen av 12 gruvarbetare. *Népszabadság* rapporterar att "stora mängder" vapen och ammunition har hittats gömda i ett gruvschakt i gruvstaden Várpolata.

4 januari 1957 -

En militärdomstol dömer en 25-årig transportarbetare till döden för illegalt innehav av vapen den 30 oktober – d v s innan Kadar-regeringen ens existerade!

5 januari 1957 -

Efter ett besök i Budapest förklarar N. S. Chrusjtjov: "Allt är nu i sin ordning i Ungern."

6 januari 1957 -

Kadar gör ett uttalande om regeringens "huvuduppgifter": "Tills vidare kommer de ryska trupperna att vara kvar i Ungern för att slå tillbaka hela det imperialistiska angreppet ... Frågan om deras tillbakadragande kommer att bli föremål för förhandlingar mellan SSSR och Ungern." Uttalandet hälsade upprättandet av arbetarråden som "ett av regimens stora framsteg", men i framtiden skulle deras uppgift förändras något. De skulle tillse att "arbetarna noggrant följer regeringsbesluten". På de hårda och avskräckande exemplen, med många av kamraterna arresterade av vilka man antog att en del redan hade avrättats, börjar nu medlemmar av arbetarråden att ge upp.

8 januari 1957 -

Czepels Centrala Arbetarråd avgår och utfärdar följande uttalande:

"Det var det ungerska folkets 23 oktober-revolutions ärorika händelser som förde fram oss för att vi skulle kunna bygga ett oberoende, fritt och demokratiskt Ungern och lägga grunden till ett liv fritt från fruktan.

De händelser som under den mellanliggande tiden ägt rum har emellertid förhindrat oss från att fullgöra våra uppdrag. Vi kommer inte att få någon annan roll än att verkställa regeringens order. Vi kan inte verkställa order som strider mot våra uppdrag. Vi kan inte förbli passiva när medlemmar av arbetarråd arresteras och förföljs och när arbetarrådets hela verksamhet stämplas som 'kontrarevolutionär'. Av dessa orsaker, och utan hänsyn till våra personliga öden, har vi enhälligt beslutat att avsäga oss våra uppdrag.

Vårt beslut innebär inte att vi försöker komma ifrån vårt ansvar. Enligt vår mening skulle vår fortsatta existens bidra till att vilseleda våra kamrater. Vi återlämnar därför våra uppdrag till arbetarna."

9 januari 1957 -

Industriella oroligheter, strejker och demonstrationer, flammnar upp ännu häftigare i alla delar av landet.

10 januari 1957 -

Arbetare i Czepelel demonstrerar mot tillsättandet av ett regeringsombud och en direktör i de mekaniska verkstäderna. Nationalgardet, förstärkt med ryska trupper, kallas in. Arbetarna skingras efter tre timmars strider. Läget i Czepelel är så allvarligt att regeringen utfärdar en order som förbjuder tidsningsreportrar att besöka ön.

11 januari 1957 -

Officiellt tillkännagivande om att en person dödats och sex ska dödas under "oroligheter" vid Czepelels mekaniska verkstäder.

13 januari 1957 -

Officiellt meddelande genom radion att, p g a fortsatt "kontrarevolutionär" verksamhet inom industrin, krigsdomstolarna ska få extra fullmakt att utfärda dödsstraff för nära nog varje handling riktad mot Kadar-regeringen. Förutom dödsstraff för den som uppmanar till strejk, förklarar den nya förordningen det olagligt för arbetare att ens diskutera eventuell strejk-aktion.

15 januari 1957 -

"De ungerska arbetarnas Centralråd har sänt ut ett upprop riktat till arbetarna. I detta heter det att mot den terror som utövas av de ryska härskarna, understödda av sina ungerska hejdukar, finns det bara en sak att göra – att kämpa till det bittra slutet. Det är en fråga om 'att vara eller inte vara', tilläggs det i uttalandet. På grund av terrorn och dödsstraff t o m för flygblads-utdelning, uppmanar dock rådet arbetarna att sprida alla nyheter rörande den underjordiska verksamheten muntligen. Sabotage och passivt motstånd tillhör ordningen för dagen. Strejker och maskningsaktioner rekommenderas." (*The Times*)

17 januari 1957 -

Författarförbundet upplöses genom dekret.

19 januari 1957 -

Journalistförbundet upplöses genom dekret. Janos Szabo, den gamle arbetare som spelade en framträdande roll i striderna vid Szenatorget, avrättas.

21 januari 1957 -

"Vågen av godtyckliga arresteringar fortsätter. Hundratals medlemmar av de revolutionära råden sitter i fängelse. Under den senaste veckan har en rad domare avgått i protest mot vad de betecknar som parodi på rättvisa." (*The Times*)

25 januari 1957 -

Inrikesministern tillkännager (genom Budapestradion) att författarna Gyula Hay, Domokos Varga, Tibor Tardos, Zoltan Roth och Balazs Lengyel och journalisterna Sandor Novobaczky och Pal Letay har arresterats och anklagats för deltagande i "kontrarevolutionära" verksamheter.

27 januari 1957 -

Polisen meddelar att ytterligare 35 personer arresterats i Budapest idag. Civilminister Marosán förklarar att "upproret organiserades av den internationella imperialismen".

29 januari 1957 -

I ett tal till "fackföreningarna" säger Kadar att han "aldrig hyst någon tilltro till att hans regering skulle vara allmänt omtyckt av det ungerska folket".

Budapestradion meddelar att regeringen har "avbrutit" järnvägsarbetarrådets verksamhet.

3 februari 1957 -

Marosán upprepar de hotelser han framförde i slutet av december: regeringen "kommer att skapa en atmosfär av terror för folkets fiender".

5 februari 1957 -

Diskussioner mellan de allmänna åklagarna, civilministern (Marosán) och inrikesministern (Münnich). Beslut om införande av nya åtgärder i syfte att "återupprätta disciplin och allmän ordning". Den amnesti som Kadar den 4 december utlovade åt alla "kontrarevolutionärer" som lade ner sina vapen upphävs.

(De som låtit sig luras var ytterst få och dessa fick betala med sina liv för sin godtrogenhet.)

13 februari 1957 -

Tidningarna högtidlighåller den tolfte årsdagen av de ryska truppernas intåg i Budapest.

18 februari 1957 -

Ett av Kadars löften, avgett vid sammanträdet med arbetardelegaterna den 17 november, skall uppfyllas. En "arbetarmilis" skall bildas ... med uppgift att "upprätthålla disciplinen bland arbetarna".

21 februari 1957 -

Bela Barta, anklagad för att "den 10 december ha organiserat demonstrationer som fick till följd att människor dödades och skadades" (av Kadars polis!), döms till 14 års fängelse av en domstol i Miskolc.

21 – 23 februari 1957 -

Våldsamma sammanstötningar mellan arbetare och polis som utlösts av att röda stjärnor åter sattes upp över fabriker i Budapest.

26 februari 1957 -

Socialistiska Arbetarpartiets "Provisoriska Centralkommitté" inleder en tvådagarskonferens. I en lång resolution, i det avsnitt som behandlar hur fackföreningarna skall "tjäna" arbetarna, heter det: "Kravet på att fackföreningarna skall vara oberoende av både partiet och arbetar- och bonderegeringen och kravet på rätt att strejka mot arbetarstaten förkastar vi, då båda kraven är reaktionära."

5 mars 1957 -

Gyula Kallai, kulturminister, förklarar att en "systematisk ideologisk propaganda är nödvändig för att befria de intellektuella från kontrarevolutionära inflytanden".

6 mars 1957 -

En ny litterär veckotidning, *Magyarosag*, utges i Budapest och ersätter *Irodalmi Ujsag* (det upplösta Författarförbundets litterära tidning). Den tillkännager bildandet av en ny litterär klubb, Tancsis, som ska ersätta Petöfi-sällskapet.

17 mars 1957 -

Tillkännagivande om att en kommunistisk ungdomsorganisation skall bildas.

20 mars 1957 -

Inrikesministern utfärdar en förordning om att personer som ”utgör en fara för staten eller den allmänna säkerheten” kan dömas till ”tvångsförflyttning” till platser som bestämts av myndigheterna.

23 mars 1957 -

Civilministern, Marosán, förklarar på ett möte i Czepel att ryska trupper kommer att vara kvar i Ungern ”så länge som arbetarnas intressen fordrar deras närvaro”.

27 mars 1957 -

På en presskonferens förklarar Marosán att ”fastän kontrarevolutionärerna lidit nederlag ... återstår det fortfarande att eliminera en del störande element”.

8 april 1957 -

Vid en rättegång i Budapest döms tre av de anklagade. Dramatikern Joseph Gali och journalisten Gyula Obersovskij, anklagade för utgivning av en illegal tidskrift och för ”uppvigling”, döms till ett resp tre års fängelse. (Men se nedan: 20 och 25 juni samt 4 juli.)

17 april 1957 -

Budapestradion meddelar att ”kontrarevolutionären” Miklos Olach, 21 år, har avrättats i Borsod för att ha ”dödat en officer i den ungerska armén”.

20 april 1957 -

Inrikesministern utfärdar en kommuniqué om att författaren Tibor Dery har arresterats och anklagats för ”verksamhet riktad mot statens säkerhet”.

29 april 1957 -

Tillkännagivande om att civilministern, Marosán, har utsetts till förstasekreterare i ”Socialistiska Arbetarpartiets” Budapest-avdelning.

1 maj 1957 -

I ett förstamaj-tal hyllar Marosán Kadar för att ha ”skapat de villkor som möjliggjort partiets och det socialistiska Ungerns existens”.

3 maj 1957 -

Fackföreningstidningen *Nepakarat* rapporterar om arresteringen av ett ”kontrarevolutionärt band”, bestående av nio arbetare i Nograd-området. De anklagas för att ha hindrat ryska stridsvagnar från att tränga in i industristaden Solgotorjan.

10 – 11 maj 1957 -

Nationalförsamlingen sammanträder. Kadar säger: ”Ledarnas uppgift är inte att verkställa massornas önskningar ... ledarnas uppgift är att klargöra massornas önskningar ... Under den senaste tiden har vi stött på det fenomenet att vissa kategorier bland arbetarna har handlat mot sina egna intressen ... Om massornas önskningar inte sammanfaller med framåtskridande så måste de ledas i en annan riktning.”

20 juni 1957 -

Tillkännagivande om att Joseph Gali och Gyula Obersovskij nu dömts till döden. Fängelsestraffen för de andra anklagade i samma rättegång förlängs.

25 juni 1957 -

Officiell kommuniké tillkännager att författaren Gali och Obersovskij skall få en ny rättegång. Under tiden uppskjuts dödsdomarna.

27 juni 1957 -

”Socialistiska Arbetarpartiets” nationella konferens öppnas i Budapest. Kadar avger en rapport om det allmänna läget – länkar samman Nagy med Rakosi som ”skyldiga till förräderi”.

29 juni 1957 -

Nationella konferensen avslutas. En resolution fördömer det ”kontrarevolutionära angreppet i oktober-november 1956”, men erkänner att det ännu inte helt slagits tillbaka: ”De som begått brott och fortsätter att undergräva folkets regim kommer att straffas hårt”. ”Sovjetunionens broderliga hjälp” hyllas.

4 juli 1957 -

Dödsdomarna för Gali och Obersovskij upphävs av Budapests Högsta Domstol. De döms istället till livstids respektive femton års fängelse.

9 juli 1957 -

Népszabadság meddelar att polis måste kallas in för att få slut på byggnadsarbetarnas strejk för högre löner som började den 5 juni vid Sajoszent-Peter.

25 juli 1957 -

I ett tal uppger civilministern Marosán, att hundratals arresteringar företagits under de senaste veckorna... samt att Sovjetunionen har gått med på den ungerska regeringens begäran att Rakosi skall kvarstanna i exil i Sovjetunionen.

7 augusti 1957-

Tillkännagivande om att sju arbetare skall ställas inför rätta, anklagade för ”kontra-revolutionära” aktiviteter vid Tatabanyas kolfält där strejker och ”industriella oroligheter” fortsätter.

20 augusti 1957 -

Utrensning av skollärare i Miskolc.

Nepakarat refererar ett tal av Sandor Gaspar, sekreterare i ”Fria Fackföreningsrådet”, i vilket han sade: ”Frånvaro från arbetet, bristande punktlighet och obefogad för tidig hemgång från arbetet har blivit allt vanligare i fabrikerna under de senaste månaderna.”

1 september 1957 -

Tredje upplagan av den officiella *Vitboken* utges i Budapest. Denna uppger det totala antalet dödade ”kamrater” under revolutionen till 201 (166 medlemmar av AVH, 26 partifunktionärer -inbegripet personer som arbetade för AVH – och 9 civila).

Vid firandet av ”Gruvarbetarnas dag” i Tatabanya, medger Kadar att ”oktoberstämningen” fortfarande är rådande bland gruvarbetarna.

17 september 1957 -

Népszabadság läxar upp fabriksdirektörerna för att de lägger ansvaret på regeringen beträffande ”skärpningen av arbetsnormerna och sänkningen av lönerna” istället för att ”förklara att sådana föga omttyckta beslut fattas i arbetarnas intresse”.

21 – 23 september 1957 -

Marosán håller tal på flera ställen i Budapest, däribland Tekniska Högskolan. ”Om några demonstrationer äger rum den 23 oktober kommer de som deltar att straffas hårt.” Som för att ytterligare poängtera detta, tillägger han att 1.200 personer arresterades i juli.

29 september 1957 -

I Kecskeket meddelar ställföreträdande statsministern Antal Apro att de återstående arbetarråden skall ersättas av ”verkstadsråd, under fackföreningarnas ledning”.

15 oktober 1957 -

Népszabadság upprepar hotelserna om hårda straff för dem som ”stör lugnet” den 23 oktober och understryker nödvändigheten av ”ökad vaksamhet”.

16 oktober 1957 -

Marosán varnar på nytt studenter för demonstrationer den 23 oktober.

23 oktober 1957 -

Budapest och andra städer hade en lugn dag.

Stort antal AVH-män på gatorna.

Ryska trupper stod redo att ingripa.

2 november 1957 -

Budapests stadsfullmäktige beslutar att resa en staty av Lenin på den sockel i stadsparken där den sju och en halv meter höga bronsstatyn av Stalin, vilken revs ned av demonstranter den 23 oktober 1956, tidigare stod.

Det Ungerska Författarförbundet i exil erhåller rapporter om en hemlig rättegång mot Gyula Hay, Tibor Dery, Zoltan Zelk och Tibor Tardos.

3 november 1957 -

I *Népszabadság* redogör inrikesministern Ferenc Münnich för vad som utträttats under Kadar-regeringens första år. Han angriper arbetarråden som ”leddes av element som inte hörde hemma bland arbetarklassen ... Det är nödvändigt att snarast möjligt ersätta hela denna uppsättning med nya organisationer”.

13 november 1957 -

Budapestradion meddelar att författarrättegången (som pågått inför lyckta dörrar sedan början på månaden) har avslutats. Högsta Domstolens utslag är: Tibor Dery (63 år) dömd till nio års fängelse; Gyula Hay (57) sex år; Zoltan Zelk (51 år) tre år och Tibor Tardas arton månader. Det uppges att Dery och Hay under rättegången förklarade att om en liknande situation skulle uppstå idag, skulle de handla precis på samma sätt som i oktober 1956.

17 november 1957 -

Officiellt tillkännagivande om att alla återstående arbetarråd omedelbart skall upplösas.

Appendix IV – Källor

Böcker och pamfletter:

L. B. Bain, *The Reluctant Satellites*, Macmillan, New York 1960.

Noel Barber, *A Handful of Ashes*, Wingate 1957.

- Hugo Dewar & Daniel Norman, *Revolution and Counter-Revolution in Eastern Europe*, Social Union of Central Eastern Europe 1957.
- Peter Fryer, *Ungersk tragedi*, Tidens Förlag 1957.
- Ygael Gluckstein, *Stalins Satellites in Europe*, Allen & Unwin 1952.
- Admiral Nicholas Horthy, *Memoirs*, Hutchinson 1956.
- The Hungarian Workers' Revolution*, Syndicalist Workers Federation 1956.
- Alexandra Kollontaj, *Arbetaroppositionen*, Federativs Förlag 1972
- George Mikes, *The Hungarian Revolution*, Andre Deutsch 1957.
- Anand Mishra, *East European Crisis of Stalinism*, Calcutta 1957.
- Hubert Ripka, *Eastern Europe in the Post-war World*, Methuen 1961.
- The Road of Our People's Democracy*, Hungarian News and Information Services, juni 1952.
- Hugh Seton-Watson, *Eastern Europe, 1918-1941*, Cambridge 1945.
- Hugh Seton-Watson, *The East European Revolution*, Methuen 1950.
- G. N. Shuster, *In Silence I Speak*, Gollancz 1956.
- Socialism eller barbari*, Anarkistiska Federationen i Stockholm 1972.

Tidningar och tidskrifter:

<i>Continental News Services</i>	<i>The Economist</i>
<i>Daily Worker</i>	<i>The Guardian</i>
<i>Irodalmi Ujsag (Litterär Tidning)</i>	<i>Solidarity</i>
<i>The Nation</i>	<i>Szabad Nep</i> (kommunistpartiets dagstidning)
<i>Nemzetör</i> (frihetskämparnas månadstidskrift)	<i>The Times</i>
<i>Nepakarat</i> ("officiell" fackföreningstidning)	<i>Tribune</i>
<i>Neue Zürcher Zeitung</i>	<i>World News and Views</i>
<i>New York Times</i>	
<i>The Observer</i>	
<i>Polish Facts and Figures</i>	
<i>Pravda</i>	
<i>Scanteia</i> (rumänska kommunistpartiets dagstidning)	
<i>Socialisme ou Barbarie</i>	

Matyas Bajor och fem andra frihetskämpar intervjuades i London, i januari 1957, av författaren.

Noter

1. I juli 1945 hade japanerna erbjudit sig att förhandla om ”kapitulation utan villkor”. Detta erbjudande lämnades utan avseende. Atombomberna släpptes den 6 och 9 augusti. Ryssarna motsatte sig paradoxalt nog inte detta. De var nyfikna på att se resultatet: de var redan ivrigt sysselsatta med att framställa sina egna kärnvapen.
2. Politics, *New York Times*, mars 1945.
  - 2a. En fascistisk ungdomsorganisation (8-14 år), bildad 1926.
3. Vid Marshallhjälpens tillkomst två år senare blev de utsparkade från dessa regeringar, utan så mycket som ett tack för de tjänster de utfört åt kapitalistklassen.
4. Att en verklig revolution genomförd av massorna till alla pris måste undvikas var en sak som både ”kommunistiska” och kapitalistiska partier var fullständigt ense om.
5. Tal av Molotov, 2 april 1944.
6. 23 augusti 1944.
7. Kremls förklaring till den brittiska regeringen var att Sanatescu-regeringen inte förmådde upprätthålla kontrollen över ”fascistiska” och ”pro-hitleristiska element” i landet.
8. *World News and Views*, 19 november 1938.
9. *New York Times*, 17 mars 1945.
10. *New York Times*, 26 september 1945.
11. Bukarest-radion rapporterade att Groza gjort detta uttalande när han skildrade de samtal han haft med Stalin på hösten 1945.
12. På ett valmöte i Bukarest den 17 november 1946, avslutade Gheorgiu Dej (kommunistpartiets ledare) sitt tal med parollerna: ”Rösta på konungens regering! Länga leve konungen! Länga leve hans officerare och soldater! Länga leve den armé som är hans och folkets!” (Ygael Gluckstein, *Stalin's Satellites in Europe*, Allen & Unwin, s 141.)
13. Maniu dog 1955.
14. 1923 genomförde Militära Förbundet en statskupp och störtade Stambulinskis progressiva regim. Stambulinski lönmördades. Tiotusentals av hans anhängare mördades tillsammans med kommunister och socialister.
15. *The Economist*, 7 oktober 1944.
16. *New York Times*, 16 januari 1945.
17. *The Nation*, 23 juni 1945.
  - 17a. I likhet med Tolstoj delade greve Karolyi ut sin jord till bönderna. Han avled i exil 1956 och vördas idag av regimen.
  18. Kun var utrikesminister, men dominerade regeringen. 18a. Den hade faktiskt en majoritet av officiella socialdemokrater. 18b. Detta är inte helt med sanningen överensstämmande. Szammuelly, en av Bela Kuns medhjälpare, åkte till Moskva upprepade gånger vid den här tiden. Därmed inte sagt att Anderson inte har rätt i att ryssarna inte ingrep i Ungern.
    - 18c. Denna mening kan ifrågasättas. Det behövdes en militär intervention av ”Lilla Ententen” för att effektivt slå ner revolutionen. Men även bönderna själva saboterade revolutionen.

19. Kun motsatte sig Stalin under de stora utrensningarna i mitten på trettioalet och avrättades. I februari 1962 "rentvåddes" Kuns namn av Kadars Ungerska Journalistförbunds nationella delegatkonferens. Förbundets ordförande, dr Arpad Szakasits, gav ett högt erkännande åt Kun, hans "enastående centralkommitté" och hans *Voros Utsag* – den första ungerska kommunisttidningen. Det rapporterades också (febr 62), att Kadar hade erbjudit Bela Kuns änka och son, som bodde på en bondgård i Sovjetunionen, att återvända och bosätta sig i Ungern. (Szakasits var en f d socialdemokratisk ledare och 1944 redaktör för *Nepszava*. Han efterträdde Tildy som Ungerns president 1948. Blev ett av offren för Rakosis "salami-taktik" (se kap 4) och hölls fängslad i fyra år.)

19a. Denna opposition mot kriget tycks ha manifesterat sig redan innan beslutet kom att inträda i kriget. Riksdagen och två successiva statsministrar (varav den ene "begick självmord" med Gestapos benägna bistånd) motsatte sig kriget. Senare kom själve Horthy att, genom att försöka sig på en "kupp", bidra till att ge den rörelse vind i seglen som ville avbryta alliansen med nazi-Tyskland.

20. Se *Admiral Nicholas Horthy – Memoirs*, s 222.

21. Vid denna tidpunkt ockuperade tyskarna fortfarande huvudstaden. De stred om varje gata och lämnade en ödelagd stad bakom sig.

22. För vidare information om detta ämne, se Alexandra Kollontaj, *Arbetaroppositionen*, (Federativs 1972).

22a. En engelsk liberal dagstidning.

23. *The Guardian*, 29 september 1962.

24. Alexandra Kollontaj, *Arbetaroppositionen*, (Federativs 1972), s 38.

25. Författaren, som var krigsfånge i Österrike och blev kvar där sex månader efter det att kriget hade slutat, har personliga erfarenheter av allt detta.

Under sitt samarbete med den amerikanska underrättelsetjänsten i Styria, arresterades han på order av områdets amerikanske militärguvernör. Han sattes åter bakom taggtråd i ett läger för f d krigsfångar i Stainach. En amerikansk vaktstyrka placerades ovanför lägret. Två amerikanska medlemmar av underrättelseavdelningen arresterades också, men återsågs inte av Anderson som rymde från lägret samma natt och höll sig gömd.

Anderson och de andra hade aktivt motsatt sig att ledande lokala nazister återinsattes eller tilldelades myndighetsställningar av den amerikanska militärregeringen. När engelsmännen övertog denna speciella zon från amerikanerna, lämnade Anderson sitt gömställe och gick med i en engelsk underrättelseavdelning som opererade från staden Liezen. Men sakernas tillstånd blev inte bättre. Även den brittiska militärregeringen betraktade de stoltserande nazi-administratörer som tjänstgjort bara några veckor tidigare, som de enda den kunde förlita sig på. En situation liknande den som rått under den amerikanska militärregeringen uppstod. Anderson arresterades på nytt.

26. Från Rakosis tal inför Partiakademin, den 29 februari 1952 (se *The Road of Our People's Democracy*, utgiven i juni 1952 av den ungerska nyhets- och informationsbyrån).

26a. De unga kunde trots allt förmås att tjänstgöra inom AVH.

26b. Ryssarna konfiskerade företag och annan egendom för alla "kapitalister med tyska namn". Men nästan alla ungerska judar bär tyska namn. Det var så man straffade "nazisterna".

27. Se polske utrikesministern Modzelewskis tal inför en kommitté inom FN:s generalförsamling (2 november 1948).

28. Ygael Gluckstein – *Stalin's Satellites in Europe* (s 66) – en utmärkt informationskälla för tiden fram till 1950.

29. En liknande utveckling ägde rum i Bulgarien, Polen, Rumänien och Tjeckoslovakien.

29a. Så var fallet med oljefyndigheterna i Lispe. De ryska ingenjörerna exploaterade dessa så inkompetent att de nästan höll på att tömma källorna då de tömde gasfickorna på samma gång.

30. Lord Chandos, ordförande i Associated Electrical Industries och chef för Institute of Directors, sade på Coal Industry Society's lunch på Hyde Park Hotel i London den 8 januari 1962: "Nationalisering av en ganska stor sektor av industrin har kommit för att stanna ... Det är helt klart att varje lojal medborgare måste försöka få våra nationaliserade industrier att fungera effektivt. Jag gratulerar Lord Robens (Labourledamot på exministerbänken i parlamentet), ordförande i Nationella Kolstyrelsen, till hans idériakedom. Jag gratulerar kolhandeln till det kraftiga uppsvinget. Som företagare vill jag ha billigt bränsle och pålitliga leveranser och jag tror att detta är vad ni kommer att tillhandahålla oss med." (*The Guardian*, 9 januari 1962).

30a. Precis som bankerna.

31. *Continental News Service*, 16 april 1948.

32. En annan likhet mellan Ungerns (eller något annat) kommunistparti och Storbritanniens (eller något annat) socialdemokratiska parti är att båda utger sig för att vara arbetarklassens partier. Båda startade otvivelaktligen med "arbetets frigörelse" som mål. Båda har blivit till hinder för detta mål. Båda är nu organ för icke-proletära skikt. Deras inre organisation – och deras uppfattningar om sina relationer till massorna – återspeglar nu utsugarsamhällets fundamentala uppdelning i ordergivare och ordermottagare. Objektivt är båda partitypernas uppgift att tvinga arbetarklassen att acceptera en "rationaliserad" form av utsugning.

33. *Pravda*, 7 september 1929.

34. *Pravda*, 11 mars 1937.

35. Fastän det råder en närmast total tystnad om dem, existerade med säkerhet tvångsarbetsläger i Ungern. Ett bevis på deras existens gavs 21 augusti 1950 då Budapest-radion meddelade att I. Olagos, en arbetare vid vagnfabriken i Györ, hade förklarats skyldig till "lönebedrägeri" och dömts till sex års tvångsarbete.

36. Se *Solidarity*, vol II, nr 1, s 15, "Who Sabots?".

37. Kossa hade tidigare varit ledare för spårvagnsarbetarna i Budapest, skickats med en straffarbetsbataljon till ryska fronten, tillfångatagits av Röda Armén och blivit "politiskt skolad" i ett ryskt utbildningscentra. 1945 blev han ledare för de kommunistiskt omorganiserade fackföreningarna.

38. *Neue Zürcher Zeitung*, 6 september 1949.

38a. Det är i detta läge som man, på fabriker och skolor, inför en kvarts obligatoriskt studium av innehållet i Partiets officiella tidning varje morgon.

39. Omdöpt till "Karl Marx Allee" (14 november 1961).

40. Syndicalist Workers Federation pamphlet, *The Hungarian Worker's Revolution*, s 15.

41. George Mikes hävdar att Tito uttryckte sitt missnöje över Rakosis återinsättande. Chrusjtjov svarade: "Jag måste ha Rakosi kvar i Ungern för om han försvinner rasar hela strukturen i Ungern samman." – George Mikes, *Hungarian Revolution*, s 61.

42. Peter Fryer, *Ungersk tragedi*.

43. Nagy var medlem av en regering och ett parti som i årtal troget utfört alla Stalins önskningsar.

44. Den första ungerska femårsplanen, som avslutades 1954, skulle 1955 följas av en andra, ”i nära samordning med Sovjetunionen”. Andra inbegripna länder var Tjeckoslovakien, Rumänien, Polen och Östtyskland.

45. Vi har här inte utrymme att beskriva det ryska förräderiet under de polska arbetarnas storartade kamp mot nazisterna i Warszawa 1944. Detta svek var av en sådan fruktansvärd omfattning, att få polacker någonsin kommer att glömma det. Minnet av dessa händelser spelade en stor roll för polackernas attityd till Sovjetunionen efter kriget.

46. Sandor Petöfi var en poet som spelade en betydelsefull roll i den ungerska revolutionen mot Habsburg-förtrycket 1848. Tsar Nikolaj I sände trupper för att slå ned ungrarna.

47. Gyula Hay var välkänd vid tiden för Bela Kuns regim 1919, då en av hans pjäser uppfördes på Ungerska Nationalteatern. Han flydde från Ungern och Horthys vita terror och vandrade kring i Europa med en resväska full med ouppförda pjäser. I slutet av andra världskriget återvände han till Budapest och en av hans pjäser blev då en stor succé

47a. Medellönen låg vid den här tiden på 1000 forint.

48: Kommunistpartiets centrala tidning.

49. Rakosi hade i årtal hållit båda fängslade som ”titoistiska fascister” etc. I ansiktet och på kroppen hade Kadar fortfarande ärr efter den tortyr han utsatts för på ”ledningens” order.

50. Vi använder termen löst för att beskriva dem som deltog i rörelsen. En del industriarbetare deltog naturligtvis också i mötena, men den stora majoriteten utgjordes av författare och studenter samt en rad lärare, läkare etc.

50a. Vi skall inte glömma att mer än 60% av studenterna var arbetarbarn och 30% bondebarn.

51. En berömd restaurangbyggnad, som förstördes under kriget och återuppbyggdes av regeringen.

51a. En industristad 45 km söder om Budapest. Nu heter den Dunaujváros, förr Dunapentele.

52. *Daily Worker* hade inget reportage om detta mycket viktiga evenemang.

53. Peter Fryer, *Ungersk tragedi*, s 48.

54. Vi kallar detta ”arbetarförvaltning” – se Solidarity pamphlet No 6: *The Meaning of Socialism*.

55. Inte nödvändigtvis ett revolutionärt krav. Se Solidarity pamphlet No 7: *The Workers' Opposition*, s 66.

56. Budapests stora industriområde, känt som ”röda Czepelel” p g a det stora antalet arbetare därifrån som var partimedlemmar.

57. Kanske bars detta plakat av den student som på Tekniska Högskolan föregående kväll hade förorsakat en ängslig tystnad bland mötesdeltagarna när han plötsligt ropade ”Ut med ryssarna!”. En del skratt hördes när tystnaden bröts av en talaes lugna röst: ”Vad vår vän vill påpeka är naturligtvis att det vore önskvärt om varje nation höll sin armé inom sina egna gränser.”

58. För resolutionen i dess helhet, se appendix I.

- 58a. Enligt en annan, vida spridd version hade man tvingats kapa stödbenen med hjälp av skärbrännare, liksom att repet som drog omkull statyn gjordes fast i Czepelarbetarnas lastbilar.
- 58b. Andra vittnesbönder säger att vid denna tidpunkt var inte längre några poliser synliga på gatan.
59. Citat från *Socialisme ou Barbarie*, vol IV, No 20, s 87.
60. Det är anmärkningsvärt att under hela revolutionens förlopp rapporterade inga observatörer, förutom de fanatiskt stalinistiska, några fall av plundring.
61. Hubert Ripka, *Eastern Europe in the Post War World*, s 163 61a. Ett typiskt arbetarkvarter.
62. Återgivet av Matyas Bajos – se appendix IV.
- 62a. En liten stad, nära gränsen till Tjeckoslovakien och Österrike, som är sammanväxt med staden Moson.
- 63 Alla vittnen till händelsen som tillfrågats hävdar att dum-dum-kulor användes.
- 64 En engelsk kommunist, som hade bott i Budapest i tre års tid. Redaktör för *World Youth*.
65. Återgivet av Peter Fryer i *Ungersk tragedi*, s 58.
- 65a. Vår ungerske kamrat har givit oss kompletterande upplysningar, och därtill mycket viktiga sådana. Han hävdar att det är *säkert* att det var AVH som sköt eftersom de intilliggande husens tak var fyllda av kulspruteställningar. Dessutom hade befälhavaren på den ryska bilen, som Anderson talar om, *låtit öppna eld mot AVH-männen som var uppflugna på taken*. Därefter gick han över till den revolutionära sidan.
66. Hubert Ripka var minister i den tjeckoslovakiska efterkrigsregeringen under Benes presidium. Efter kommunistkuppen 1948 gick han i landsflykt. Han dog 1958. Ripka var absolut inte någon revolutionär socialist. Men lika säkert är att han inte var någon fascist. Han var en av de mer liberalt sinnade tjeckiska socialdemokraterna.
67. Hubert Ripka, *Eastern Europe in the Post War World*, s 166.
68. För en redogörelse för Babolnas bonderåd, se Peter Fryer, *Ungersk tragedi*, s 75-79.
- 68a. Denna dag förflyttade Nagyregeringen ungerska trupper till Budapest för att ”kanalisera situationen” Ett av dessa regementen togs för ryska förstärkningar och besköt av revolutionärerna. Följande dag gick hela enheten över till revolutionens sida efter att ha drivit bort de officerare som var trogna de rådande tingens ordning.
69. T o m FN-byråkraterna insåg detta. En rapport om Ungern från en kommitté inom FN fastslog: ”Arbetarråden framträdde ur revolutionen som de enda organisationer som kunde uppstå stöd från den överväldigande majoriteten av folket och som var i en sådan position att de kunde kräva att regeringen skulle förhandla med dem, eftersom de utgjorde en kraft som kunde få till stånd ett återupptagande av arbetet.”
70. Nordöstra Ungern, mot gränsen till Tjeckoslovakien. Några av landets viktigaste kolgruvor och stålverk. Stort kraftverk, järnverk, och centrum för Ungerns kemiska industri.
71. Citat från *Socialisme ou Barbarie*, vol IV, No 20, s 90-91.
72. ”Kontrarevolutionen i Ungern iscensatte ett uppror i mörkrets timmar under tisdagsnatten. ” (*Daily Worker*, 25 oktober 1956.) I samma nummer fanns en artikel rubricerad ”Det helvete som var Horthys” och som alltså lät förstå att den aktuella revolten var av fascistiskt slag.

73. I sin bok *A Handful of Ashes* citerar *Daily Mails* Noel Barber vad han kallar "Författarförbundets krav" (s 89-90). Hans text stämmer mycket dåligt överens med originaltexten. Han nämmer t ex inte alls kraven på arbetarkontroll.

73a. Ett annat lysande bevis för denna attityd hos den västerländska bourgeoisie tillhandahålls av den LP-skiva som gavs ut av Europa Nr 1 "till förmån för de olyckliga ungrarna". På skivans båda sidor, som är ägnade åt händelserna från den 24 oktober till den 8 november, lyckas de två reporterna Gilbert Lauzan och Andre Teillet med det otroliga konststycket att inte göra en enda anspelning på arbetarråden, eller något annat råd. Det som däremot inte saknas är ungerska intervjuer (som den med kardinal Mindszenty) vilka lägger tonvikten på nationalismen, patriotismen etc.

73b. Jordbrukarna arbetar för en lön på statsjordbruken (sovchoz) och kan anses som lantarbetare eftersom de inte äger något produktionsredskap (verktyg, arrenderad boskap osv.).

74. Citat från *Socialisme ou Barbarie*, vol IV, No 20, s 92.

75. Rapporterna från *Daily Workers* specielle korrespondent i Budapest, Peter Fryer, förvanskades till oigenkännlighet av redaktören tills de slutligen inte publicerades alls.

76. *Daily Worker*, 29 oktober 1956.

76a. Enligt den ungerske kamraten var alla lik man såg, liken efter AVH-medlemmar och ryssar. Liken efter revolutionärer lades omedelbart i jorden.

76b. Inte enbart. De frigav även de som var dömda enligt brottsbalken eftersom alla var blandade huller om buller och det inte var möjligt att sortera ut folk.

77. Ett återupptagande av arbetet hade redan ägt rum vid en del fabriker. De offentliga kommunikationsmedlen hade börjat fungera igen lördagen den 27 oktober.

78. George Mikes, *The Hungarian Revolution*, s 145.

79. *New York Times*, 23 oktober 1956.

79a. Sedan första revolutionsdagen blockerade de sålunda det ungerska flyget på marken.

79b. De som var närvarande trodde att vinandet och explosionerna kom från bomber, men det härrörde i själva verket från tunga granatkastare (180 mm). Där fanns inte ett Mig-jaktplan. Förutom spaningsplan använde ryssarna bara två eller tre helikoptrar (av vilka en för övrigt blev nedskjuten).

80. *Daily Worker* meddelade den 5 november att Kadar hade "manat till beväpning av arbetarna i fabriken."

81. Peter Fryer, *Ungersk tragedi*, s 106.

82. De fyra främsta ministrarna var: Imre Horvarth, utrikesminister; Ferenc Münnich, ställföreträdande statsminister; Antal Apro, försvars- och inrikesminister; Imre Degoe, jordbruksminister. Två socialdemokrater tilldelades också ministerposter: Gyorgy Marosán, civilminister, och Sandor Ronai, handelsminister.

83. Samma nummer hade på förstasidan rubrikerna: "Ny ungersk antifascistisk regering bildad – Sovjettrupper inkallas för att stoppa den vita terrorn" Längre ner på samma sida rapporterade *Daily Worker*: "Budapestradion, under Kadarregeringens kontroll, uppgav att Ernö Gerö, f d förstesekreterare i ungerska arbetarpartiet, blivit mördad på ett 'barbariskt sätt' av rebellerna." I själva verket hade ryssarna fört Gerö till Moskva den 24 oktober.

84. *Daily Worker* 5 november 1956.

85. *Daily Worker*. 5 november 1956.

86. Denna propaganda inleddes av Moskva-radion, som på eftermiddagen den 4 november, enligt *Daily Worker* 5 november, meddelade: "Alla hederliga ungerska patrioter tar aktiv del ... i avväpnandet av upprorsmännen och besegradet av enstaka motståndsnästen som hålls av fascistiska grupper."

86a. Den ungerske kamraten påstår att AVH inte hängde partisaner på gatan.

87. Peter Fryer, *Ungersk tragedi*, s 103.

88. Detta tycks motsäga meddelandet i *Daily Worker* om att Gerö dödats av rebellerna den 4 november. Kanhända hade *Daily Workers* nyhetsredaktör, som visste vad arbetarna ansåg om Gerö, genom en "intelligent gissning" tagit för givet att detta var det öde Gerö gått till mötes. I så fall omintetgjordes *Daily Workers* uträkningar av ryssarna, som hade "arresterat" Gerö den 24 oktober och fört honom till Moskva. Gerö uteslöts inte vid denna tidpunkt. Den 19 augusti 1962 meddelade den sovjetiska nyhetsbyrån *Tass* att det ungerska socialist (kommunist)-partiets centralkommitté vid ett sammanträde just beslutat att utesluta Gerö – och Rakosi (se *The Guardian*, 20 augusti 1962, s 1 och 7).

89. Före, under och efter tiden för den ungerska revolutionen var alla strejker "inofficiella", förutom, möjligtvis, under det i oktober bildade Fria Fackföreningarnas Landsråds tillvaro.

90. Tillsammans med Kadar, Apró och Münnich, försvann Marosán dagen innan den andra ryska attacken, antagligen för att bilda en "regering".

91. I början på 1957 förbjöds Författarförbundet liksom Journalistförbundet (se anteckningarna för 17 och 19 januari 1957 i appendix III).

91a. Detta är inte helt riktigt. Under Chrusjtjovs och Bulganins "charmresor" några månader innan revolutionen togs den elektrifierade taggtråden bort.

92. Se också andra utdrag ur Kadars tal till Nationalförsamlingen i appendix III (10-11 maj 1957).

93. Bekräftat av Chrusjtjov på 20:e partikongressen.

94. De kinesiska kommunisterna förebrår nu ryssarna för att inte ha handlat tillräckligt kraftfullt i krossandet av den ungerska revolutionen.

95. Peter Fryer, *Ungersk tragedi*.

96. Citat från *Socialism or Barbarism* (Solidarity pamphlet No 11, s 3).

97. Ibid, s 13-14.

98. Ibid, s 20.

99. Detta var en tydlig hänsyftning på uranfyndigheter kring Pécs som påträffats arton månader tidigare. Ryssarna kallade dem "bauxitfyndigheter"

99a. En marxistisk organisation för intellektuella bildad efter 1945. Genom sina kraftiga antikapitalistiska manifestationer, sin demokratiska uppbyggnad och sitt rättframma förhållande till fackföreningarna sågs den med oblida ögon av kommunistpartiet. Organisationen upplöstes uppifrån 1948. (utgivarens anm)

99b. Han var faktiskt en av dem som Komintern skickade för att hjälpa det spanska kommunistpartiet att tvinga igenom sin politiska linje i inbördeskriget, och mer speciellt att undertrycka arbetarna, anarkisterna. och POUM i Katalonien.